LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOSOFIJAS FAKULTĀTE
ARHEOLOĢIJAS UN VĒSTURES PALĪGZINĀTŅU KATEDRA

Vēstures bakalaura studiju programmas
3. kursa students
Viktors **Paļoks**
Stud. apl. Nr. vp05004

Vīriešu apbedījumi Puzes Lejaskroga kapsētā.

BAKALAURA DARBS

Darba zinātniskais vadītājs
Dr. hist. asoc. prof. Armands **Vijups.**

RĪGA 2009

ANOTĀCIJA

Puzes Lejaskoga kapsēta uzskatāma par vienu no pēdējā laikā plašāk pētītajām vēsturisko laiku kapsētām Latvijā. Lejaskrogs kā salīdzinošs un plašs materiāls par Rietumlatvijas sabiedrību viduslaikos piesaistīts pētījumos, kur apskatīti citi viduslaiku arheoloģiskie pieminekļi Kurzemē un Latvijā. Bez tam, uzmanība parasti vērsta uz ar bagātu inventāru raksturīgajiem Lejaskroga sieviešu apbedījumiem. Šis pētījums ir kā atbilde līdz šim piekoptajai šādai praksei. Darbā „Vīriešu apbedījumi Puzes Lejaskroga kapsētā" aplūkotas apbedīšanas tradīcijas pirmskristietības un viduslaiku apbedīšanas vietās. Atsevišķa nodaļa veltīta Puzes Lejaskroga kapsētas izpētes vēsturei, bet pētījuma pēdējā nodaļā analizētas apbedīšanas tradīcijas un raksturīgākais kapu inventārs Lejaskroga kapsētas vīriešu apbedījumos ar mērķi noskaidrot konkrētajā pieminekli apbedīto vīriešu vietu kādā Kurzemes sabiedrības daļā.

ANNOTATION

Cemetery of Puzes Lejaskrogs is one of widest explored historical graveyards in recent time. Burial ground of Lejaskrogs is rich source about medieval society in west part of Latvia and has been used for comparisons in Courland and other places in Latvia. Up to now most of all atteniton was paid to rich womens graves. This research is answer to this practice. In this document „Male graves in cemetery of Puzes Lejaskrogs" author views burrial traditions in pagan and medieval burrial grounds. Seperate chapter dedicated to research history of cemetery of Puzes Lejaskrogs, but in the last part author analyses burrial traditions and typical artefacts at male graves from this cemetery. Aim for this research is to discover role of man in Courland society and cemetery of Puzes Lejaskrogs.

SATURS

Anotācija 3
Annotation 3
Ievads 5
Avotu un literatūras apskats 7
1. Apbedīšanas tradīcijas kā avots par Kurzemes sabiedrību 13.- 16.gs. 11
    1.1. Apbedīšanas tradīcijas Kurzemē pirmskristietības laikmetā 12
    1.2. Apbedīšanas tradīcijas Kurzemē Livonijas laikā 23
2. Puzes Lejaskroga kapsētas izpētes vēsture 33
3. Apbedīšanas tradīcijas Puzes Lejaskroga kapsētas vīriešu apbedījumos 39
    3.1. Apbedīšanas tradīcijas Puzes Lejaskroga kapsētā 39
    3.2. Puzes Lejaskroga kapsētas vīriešu apbedījumu apbedīšanas tradīciju analīze 49
Secinājumi 62
Izmantoto avotu un literatūras saraksts 64
Pielikums 70

IEVADS

Latvijas arheoloģiskajā pētniecībā izdalāmi 4 posmi, kas katrs iezīmīgi ar savu ideoloģisko bāzi un arheoloģiskās izpētes prioritātēm, arheoloģiskā materiāla interpretācijas niansēm. Lai gan Latvijas pirmās brīvvalsts laikā Kurzemes arheoloģiskie pieminekļi tika pētīti, arī tad pētnieki, galvenokārt, aprobežojās ar vēlā dzelzs laikmeta pieminekļu izpēti, nepelnīti maz apskatot viduslaiku un agro jauno laiku apbedīšanas vietas. Atsevišķi pētnieki Kurzemes viduslaiku pieminekļu pētniecībai pievērsušies vien padomju perioda pašās beigās. Par arheoloģiskās pētniecības atdzimšanu Kurzemē var sākt runāt tik apskatot veikumu pēdējā desmitgadē, līdz ar intereses par Rietumlatvijas vēsturi palielināšanos, arheoloģisko izrakumu skaita strauju pieaugumu Kurzemes teritorijā, ar Rietumlatvijas vēstures izpēti saistītu publikāciju parādīšanos, kā arī neviltoto studentu interesi par Kurzemes aizvēsturisko un vēsturisko laiku vēstures jautājumiem, kas atspoguļojas pēdējo gadu bakalauru darbos.

Puzes Lejaskoga kapsēta uzskatāma par vienu no pēdējā laikā plašāk pētītajām vēsturisko[1] laiku kapsētām Latvijā. Arheologus un jaunos pētniekus piesaista gan iegūtais bagātīgais arheoloģiskais materiāls, gan plašās tā interpretācijas iespējas. Puzes Lejaskrogam savas publikācijas veltījuši vairāki arheologi, tostarp, Lejaskrogs kā salīdzinošs un plašs materiāls par Rietumlatvijas sabiedrību viduslaikos piesaistīts pētījumos, kur apskatīti citi viduslaiku arheoloģiskie pieminekļi Kurzemē un Latvijā. Puzes Lejaskroga kapsēta kā nesen pētīts arheoloģiskais piemineklis pagaidām piedāvā neierobežotas pētniecības iespējas, bet tā bagātīgais materiāls tikpat neierobežotu informācijas atdevi, kas nenoliedzami var sniegt un nākotnē arī sniegs jaunas un interesantas atziņas par sabiedrību, tās sadzīvi un etniskajiem procesiem Livonijā.

Šī pētījuma pamatā ir neliela, bet ne mazsvarīga daļa no Puzes Lejaskroga arheoloģiskā materiāla, kurš, jāatzīst, spētu sniegt vēl vairāk atziņu, pētīts vienotā kontekstā, ja būtu bijis iespējams aplūkot visu Lejaskroga kapsētas materiālu. Arheoloģiskās izpētes darbi Lejaskroga kapsētā tika pabeigti 2005./2006.g. izrakumu sezonās, taču šo pētījumu rezultāti joprojām nav apkopoti izrakumu pārskatos, tāpēc šis pētījums balstīts tikai uz 2001./2002.g. sezonu arheoloģiskās izpētes rezultātiem. Autora pievēršanās vīriešu apbedījumu un to apbedīšanas tradīciju izpētei ir kā atbilde līdz šim piekoptajai praksei Puzes Lejaskroga arheoloģiskā materiāla analīzē priekšroku dot bagātīgajiem sieviešu apbedījumiem. Šis darbs ir arī līdz šim kursa darbos aizsāktā loģisks turpinājums.

[1] Jēdziens „vēsturiskie laiki" lietots, lai izceltu kapsētas atšķirību no aizvēsturisko laiku apbedīšanas vietām, kā arī, lai pasvītrotu kapsētas ilgo izmantošanas periodu. Šādu jēdzienu savos rakstos lieto arī V.Muižnieks.

Šī darba pamatmērķis apskatīt Puzes Lejaskroga kapsētas vīriešu apbedījumus kā avotu, lai gūtu jaunas atziņas par atsevišķu Puzes viduslaiku sabiedrības daļu, to materiālo un garīgo kultūru, lokālajām īpatnībām un savdabību.

Darba mērķa sasniegšanai izvirzīti sekojoši uzdevumi:

1. Ieskats 13.- 16.gs. apbedīšanas tradīcijās Kurzemē, ar mērķi ieskicēt salīdzinošu fonu Lejaskroga kapsētas vīriešu apbedījumu analīzei.
2. Vīriešu apbedījumu analīzes rezultātu apkopošana, lai izdarītu secinājumus par Livonijas laika Kurzemes pamatiedzīvotāju atsevišķas daļas materiālo un garīgo kultūru.

Darbs strukturēts trijās nodaļās. Pirmajā nodaļā aplūkotas apbedīšanas tradīcijas Kurzemē 13.- 16.gs., taču, tā kā nav krasi nodalāms aizvēstures un viduslaiku arheoloģiskais materiāls, nodaļas ietvaros aplūkotas arī vēlā dzelzs laikmeta apbedīšanas tradīcijas Kurzemē. Otrā nodaļa veltīta Puzes Lejaskroga arheoloģiskās izpētes vēsturei. Trešajā nodaļā aplūkotas apbedīšanas tradīcijas Puzes Lejaskroga vīriešu apbedījumos, pirms tam sniedzot vispārīgu ieskatu Lejaskroga kapsētā piekoptajās apbedīšanas tradīcijās. Nodaļā apskatītas metodes un kritēriji, kas ļauj noteikt apbedītā indivīda dzimumpiederību. Secīgi analizētas apbedīšanas tradīcijas vīriešu apbedījumos, pastiprinātu uzmanību veltot vīriešu apbedījumu raksturīgākajām kapu piedevām, to analīzei. Atsevišķi aplūkoti daži interesantākie vīriešu apbedījumi, ar mērķi atbildēt uz jautājumu par to vēsturisko nozīmi.

Kā uzskates materiāls darba beigās pievienots pielikums.

Izmantoto avotu un literatūras apskats

Šī darba pamatā izmantoti nepublicētie avoti- arheoloģisko izrakumu pārskati, no kuriem kā galvenais avots izceļami arheoloģisko izrakumu pārskati Puzes Lejaskroga kapsētā, kas glabājas Ventspils muzejā. No Ventspils muzeja fondu materiāliem izmantoti arī pārskati par arheoloģiskajiem izrakumiem Popes Lazdās, Užavā un Ancē.[2] Citi darbā izmantotie arheoloģisko izrakumu pārskati glabājas Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Arheoloģijas nodaļas fondos.[3] Izrakumu pārskati sniedz vispusīgu informāciju par pieminekļu agrākās izpētes vēsturi, hronoloģiju, apbedīšanas tradīcijām un kapu piedevām, to noslēgumā ir arheoloģisko izrakumu veicēju secinājumi par attiecīgā pieminekļa vēsturisko nozīmi un vietu Latvijas vēsturē.

No publicētajiem avotiem pirmajai nodaļai izmantotas „Referātu tēzes" (1972.g. pārdēvētas par „Zinātniskās Atskaites Sesijas Materiāliem" (ZASM)). Šajos arheoloģisko izrakumu apskatos sniegtas īsas, kodolīgas ziņas par pēdējā vai pēdējo divu gadu laikā veiktajiem arheoloģiskajiem izrakumiem un arheoloģiskās apsekošanas darbiem, to rezultātiem.[4] Pie publicētajiem avotiem pieskaitāma Vartberges Hermaņa Livonijas hronika

---

[2] VVM ZA 1322 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Ances centra senkapos 1990. gadā.; VVM ZA 1321 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Ances centra senkapos 1991. gadā.; VVM ZA 1299 Popes pagasta Lazdu senkapu arheoloģiskā izpēte 1999. gadā.; VVM ZA 1497-Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I- II sēj. -Rīga, 2003.; VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I- II sēj. -Rīga-Ventspils, 2004.; VVM ZA 1539/1 Vijups A., Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Užavas kapsētā 2003. gada 1.- 19. jūlijs.- Ventspils, 2005.; VVM ZA 1539/2 (pielikums) Vijups A., Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Užavas kapsētā 2003. gada 1.- 19. jūlijs.- Ventspils, 2005.

[3] LVM AA 180 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Aizputes Dzintarkalnos 1938. gadā.; LVM AA 695 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Alsungas Kalniņos 1924. gadā.; LVM AA 629 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Alsungas Kalniņos 1960. gadā.; LVM AA 537 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Bārtas Pukuļos 1981. gadā.; LVM AA 59; 60 Pārskats par izrakumiem Bunkas grantsbedrēs.; LVM AA 518 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Cīravas Bučās 1921. gadā.; LVM AA 269 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Dundagas Laukmuižā 1929.- 1930.gados.; LVM AA 268 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Dundagas Laukmuižā 1937. gadā.; LVM AA 170 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Ēdoles Ķaupos 1937. gadā.; LVM AA 375 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Jaunkandavas senkapos 1967. gadā.; LVM AA 169 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Jūrkalnes Darvdedžos 1936. gadā.; LVM AA 168 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Jūrkalnē (Pilsberģē) 1936. gadā.; LVM AA 139 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Kazdangas Roņos 1932. gadā.; LVM AA 33 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Lažas Ilksumos 1927. gadā.; LVM AA 164 Pārskats par izrakumiem Priekules Beltēnos.; LVM AA 57 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Raņķu Kraķos 1931. gadā.; LVM AA 599 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Rūsīšos- Debešos 1991. gadā.; LVM AA 188 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Talsu Vilkumuižas ezerā 1934. gadā.; LVM AA 192 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Užavas Silmalciemā 1936. gadā.; LVM AA 193 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Valgales Veģos 1935. gadā.; LVM AA 194 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Valgales Veģos 1936. gadā.

[4] Stepiņš P. Izrakumi Durbes Dīru un Rucavas Mazkatūžu kapulaukos 1960.gadā//RT 1960.-Rīga, 1961.; Stepiņš P. Liepājas vēstures un mākslas muzeja izrakumi 1964. gadā //ZASM 1964.- Rīga, 1965.; Mugurēvičs Ē. Arheoloģisko pieminekļu apzināšana Kurzemē 1967.gadā// RT.- Rīga, 1968.; Mugurēvičs Ē. Kapu veidi Kurzemē agrā feodālisma periodā //ZASM 1967.- Rīga, 1968.; Mugurēvičs Ē. Kurzemes ekspedīcijas darbs 1970.gadā (Izrakumi Zlēku „Priedniekos" un Saldus pilī)// ZASM.- Rīga, 1971.; Ozere J., Petrenko V. Izrakumi Priediena līdzenajā kuršu kapulaukā //ZASM 1986 un 1987.- Rīga, 1988.; Asaris J. Arheoloģiskie pētījumi

ar Ē. Mugurēviča tulkojumu un komentāriem. Šis ir viens no nozīmīgākajiem 14.gs. viduslaiku rakstītajiem avotiem, kas veltīts Livonijai. Tās autors Vartberges Hermanis bijis vairāku Livonijas ordeņa mestru kapelāns, tāpēc hronika sarakstīta no ordeni atbalstošām pozīcijām. Hronikā aprakstīti notikumi no laika, kad pirmie vācieši parādījās Livonijā līdz 1378.g., tomēr vērtīgākās ziņas ir par 14.gs., jo 14.gs. 60.-70.-tajos gados jaušama hronikas autora klātbūtne. Šajā darbā šim avotam sekundāra nozīme, taču tajā atrodamas nozīmīgas ziņas par Kurzemes pamatiedzīvotāju un ordeņa kopīgām kara gaitām, kā arī par ordeņa piekopto kritušo biedru mirstīgo atlieku sadedzināšanu, lai atvieglotu to transportēšanu.[5]

Pie izmantotajiem avotiem jāpieskaita atsevišķi kapu inventāri, kas izmantoti kā uzskates materiāls pielikumā.[6]

No izmantotās literatūras kā nozīmīgākie minami V. Muižnieka pētījumi par vēsturisko laiku kapsētām un vēsturisko laiku apbedījumu vietu pētniecības vēsturi Latvijā. V. Muižnieks ir viens no retajiem pētniekiem, kas nodarbojas tieši ar vēsturisko laiku apbedījumu vietu izpēti, savu uzmanību fokusējot uz Kurzemes vēsturisko laiku kapsētām. V. Muižnieks savos pētījumos nācis pie vairākām šī darba kontekstā nozīmīgām atziņām. Pētot apbedīšanas tradīcijas, viņš novērojis, ka ZA Kurzemē kristietība nostiprinājusies manāmi ātrāk nekā pārējā reģionā, kas nebūtu pretrunā ar sarežģīto etnisko situāciju Z un ZA Kurzemē viduslaiku sākumā. Svarīgi ir V. Muižnieka pētījumi par netradicionāli apbedītiem mirušajiem vēsturisko laiku kapsētās, kā arī pētījums par vēlajiem ugunskapiem un apbedīšanas tradīcijām Z un ZA Kurzemes sarežģītās etniskās situācijas kontekstā.[7] Vērtīgas atziņas par sarežģīto etnisko situāciju reģionā pauž arī A. Vasks rakstā par konkrētu novadu

---

Sāraju un Upīšu senkapos //ZASM 1990 un 1991.- Rīga, 1992.; Asaris J. Arheoloģiskie pētījumi Sāraju un Upīšu senkapos //ZASM 1990 un 1991.- Rīga, 1992.; Virse I. Pētījumi Vērgales Ošenieku kapulaukā 1992. gadā //ZASM 1992 un 1993.- Rīga, 1994.; Asaris J. Vīriešu apbedījumi Sāraju senkapos //ZASM 1992 un 1993.- Rīga, 1994.

[5] Vartberges Hermaņa Livonijas hronika// Ē. Mugurēviča tulkojums, priekšvārds un komentāri.- Rīga, 2005.

[6] *Alsungas Kalniņi*: 13.kaps.- LVM A 11715: 1- 20; 18.kaps.- LVM A 11720:1- 13; 28.kaps.- LVM A 11730: 8- 10; 33.kaps.- LVM A 11735: 1- 8; *Dundagas Laukmuiža*: 5.kaps.- LVM A 7317:1- 8; 11.kaps.- LVM A 7322:1- 7; 18.kaps.- LVM A 7327: 1- 8; 20.kaps.- LVM A 7329: 1- 33; *Jūrkalnes Darvdedži*: 11.kaps.- LVM A 9198: 48- 62; *Kazdangas Roņi:* LVM A 7967: 1- 50 (ieroči); *Puzes Lejaskrogs*: 53.kaps.- VVM 28531/160; 162; VVM 28531/163- 169; VVM 28531/180; 58.kaps.- VVM 28531/200- 203; VVM 28531/336; 61., 62.kaps.- VVM 28531/225- 231; 68.kaps.- VVM 28531/244- 249; 101.kaps.- VVM 29022/20- 28; 107.kaps.- VVM 29022/62; VVM 29022/54- 60; VVM 29022/63- 65; VVM 29022/61; 112.kaps.- VVM 29022/102- 112; 127.kaps.- VVM 29022/226- 235; VVM 2972/23 Pl.; 137.kaps.- VVM 29022/366- 370; VVM 29022/371; 142.kaps.- VVM 29022/377; VVM 29022/376- 400; VVM 2972/38- 41Pl.;143.kaps.- VVM 29022/401- 414; VVM 29022/415; *Valgales Veģi*: 7.kaps.- LVM A 8794:1-9; 8.kaps.- LVM A 8795:1- 4; 10.kaps.- LVM A 9156:1- 18.

[7] Muižnieks V. Neparasti guldīti mirušie Latvijas vēsturisko laiku kapsētās// LVIŽ, 1.- Rīga, 2007.; Muižnieks V. Apbedīšanas tradīcijas Puzes Lejaskroga kapsētā// LVIŽ, 1.- Rīga, 2004.,; Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Puzes Lejaskroga kapsētā un viduslaiku apbedīšanas tradīcijas Ziemeļkurzemē// Ventspils Muzeja raksti, 2003.; Muižnieks V. 14., 15.gs. ugunskapi Kurzemē// Latvijas Nacionālā vēstures Muzeja raksti: Pētījumi kuršu senatnē (Rakstu krājums), Nr.14.- Rīga, 2008.; Muižnieks V. 14.- 18.gs. apbedīšanas vietu pētniecības vēsture Latvijā// AE.- Rīga, 2005.- XXII

Kurzemē.[8] Par kuršu garīgo kultūru vēlajā dzelzs laikmetā, kuras turpinājums atspoguļojas arī viduslaiku apbedīšanas tradīcijās, pētījumus veicis G. Zemītis.[9]

No pirmās brīvvalsts pētījumiem arheoloģijā šajā darbā svarīgas arheologu E. Šturma un E. Šnores publikācijas. Pozitīvi vērtējama ir E. Šturma attieksme, jo arheologs pretēji tajā laikā valstī valdošajai ideoloģijai nodarbojies ne tikai ar aizvēstures, bet arī viduslaiku pieminekļu pētniecību. Sava darba rezultātā E. Šturms licis pamatus tādam Latvijas arheoloģiskajā literatūrā nostiprinātam jēdzienam kā „kuronizētie lībieši", kā arī teorijām, kas skaidro sarežģītās etniskās situācijas izmaiņas Kurzemē vēlajā dzelzs laikmetā un viduslaikos. Arheologs bez tam nodarbojies ar kuršu ieroču, apbedīšanas tradīciju u.c. problēmām.[10] Ar līdzīgu ieguldījumu Latvijas arheoloģijā var lepoties E. Šnore.[11] E. Šturma un E. Šnores mantojums mūsdienu arheoloģiskajā literatūrā nozīmīgs vēl šodien.

Kā salīdzināmais materiāls Lejaskroga izpētei kalpoja ne tikai citi nepublicētie avoti, bet arī T. Bergas raksts par Lejaskrogam vienlaicīgo Slutišķu kapsētu, kurā novērojamas līdzīgas apbedīšanas tradīcijas, taču ir arī nozīmīgas atšķirības. Slutišķu kapsēta atrodas Latvijas otrā galā Daugavas augštecē, tāpēc salīdzinot abas ģeogrāfiski attālās kapsētas var izdarīt secinājumus par latviešu tautas konsolidācijas pakāpi laikā un telpā.[12] Tika izmantoti arī citi T. Bergas raksti. Attiecībā uz etniskajiem jautājumiem nozīmīgs Ē. Mugurēviča raksts par latviešu tautas veidošanos 6.-16.gs.[13]

Par viduslaiku pakavsaktām nozīmīgs ir A. Vijupa plašais pētījums gan rakstā par viduslaiku pakavsaktu izmantošanas augšējo hronoloģisko robežu[14] gan arī promocijas darbā par 13.- 17.gs. pakavsaktām kā arheoloģisko avotu[15]. Tā kopsavilkumā izteiktas būtiskas atziņas par atsevišķu vēlā dzelzs laikmeta saktu formu izzušanas vai transformācijas iemesliem viduslaikos.

Lejaskrogā un citos vienlaicīgajās apbedīšanas vietās atrasto ieroču tipoloģizācija un cita veida analīzē neatsverams ir latviešu vēlā dzelzs laikmeta un viduslaiku ieroču speciālista M. Atgāža ieguldījums. Pētījumā tika izmantoti gan M. Atgāža raksti

---

[8] Vasks A. Kurši Padurē?// Latvijas Nacionālā vēstures Muzeja raksti: Pētījumi kuršu senatnē (Rakstu krājums), Nr.14.- Rīga, 2008.
[9] Zemītis G. Kuršu reliģiskie priekšstati pēc rakstītajiem avotiem un arheoloģiskajām liecībām (10.-15.gadsimts).// Ventspils muzeja raksti. –Rīga, 2002.; Zemītis G. Ornaments un simbols Latvijas aizvēsturē.- Rīga, 2004.
[10] Šturms E. Izrakumi Valgāles Veģu ugunskapos//SM. Rīga, 1936.-Nr.2.; Šturms E. Vilkumuižas ezera atradumi //SM.- Rīga, 1936.- Nr.2.
[11] Šnore E. Izrakumi agro vēsturisko laiku kapulaukā Jūrkalnes pagasta Darvdedžos//SM.- II.- Rīga, 1937.
[12] Berga T**.** Apbedīšanas tradīcijas Slutišķu kapsētā// LVIŽ, 1.- Rīga, 2003.
[13] Mugurēvičs Ē. Etniskie procesi baltu apdzīvotajā teritorijā un latviešu tautas veidošanās 6.- 16.gs.//LVIŽ, 2.- Rīga, 1998.
[14] Vijups A. Viduslaiku pakavsaktu izmantošanas augšējā hronoloģiskā robeža.// AE. –Rīga, 1996. – XVIII
[15] Vijups A. Latvijas 13.- 17.gs. pakavsaktas kā arheoloģiskais avots (tipoloģiskā analīze)- Promocijai iesniegtās disertācijas kopsavilkums.- Rīga, 1998.

periodiskajos zinātniskajos izdevumos[16], gan viņa monumentālais promocijas darbs par 10.-13.gs. ieročiem Senajā Latvijā.[17] Kā papildinošs materiāls Eiropas konteksta izpratnei tika pielietots britu ieroču pētnieka E. Okšota (R. Ewart Oakeshott) pētījums ieroču arheoloģijā no aizvēstures līdz renesansei.[18]

Nodaļā par Lejaskroga kapsētas izpētes vēsturi izmantots kapsētas pirmā pētnieka krievu arheologa S. Bogojavļenska īsais pārskats un secinājumi. Izrakumus Lejaskroga kapsētas teritorijā S. Bogojavļenskis veica, gatavojoties X Viskrievijas Arheologu kongresam 1896.gadā.[19]

Vispārīgu ieskatu par kapu veidiem un apbedīšanas tradīcijām u.tml. Kurzemē sniedz 1974. gadā izdotā „Latvijas PSR arheoloģija" un 2001. gadā iznākusī „Latvijas senākā vēsture".[20]

Livonijas un Baltijas reģiona vēsturisko norišu izpratnes gūšanai lietoti tika gan raksti periodiskajos zinātniskajos izdevumos (A. Dzeņa raksts par vietējās izcelsmes lēņa vīriem un viņu dienestu Rietumlatvijā,[21] V. Pāvulānes raksts par 13.gs. minētām apdzīvotajām vietām Kurzemē,[22]), gan tādi monumentāli darbi kā I. Šterna grāmatas par Latvijas vēsturi, kas veltītas krusta kariem un viduslaikiem Latvijā.[23] Kā papildliteratūra izmantota Reiropas viduslaiku pētnieka V. Urbana grāmata par Vācu ordeņa vēsturi.[24]

[16] Atgāzis M. Āvas cirvji Latvijā//AE.- Rīga, 1997.- XIX; Atgāzis M. Dzelzs iedzītņa šķēpu gali ar atkarpēm// AE.- Rīga, 1974.- XI; Atgāzis M**.** Kaujas vāles Latvijā 10.- 14.gs.// LVIŽ, 2.- Rīga, 1999.
[17] Atgāzis M. Tuvcīņas ieroči Senā Latvijā 10.- 13.gs.- Promocijas darbs. –Rīga, 1998.
[18] Окшотт Э. Археология оружия (От бронзового века до эпохи Ренессанса).- Москва, 2006.
[19] Богоявленский С.К. Раскопки в Лифлядской и Курландской губерниях летом 1896 года// Труды десятово архелогическово съезда в Риге в 1896 г.- Москва, 1900.- Т.III
[20] Latvijas PSR arheoloģija.- Rīga, 1974.; Latvijas senākā vēsture. 9.g.t.pr.Kr.-1200.g.- Rīga, 2001.
[21] Dzenis A. Vietējās izcelsmes lēņavīri Rietumlatvijā Livonijas laikā (1253-1561) un viņu dienests.//Latvijas Kara muzeja gadagrāmata. –Rīga, 2003. -Nr.4.
[22] Pāvulāne V. Rakstītos vēstures avotos minētās apdzīvotās vietas Kurzemē 13.gadsimtā (Miera Kursa)// AE.- Rīga, 1994. – XVI.
[23] Šterns I. Latvijas vēsture (1180- 1290)- krusta kari. -Rīga, 2002.; Šterns I. Latvijas vēsture (1290- 1500). – Rīga, 1997.
[24] Урбан В. Тевтонский орден.- Москва, 2007.

1.Apbedīšanas tradīcijas kā avots par Kurzemes sabiedrību 13.- 16.gs.

No tām skopajām rakstīto avotu ziņām, kas mums kaut ko vēsta par pamatiedzīvotājiem Livonijas laikmetā, mēs, galvenokārt, varam iegūt vēstījumu, kas apliecina, ka, piemēram, kurši joprojām ir bijuši dūšīgi karotāji un labi palīgi Vācu ordeņa brāļiem krusta karos pret Žemaitijas un Lietuvas neticīgajiem, kā arī pret kaimiņu shizmatiķiem austrumos. Neskatoties uz faktu, ka Baltijas krusta karu rezultātā Latvijas teritorijā dzīvojušās maztautas bija zaudējušas politisko brīvību, to locekļi vēl ilgu laiku saglabāja personas brīvību un nedzīvoja sliktāk kā romantizētajā pirmskristietības laikmetā. Viņu ikdienā nebija lielu izmaiņu. Tikai pakāpeniskas izmaiņas skāra gan ikdienas dzīvi, gan garīgo pasauli un izmaiņu ziņā tik konservatīvās apbedīšanas tradīcijas, estētiskos priekšstatus u.tml. Vietējo maztautu elite dažos gadījumos pat tika integrēta Livonijas varas turētāju saimē un saglabāja lielu daļu tās varas, kas bija to senčiem vadonības laikmetā pirms Baltijas krusta kariem.[25]

Diemžēl neko vairāk par pamatiedzīvotāju dzīvi mēs no rakstītajiem avotiem iegūt nevaram, kā tikai ziņas par to piedalīšanos militārajās akcijās u.tml., respektīvi, rakstītie avoti vēsta par politiskās situācijas attīstību un saimnieciskajām norisēm, taču retajā rodamas ziņas par pamatiedzīvotāju garīgo kultūru. Daudzas lietas par Latvijas pamatiedzīvotāju garīgo pasauli, estētiskajiem priekšstatiem, sadzīvi, u.tml. Livonijas laikmetā mums paliek apslēptas. Vietās, kur rakstītie avoti atstājuši „baltos plankumus", vēstures izpētē neatsverams ir arheoloģiskais materiāls, kas var apstiprināt rakstīto avotu ziņas un ievērojami papildināt mūsu zināšanas par viduslaiku cilvēku dzīvi Latvijā.

Laikos, kad militārās akcijas, slimības un bada gadi u.tml. posts bija regulāra parādība, indivīda vidējais mūža ilgums bija daudz mazāks nekā mūsdienās. Nāve bija bieži sastopama parādība un daļa no cilvēku ikdienas, tāpēc var apgalvot, ka apbedīšanas tradīcijas tolaik bija svarīgākas nekā mūsdienās. Senās apbedīšanas tradīcijas bija daudz noturīgākas un nemainīgākas, neskatoties pat uz to, ka Latvijas teritorijā cilvēku sirdīs un prātos oficiāli valdīja kristīgā baznīca. Arheoloģiskais materiāls ir drošākais un nozīmīgākais avots par Kurzemes un visas Latvijas pamatiedzīvotāju apbedīšanas tradīcijām.

[25] Dzenis A. Vietējās izcelsmes lēņavīri Rietumlatvijā Livonijas laikā (1253-1561) un viņu dienests.//Latvijas Kara muzeja gadagrāmata. –Rīga, 2003. -Nr.4. -43.lpp.

1.1.Apbedīšanas tradīcijas Kurzemē pirmskristietības laikmetā

Lai gan nodaļā apskatāmais laika posms ierobežots ar laika posmu no 13. līdz 16.gs., Latvijas vēstures historiogrāfijā 13.gs. sākums kā robeža starp aizvēsturi Latvijā un viduslaikiem Latvijā ir mākslīgs kā jebkura šāda vēsturnieku novilkta robeža starp laikmetiem. Tā laika cilvēki diezin vai izjuta, ka ir nomainījušies vēstures laikmeti. Viņu ikdienas dzīvēs izmaiņas notika pakāpeniski. Starp lietām, kas mainās lēni, ir arī apbedīšanas tradīcijas, rituāli un cilvēka garīgā pasaule. Sākoties viduslaikiem Latvijā kristīgās apbedīšanas tradīcijas tikai visā to gaitā pakāpeniski sajaucās ar pirmskristietības tradīcijām un kļuva par dominējošajām. Lai labāk izprastu apbedīšanas tradīciju dažādību viduslaiku Kurzemē, ir jāieskatās laikā īsi pirms krusta karu sākuma.

Kurzeme vēlajā dzelzs laikmetā izceļas uz pārējo Latvijas novadu fona ar lielāku apbedīšanas tradīciju daudzveidību. Šīs daudzveidības galvenais cēlonis ir Kurzeme kā teritorija, kurā jau vidējā dzelzs laikmetā kontaktējās un aktīvi mijiedarbojās baltu, Baltijas somu un arī skandināvu kultūras. Šī kultūru mijiedarbība radīja atbalsi arī garīgajā kulturā, ietekmējot apbedīšanas tradīcijas. Neskatoties uz apbedīšanas tradīciju daudzveidību un komplicētību vēlā dzelzs laikmeta Kurzemē, īsi pirms Baltijas krusta karu sākuma dominēja apbedīšanas tradīcijas, kuras var iedalīt divās pamatgrupās: līdzenie ugunskapi un līdzenie skeletkapi. Vēlajā dzelzs laikmetā Kurzemes teritorijā dominē ugunskapi. Vēlā dzelzs laikmeta beigās kuršu kultūra (vismaz materiālā) dominēja un lībiešu kuronizācija bija faktiski noslēgusies[26]- ugunskapu tradīciju konsekventi ievēroja gan kurši, gan daudzos gadījumos viņu ziemeļu kaimiņi lībieši.

Kurši 5.- 6.gs. atradās vidū starp vairākām jau pastāvošām, vai vēl rašanās stadijā esošām kultūrām- dienviddaļā kuršu zemes robežojās ar mītiskajiem lamatiešiem, austrumos ar žemaišiem, bet ziemeļos ar Baltijas somiem. Kuršu apdzīvotās teritorijas ziemeļu daļā ir pamanāmi somugriskie hidronīmi un toponīmi, kas šīs teritorijas dienvidos sniedzās līdz pat Liepājai. No tā izriet, ka kurši, kuru tālākais uz ziemeļiem esošais vēlā dzelzs laikmeta apbedījums konstatēts Dundagas Laukumuižā, vidējā dzelzs laikmetā, laika posmā no 4.-5.gs., apdzīvoja teritoriju no Liepājas rajona uz dienvidiem. Vidējā dzelzs laikmeta beigās sākās relatīvi strauja kuršu ekspansija ziemeļu virzienā. Sekas bija Baltijas somu asimilācijas process, kurš, lai gan lielos vilcienos īsi pirms krusta kariem Baltijā bija noslēdzies, turpinājās arī viduslaikos. Bet kā redzams arheoloģiskajā materiālā un arī jau minētajos izteikti somugriskajos vietu un ūdeņu nosaukumos, šī asimilācija nenotika pilnībā kuršiem

[26] Pāvulāne V. Rakstītos vēstures avotos minētās apdzīvotās vietas Kurzemē 13.gadsimtā (Miera Kursa)// Arheoloģija un Etnogrāfija.-Rīga, 1994. -Nr.16. -157.lpp.

kļūstot par konkrētās teritorijas garīgās kultūras noteicējiem. Lībiešu kultūras faktors neizzuda pilnībā, bet transformējās atbilstoši jaunajiem apstākļiem. Par tā noturību liecina, piemēram, 1413.gadā Kurzemes vidienē pabijušais franču ceļotājs Žilbērs de Lanua, kurš sava ceļojuma piezīmēs min, ka braucis caur daudziem zemgaļu, kuršu un lībju ciemiem (šeit gan varētu diskutēt, vai lībiešu un zemgaļu ciemi 15.gs. sākuma Kurzemē nav Livonijas iekšējās migrācijas rezultāts). Ir zināms, ka viņa ceļš no Liepājas uz Rīgu vedis cauri Grobiņai, Kuldīgai un Kandavai.[27]

Kopš 7.gs. vidus Grobiņas apkārtnē uz dzīvi apmetās skandināvi, kuri savus mirušos apbedīja saskaņā ar savām tradīcijām- mirušos kremēja un tiem līdzi deva rotas un ieročus (kas gan bija plaši pazīstama indoeiropiešu tautu apbedīšanas tradīcija pirmskristietības laikmetā). Lai gan ir arī citas versijas par to, no kā senie kurzemnieki pārņēma paradumu savus mirušos kremēt, visticamākā atbilde uz šo jautājumu ir tieši skandināvu ietekme un nelielais, bet nozīmīgais to kultūras mantojums.

Skandināvu kapulaukos Grobiņas Smukumos, Durbes Sauslaukās, Grobiņas Priedienā, Porānos un Tāšu Jāčos tika apbedīti sadedzināti mirušie, kuriem līdzi dodamie priekšmeti tika sabojāti.[28] Kuršu un skandināvu savstarpējā ietekme vērojama Grobiņas skandināvu kolonijas apkārtnē un Durbē, kur konstatējami kuršu apbedījumi. Izrakumos Durbes Sauslauku kapsētā konstatēta senkapu vieta, kur apbedījumu inventārā atspoguļojas skandināvisko tradīciju pārņemšana un tas uzskatāms par vienu no retajiem kapulaukiem, kur novērojama pāreja no skandināvu apbedījumiem uz kuršu. Par to liecina arheoloģiskais materiāls, kurā ir gan skandināviskās senlietas kā kārbiņsakta, gan kursiskās- pakavsakta ar paplašinātiem galiem. Tur atrastie divasmens zobeni datējami ar vikingu laikmeta sākumu, bet to izcelsme grūti nosakāma. Viens no zobeniem attiecināms uz Petersena vikingu laikmeta zobenu tipoloģijas B tipu un visdrīzāk ir importēts, savukārt otrs tiek atzīts par lokālu formu.[29] Arī 1987.gadā Ālandes upes krastā, uz A no Grobiņas atklātais sievietes ugunskaps ar baltiem raksturīgajiem vītā kaklariņķa fragmentiem un izteikti skandināviskajiem priekšmetiem- ornamentēto kaula ķemmi, stikla, akmens, kaula un bronzas krellēm, spēļu kauliņu un cilindriskiem piekariņiem un tur pat Grobiņā depozītā atrastā skandināvu zvēru stilā rotātā stopa sakta, atspoguļo abu kultūru mijiedarbību un ietekmi.[30] Kurši uzturēja sakarus ar skandināviem arī vēlāk pēc Grobiņas kolonijas iznīkšanas. To apliecina uz vikingu laikmetu (9.- 11.gs.) attiecināmais skandināvu kapulauks

[27] Vasks A. Kurši un Baltijas somi Kurzemē 1. gadu tūkstotī //LVIŽ.- Rīga, 2004.- Nr.3.- 12.-13.lpp.
[28] Turpat.- 13.lpp.
[29] Zemītis G. Apbedījumi ar speciāli bojātu kapa inventāru //Ornaments un simbols Latvijas aizvēsturē.- Rīga, 2004.- 74.lpp.
[30] Ozere J., Petrenko V. Izrakumi Priediena līdzenajā kuršu kapulaukā //ZASM 1986 un 1987.- Rīga, 1988.- 112.lpp.

Zlēku Priedniekos, kā arī 1970.gadā atklātie senkapi Basos pie „Lancenieku" mājām, kur dažādos laikos iegūtas vairākas 11.- 17.gs.senlietas, tostarp daži 11.gs. skandināviskas izcelsmes priekšmeti.[31]

Uz kuršiem attiecināmie *skeletkapi* kas tika veidoti vēl līdz 10.gs., turpināja iepriekšējā perioda apbedīšanas tradīcijas, tikai to orientācijā bija vērojama lielāka regularitāte. Mirušie bija guldīti 1- 1,3m dziļās bedrēs, ar ZA-DR, vai ZR-DA orientāciju.[32] Vīrieši parasti guldīti ar galvu uz dienvidiem, bet sievietes ar galvu uz ziemeļiem. Pretstatā kuršu apdzīvotajai teritorijai Lietuvā, zināmi daži kapulauki, kuros būtu tikai kuršu skeletapbedījumi, jo Dienvidkurzeme ir mazāk pētīta nekā Ziemeļkurzeme un tās centrālā daļa[33] un šādi kapulauki tika izmantoti vidējā dzelzs laikmeta beigās un vēlā dzelzs laikmeta sākumā- laikā, kad kuršu ekspansija ziemeļu virzienā bija tikai sākusies. Tādi kapu lauki ir, piemēram, Bārtā, Medzē, Durbes Dikuļos un 1991. gadā atklātais un pētītais līdzenais kuršu kapulauks Liepājas rajonā, Gramzdas pagastā, pie Upīšu mājām.[34]

Vairāk sastopami kapulauki, kur līdzās skeletkapiem ir arī *ugunskapi*. Pie šādiem, jauktu apbedīšanas veidu kapulaukiem, kuros apbedīti gan sadedzināti, gan nesadedzināti mirušie, pieskaitāmi Bunkas muiža, Priekules Beltēni, Durbe, Tāši u.c. Ugunskapi līdzās skeletkapiem konstatēti arī Grobiņā.[35] 1967.gada pieminekļu apsekošanā Kurzemē- Tāšu Krastiņos blakus ugunskapiem konstatēti skeletkapi.[36] Bunkas muižā skeletkapu bedru izmēri aptuveni 1,45- 2,8 x 0,60- 1,5 m. Kapu bedrēs bez nedegušiem kauliem konstatēti arī atsevišķi deguši kauliņi. Vietām novērots pat samērā biezs ogļu slānis (1., 2., 6., 7., 9.kaps.).[37] Savukārt, Durbes Dīros[38] un Priekules Beltēnos[39] vērojama skeletkapu nomaiņa ar ugunskapiem. Beltēnos izpētītajos četros kapos konstatēti ogļaini zemes plankumi un kalcinēti kauli. Par iespējamu pāreju no skeletkapiem uz ugunskapiem šeit varētu liecināt ugunskapu bedru izmēri- tie variē no 0,70- 1,00 m platumā un no 2,55 - 2,80m garumā- tātad ugunskapu piedevas ievietotas skeletkapu bedrēs. Gan Bunkas muižā, gan Priekules Beltēnos atsevišķos kapos līdzi likti arī akmeņi, ko varētu uzskatīt par zināmu reminiscenci no 5.- 7.gs. skeletkapiem ar akmeņu vainagu.

---

[31] Mugurēvičs Ē. Kurzemes ekspedīcijas darbs 1970.gadā (Izrakumi Zlēku „Priedniekos" un Saldus pilī)// ZASM.- Rīga, 1971.- 51.lpp.
[32] Latvijas PSR arheoloģija.- Rīga, 1974.- 185.- 186.lpp.
[33] Muižnieks V. 14., 15.gs. ugunskapi Kurzemē// Latvijas Nacionālā vēstures Muzeja raksti: Pētījumi kuršu senatnē (Rakstu krājums), Nr.14.- Rīga, 2008.-38.lpp.
[34] Asaris J. Arheoloģiskie pētījumi Sāraju un Upīšu senkapos //ZASM 1990 un 1991.- Rīga, 1992.- 20.lpp.
[35] Ozere J., Petrenko V. Izrakumi Priediena līdzenajā kuršu kapulaukā //ZASM 1986 un 1987.- Rīga, 1988.- 109.- 110.lpp.
[36] Mugurēvičs Ē. Arheoloģisko pieminekļu apzināšana Kurzemē 1967.gadā// RT.- Rīga, 1968.- 71.lpp.
[37] LVM AA 59; 60 Pārskats par izrakumiem Bunkas grantsbedrēs.
[38] Stepiņš P. Izrakumi Durbes Dīru un Rucavas Mazkatūžu kapulaukos 1960.gadā//RT 1960.-Rīga, 1961
[39] LVM AA 164 Pārskats par izrakumiem Priekules Beltēnos.

Pāreja no vidējā dzelzs laikmeta skeletkapiem uz ugunskapiem kuršu apdzīvotajā teritorijā notika ap 10.gs. Lai gan 9.- 10.gs. turpinās apbedīšana skeletkapos, relatīvi strauji (salīdzinājumam, pāreja no ugunskapiem uz kristīgajām tradīcijām atbilstošo mirušo inhumāciju norisēja vairāk nekā 200 gadu) jaunatnākusī tradīcija kļūst par dominējošo.

Runājot par ugunskapos novēroto tradīciju bojāt kapa inventāru, G. Zemītis uzskata, ka, lai gan ugunskapu tradīcija pārņemta no skandināviem, tiem pašiem skandināviem raksturīgā priekšmetu bojāšana, ko tie pazinuši jau no aptuveni 5.gs. p.m.ē.[40], nebija sveša arī Baltijā. Tā kā sena indoeiropiešu tradīcija bijusi pazīstama jau kopš akmens laikmeta un sakņojusies cilvēku apziņā. A. Vasks pieņem, ka arī Baltijas somiem kapu inventāra bojāšana nav bijusi sveša, jo Ābelnieku akmeņu krāvumos šī tradīcija piekopta jau kopš agrā dzelzs laikmeta.[41]

Ugunskapi bieži vien tika veidoti iepriekšējo periodu skeletkapu vietā. Ļoti labi tas novērojams Lietuvā, kur tās R daļā atradās kuršu skeletkapu kultūras centrs.[42] Sākot ar 11.gs. tur jauni skeletkapi vairs netika veidoti, bet palielinājās ugunskapu skaits šajos kapulaukos. Skeletkapu kultūras areāls, Latvijas teritorijā, no 9.- 10.gs., ziemeļu virzienā sniedzās līdz Tebras upei, bet austrumu virzienā līdz Ventai.[43] Ugunskapi bija izplatīti jau daudz plašākā areālā nekā iepriekšējā perioda skeletkapi- tie ietvēra Ventas vidusteces un lejteces baseinu, Z virzienā, šaurā joslā aizsniedza Dundagu, bet virzienā uz A Abavas augšteci.[44]

Ugunskapi, kļūstot par dominējošo apbedīšanas veidu kopš 10. gs., atšķīrās no līdz tam pastāvošajiem skeletkapiem, ar jaunām apbedīšanas paražām un ar tām saistītām rituālām darbībām. Gandrīz visiem ugunskapiem raksturīgā orientācija ir DR-ZA, vai Z-D. Kopīgs ir arī tas, ka zem aptuveni 0,1-0,2 m biezas virskārtas parādās tumšāks, ogļains slānis, kurā dažādā dziļumā atrod senlietas un to fragmentus, māla trauku lauskas, bieži arī kalcinētus kaulus, bet zem tiem izdalās atsevišķas apbedījumu bedres. Tās parasti ir apaļas, četrstūrainas vai gareni ovālas, un tajās arī atrod kalcinētos kaulus un dažādus priekšmetus.[45] Bez degušajiem un bojātajiem priekšmetiem kapos atrod arī nebojātus, nededzinātus priekšmetus (piemēram, dzeramo ragu bronzas apkalumi), kas kapa bedrē likti pēc tam, kad tur iebērti mirušā kalcinētie kauli un ievietotas ugunī bojātās senlietas.

Raksturīgi gan individuālie apbedījumi, kas parasti aizņem 1-4 m^2 lielu laukumu, gan kolektīvie apbedījumi, kur spriežot pēc inventāra apbedīti divi un vairāk mirušie, kā tas. Šādi kapi parasti aizņem pat vairāk kā 10 m^2 lielu platību. Piemēram, Lībagu Sāraju senkapos, bez

[40] Zemītis G. Ornaments un simbols Latvijas aizvēsturē.- Rīga, 2004.- 81.lpp.
[41] Vasks A. Kurši Padurē?// Latvijas Nacionālā vēstures Muzeja raksti: Pētījumi kuršu senatnē (Rakstu krājums), Nr.14.- Rīga, 2008.- 160 lpp.
[42] Mugurēvičs Ē. Kapu veidi Kurzemē agrā feodālisma periodā //ZASM 1967.- Rīga, 1968.- 18.lpp.
[43] Apals J.,Mugurēvičs Ē. Kapu veidi //Latvijas senākā vēsture. 9.g.t.pr.Kr.-1200.g.- Rīga, 2001.- 299.lpp.
[44] Turpat.- 299.lpp.
[45] Latvijas PSR arheoloģija.- Rīga, 1974.- 186.lpp.

individuāliem apbedījumiem, kas lielākoties aizņēma 1-3 m^2 lielus laukumus, tika atklātas arī četras, gandrīz kvadrātiskas 5,5-6 m^2 lielas kapa bedres.[46] Iespējams, vīrieša un sievietes apbedījums ir konstatēts Kazdangas Apariņās (5.kaps), kur divi, dažādos dziļumos ierakti senlietu kompleksi, koncentrēti aptuveni 1 m^2 lielā laukumā. 5- 7 senlietu komplekti konstatēti Durbes Dīru II ugunskapu vietā, bet 7 vīriešu kapi III ugunskapu vietā. P.Stepiņš tos uzskata par kolektīvajiem kapiem, kur mirušie apbedīti vienlaikus- 13.gs.

Vēlā dzelzs laikmeta ugunskapos izšķirami apbedījumi, kur kalcinētie kauli sabērti palielā kapa bedrē, kas varētu būt skaidrojams ar to, ka mirušais sadedzināts turpat kapa bedrē, kā arī apbedījumi, kuros kremācijas paliekas sabērtas māla trauciņā, vai arī bijušas ietītas audumā. Palielas kapa bedres konstatētas Užavas Silmalciemā, kuršu ugunkapos Dunalkā pie Strungu un Ābramu mājām, Aizvīķu Tiltiņos. Silmalciemā kapu bedru (1., 2., 3., 4.kaps.) izmēri vidēji 1,5- 3 x 0,75- 1,10 m, dziļums no pusmetra līdz metram.[47] Ugunskapos pie Strungu un Ābramu mājām palielajām kapa bedrēm (1., 5., 6., 8., 9., 10.kaps) raksturīga noapaļota forma, kas 1.kapa gadījumā ir pat ovāla. Aptuvenie izmēri 1,40- 3 x 0,50- 1,75 m, dziļums līdz, aptuveni pusmetram. kapa lielie izmēri varētu būt saistīti ar to, ka mirušā sadedzināšana notikusi kapa bedrē.[48] Aizvīķu Tiltiņos (4.kaps.)šādas bedres garums ap 2,5 metriem, Silmalciemā (1.kaps.) bedres garums 3 m, ugunskapos pie Strungu un Ābramu mājām (7., 10.kaps) arī kapa bedres garums ap 3 m. To, ka dedzināšana notikusi uz vietas kapa bedrē, apliecina sārta koka gabali un liels daudzums ogļu. Tādos ugunskapos kalcinētie kauli un senlietas izkārtotas dažādi- kauli novietoti vai nu kapa bedres centrā, vai vienā no galiem, vai arī izklaidus pa visu bedri. Kurzemē, atšķirībā no R- Lietuvas, senlietu izvietojums kā skeletkapos tomēr nav raksturīgs. To var skaidrot ar faktu, ka Latvijas kuršu apdzīvotā teritorija atradās līdz 10.gs. izplatīto skeletkapu perifērijas zonā, līdz ar to vēlākajos ugunskapos mazāk jūtama iepriekšējo tradīciju ietekme.

Otrs ugunskapu veids izplatīts jau daudz biežāk. Šāds- kompaktāks ugunskapu veids konstatēts Užavas Silmalciemā (3.kaps), kuršu ugunskapos pie Matkules kapsētas, Kazdangas Apariņās (1.- 5.kaps), Gramzdas Dārzniekos (1., 2.kaps.), Dunalkas Strungās-Ābramos (3.kaps), Aizvīķu Tiltiņos (1., 2., 5.kaps.) u.c. Pēdējā ļoti labi vērojama senlietu gupēšanās vairākos apbedījuma līmeņos- parasti trīs. Trešās kārtas senlietas parasti ievietotas piltuvveidīgā bedrītē. Apbedījumi ar ugunskapu piedevām un kalcinētajiem kauliem ievietotiem urnā konstatēts Nīcas senkapu uzkalniņā, kur sievietes ugunskapa atliekas ievietotas māla trauciņā, kas ievietots apaļā bedrītē. Bedrītes dibenā ievietotas arī visas līdzi dotās piedevas- dzelzs priekšmeti, kas atklājās kā rūsas pēdas. Iespējamās virs kapulauka

[46] Asaris J. Arheoloģiskie pētījumi Sāraju un Upīšu senkapos //ZASM 1990 un 1991.- Rīga, 1992.- 20.lpp.
[47] LVM AA 192 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Užavas Silmalciemā 1936. gadā.
[48] Turpat.

veiktās saimnieciskās darbības rezultātā, citas šādas urnas nav saglabājušās, toties ir atrasts liels daudzums māla trauku lausku (~10 kg), kas iespējams liecina, ka šeit bijuši „urnu" kapi.[49] Lielākajā daļā ugunskapu piedevas un kalcinētie kauli sabērti kaudzītēs. Hipotētiski pieļaujams, ka šādā gadījumā tie iespējams ietīti audumā, vai varbūt ievietoti tāšu vācelītē.

Raksturīgākā ugunskapu pazīme bija mirušo kremēšana. Mirušo sadedzināšana parasti notika ārpus kapa bedres, taču, kā jau tika minēts iepriekš, sastopami arī gadījumi, kad mirušie sadedzināti turpat kapa bedrē- šādus gadījumus varētu uzskatīt par hronoloģiski agrākiem (savdabīga skeletkapu reminiscence). Mirušo kremācijas vieta parasti atradusies turpat netālu no kapa bedres, kapulauka teritorijā. Pirmais šāds kremācijas vietas atradums Latvijā ir zināms kopš 1931.gada, kad vēlā rudenī, izdarot pārbaudes izrakumus Gramzdas Dārzniekos, tika atklāts 4x2 m liels četrstūrains laukums, kura vidū atradās 2 m plats un 40 cm augsts trīsstūra akmens klāsts. Šajā laukumā atrasti bronzas priekšmetu fragmenti un nesadedzis cilvēka mugurkaula skriemelis. Blakus šai iespējamajai kremācijas vietai uziets arī vīrieša apbedījums.[50] Arī 1964.g. pētītajos kuršu ugunskapos pie Nīcas vidusskolas, tur pētītā uzkalniņa centrālajā daļā šķiet bijusi mirušo kremācijas vieta, par ko liecina tur atklātā biezā pelnu un ogļu kārta, kalcinētie kauli un vairāki senlietu fragmenti. Nīcas uzkalniņā atklātas vēl dažas interesantas liecības par kuršu bēru rituāliem. Tādas ir uzkalniņā uzietās 43 upuru, jeb rituālu bedres, kas orientētas Z- D virzienā. To aptuvenie izmēri 80x30 cm, dziļums 40-50 cm. Šīs bedres bija pildītas ar ogļainu zemi, nesadegušas koksnes gabaliem, trauku lauskām, kalcinētiem kauliem un bronzas senlietu fragmentiem. P. Stepiņš uzskatīja, ka vairums no augstāk minētajām lietām un priekšmetiem tur nokļuvušas nejauši, bet lielākajā daļā no bedrēm atrastie bronzas miniatūrcirvīši, visticamāk tur ievietotin apzināti un kalpojuši kādā ar kremācijas vai apbedīšanas procesu saistītā rituālā darbībā.[51] Iespējams, šādas rituālās darbībās izmantotas bedres zināmas jau kopš 5.- 7.gs. Līdzīga rakstura bedres kā senkapos Nīcā, konstatētas vidējā dzelzs laikmeta kapulaukā Vērgales „Ošeniekos".[52]

Pie ugunskapiem pieskaitāma, bet atsevišķi izdalāma apbedīšanas tradīcija, saskaņā ar kuru visas ugunskapu piedevas nogremdētas ūdenī. Tradīcija nogremdēt senlietas purvos un atklātās ūdens tilpnēs kā upuri dieviem Eiropā pazīstama vēl p.m.ē.[53] Šāda tradīcija kuršu apdzīvotajā teritorijā novērojama sākot ar 5.gs., kad gan ezeros, gan purvos tikušas upurētas

[49] Stepiņš P. Liepājas vēstures un mākslas muzeja izrakumi 1964. gadā //ZASM 1964.- Rīga, 1965.- 14.-16.lpp.
[50] Šturms E. 1931. gada ieguvumi archaioloģijā //Izglītības Ministrijas mēnešraksts.- Rīga, 1932.-Nr.1.-44.lpp.
[51] Stepiņš P. Liepājas vēstures un mākslas muzeja izrakumi 1964. gadā //ZASM 1964.- Rīga, 1965.- 15.lpp.
[52] Virse I. Pētījumi Vērgales Ošenieku kapulaukā 1992. gadā //ZASM 1992 un 1993.- Rīga, 1994.-94.-95., 97.lpp.
[53] Окшотт Э. Археология оружия (От бронзового века до эпохи Ренессанса).- Москва, 2006.- С. 66., 102.-125.

rotas, darbarīki un ieroči.[54] Tradīcija upurēt senlietas dieviem tās nogremdējot ūdeņos, kā arī tradīcija izmantot ūdenstilpnes ugunskapa sārta palieku nogremdēšanai, visticamāk parādījušās skandināvu ietekmē, jo līdzīgas tradīcijas citu Latvijas un Lietuvas maztautu teritorijās nav novērotas. Tiesa, abas minētās tradīcijas nepastāv vienlaikus. Tradīcija upurējamās senlietas nogremdēt purvos u.tml. novērojama no 5. līdz 9.gs.[55], savukārt tradīcija ūdeņos nogremdēt ugunskapa paliekas novērojama ne agrāk kā sākot ar 11.gs. (Talsu Vilkumuižas ezers[56]). Šo apstākli varētu skaidrot sekojoši- tradīciju upurēt senlietas dieviem purvos kurši pārņēmuši no Grobiņas skandināvu kolonistiem, savukārt- apbedīšanas tradīciju- sārta paliekas nogremdēt ūdenstilpnē tie pārņēmuši no skandināviem vēlāk jau vikingu laikmetā. Iespējams arī, ka šī īpatnējā apbedīšanas tradīcija evolucionējusi no iepriekš minētās tradīcijas upurēt dieviem, parādoties ugunskapu tradīcijai kā tādai.

Latvijas teritorijā par vispazīstamāko uguns apbedījumu vietu ūdeņos var uzskatīt Vilkumuižas ezeru. Pirmie atradumi tur iegūti 1928.g. 1934.g. ezerā tika veikta pirmā „senlietu zveja", kuras laikā no ezera tika izceltas ap 1300 senlietas.[57] Turpmākajos pētījumos, kas norisinājušies ezerā, dažādos laikos, savāktas aptuveni 3000 senlietas.[58] Iespējams, ka līdzīgas ugunskapu piedevu nogremdēšanas ūdenī vietas konstatētas arī citur Rietumlatvijā- Ēdoles Kaķu ezerā, purvā pie Kazdangas Bāzēnu mājam un purvā pie Tāšu Stibām, Jaunsieksātes muižā.[59]

Ugunskapos lielākā daļa no līdzdotajiem priekšmetiem sabojāta. P.Stepiņš, pētot raksturīgākos priekšmetu bojājumu veidus, pieņem, ka priekšmeti liekti un lauzti pēc to dedzināšanas. Atkarībā no tā, kas bija deformējamais priekšmets, *zobeni* parasti tika sarullēti vai salauzti, *āvas cirvju* asmeņi pieliekti pie pieta (skat. 3.att.)- interesanti, ka ugunskapos nav atrasti citu tipu cirvji, ar kuriem būtu izdarīts tas pats. Arī *šķēpu* smailes tika liektas. No rotām- *kaklariņķi* pēc vienas versijas vispirms apdedzināti un tad aptīti ap koku, bet tie tāpat kā citi priekšmeti šādos kapos atrasti arī salauzti, sakusuši, sacirsti gabalos(skat. 13.att.- salauzti kaklariņķi). *Saktas* degšanas procesā lielākoties sakusušas, bet neizkusušās tika vai nu atlocītas, vai arī to gali tika aizāķēti viens aiz otra. Bez liekšanas un dedzināšanas, ieročus

[54] Atgāzis M. Etniskās grupas un etniskie procesi //Latvijas senākā vēsture. 9.g.t.pr.Kr.-1200.g.- Rīga, 2001.- 278.lpp.
[55] Turpat.
[56] Muižnieks V. 14., 15.gs. ugunskapi Kurzemē// Latvijas Nacionālā vēstures Muzeja raksti: Pētījumi kuršu senatnē (Rakstu krājums), Nr.14.- Rīga, 2008.- 38.lpp., Šturms E. Vilkumuižas ezera atradumi //SM.- Rīga, 1936.- Nr.2.- 72-86.lpp.
[57] Šturms E. Vilkumuižas ezera atradumi //SM.- Rīga, 1936.- Nr.2.- 168.lpp.
[58] Apals J.,Mugurēvičs Ē. Kapu veidi //Latvijas senākā vēsture. 9.g.t.pr.Kr.-1200.g.- Rīga, 2001.- 300.lpp.
[59] Zemītis G. Kuršu reliģiskie priekšstati // Ornaments un simbols Latvijas aizvēsturē.- Rīga, 2004.- 134.lpp.

mēdza arī sabojāt, tajos iesitot, iecērtot robus (šķēpa gals ar iecirstiem robiem- skat. 39.att.).[60]

Priekšmetu bojāšanas iespējamais mērķis bijis tos „nogalināt".[61] Tradīcijas ideoloģiskais uzstādījums varēja būt sekojošs- caur sārtu ieejot pēcnāves dzīvē mirušais transformējās, tāpēc bija nepieciešams transformēt arī viņam dzīvē kalpojušās un kapā līdzi dodamās lietas, kas tam būs nepieciešamas pēcnāves dzīves sekmīgai uzsākšanai. Iespējams, ka tas nav bijis vienīgais cēlonis kapu inventāra bojāšanai. Skandināvu sāgās un leģendās ir daudz ziņu par kapu izlaupīšanu. Kapu izlaupītāju mērķis parasti bija ieroči, sevišķi iecienīti bija zobeni. No šīm ziņām rodas iespaids, ka kapu aplaupīšana Skandināvijā bijusi normāla parādība.[62] Var pieļaut, ka arī Austrumbaltijā kapu aplaupīšana nebija sveša, tāpēc priekšmeti varētu tikt bojāti ne tikai rituālu darbību veikšanas rezultātā, bet arī, lai padarītu vērtīgo kapa inventāru nepievilcīgu potenciālajiem kapa izlaupītājiem (apgānītājiem).

Kapulaukos atrastais lielais daudzums *trauku lausku* un *dzeramo ragu*, kā arī to apkalumu atliekas, liecina, ka tie izmantoti ne tikai bēru mielastā, bet visticamāk doti līdzi mirušajam, lai jaunajā mītnes vietā viņam netrūktu nedz ēdamā un dzeramā, nedz trauku. Dzeramie ragi, kas kā raksturīga kuršu kapu piedeva parādās kopš 3.gs., līdzi mirušajiem tika doti līdz pat 13.gs.[63] Dzeramie ragi, sprieżot pēc to saglabāšanās pakāpes un atrašanas apstākļiem, pieder pie vienas no ugunskapu inventāra grupām, kas netika bojātas vai mestas sārtā. E. Šturms pieļauj iespēju, ka bēru ceremonijā no tiem dzerts par godu mirušajam, pirms tos ievietoja kapā.[64] To novietojums kapā ļauj pieņemt, ka tie pirms bedres aizbēršanas bija piepildīti ar medalu mirušajam priekš gaidāmā ceļa, līdzīgi varētu būt bijis ar pārtiku.

Īpatnēja ir arī *miniatūro priekšmetu* (kātcauruma cirvīši, izkaptiņas, uzmavas kaplīši, celu dēlīši, vērpjamās vārpstiņas, nazīši un pakavsaktiņas, miniatūri māla trauciņi) līdzdošana kapā- tie, iespējams, mirušajam kalpoja kā īsto, reālo izmēru priekšmetu aizstājēji. Pastāv uzskats, ka piederīgie ziedojot miniatūros priekšmetus, realizējuši tā saucamo *pia fraus* (godbijīgā viltība)- saimnieciski izdevīgo apsvērumu dēļ īstos priekšmetus aizstājot ar to miniatūriem atdarinājumiem.[65] Iespējams, ka miniatūrajiem priekšmetiem piemita arī kāda reliģiska un simboliska nozīme. Cirvis simboliski saistās ar vienu no indoeiropiešu

[60] Zemītis G. Apbedījumi ar speciāli bojātu kapa inventāru //Ornaments un simbols Latvijas aizvēsturē.- Rīga, 2004.- 79.lpp.
[61] Turpat.- 81.lpp.
[62] Окшотт Э. Археология оружия (От бронзового века до эпохи Ренессанса).- Москва, 2006.- С. 126.-156.
[63] Atgāzis M. Etniskās grupas un etniskie procesi //Latvijas senākā vēsture. 9.g.t.pr.Kr.-1200.g.-Rīga, 2001.- 278.lpp.
[64] LVM AA 139 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Kazdangas Roņos 1932. gadā.
[65] Latvijas PSR arheoloģija.- Rīga, 1974.- 191.lpp.

nozīmīgākajām dievībām- Pērkonu[66], tāpēc atrastie miniatūrcirvīši varētu būt saistīti ar šī dieva kultu. Līdzīgi varētu būt arī ar pārējiem kapos atrastajiem miniatūrpriekšmetiem- tie simbolizējuši noteiktu dievību un tai piemītošo spēku.

Kopš agrā dzelzs laikmeta- 3.gs., ierasta bija *izkapts* līdzdošana vīriešu kapos. Šādu tradīciju piekopa arī prūši un žemaiši, bet ar 5.gs. to pārņēma zemgaļi.[67] No līdzdoto darbarīku grupām minami arī dzelzs *naži* un *šķiļamdzelži*. Durbes Dīru senkapos, kuros apbedītie raksturojami kā vienas karadraudzes pārstāvji, nav izzudusi saikne ar zemkopību- izkaptis atrod pat visbagātīgākajos apbedījumos.[68] Vīriešu kapos pārstāvētas arī *zirglietas*- laužņi, pieši, kāpšļi, dzelzs un bronzas iemauktu siksnu sadalītāji, siksnu galu apkalumi. No ieročiem līdzi doti gan iedzītņa, gan uzmavas *šķēpi*, divasmens *zobeni*, *cirvji*. Ļoti vērtīgs atradums, kas ļauj spriest par kuršu karavīru aizsardzības bruņojumu ir Sāraju senkapos atrastā dzelzs skārda slokšņu *bruņucepure*, kā arī dzelzs skārda plāksnītes, kas uzskatāmas par lamelāra bruņu paliekām.[69] Līdzīgas bruņucepures uzietas arī 19.gs. Sizova izrakumos Zlēku Pasilciemā un 1961. gada P.Stepiņa izrakumos Durbes Dīros. Šīm bruņucepurēm līdzīgs uzbūves princips nav pārstāvēts citur Baltijas reģiona arheoloģiskajā materiālā apskatāmajā laika posmā, tāpēc tiek uzskatīts, ka tās ir vietējo ieroču kalēju meistardarbs.[70]

Sieviešu apbedījumos no līdzdotajiem darbarīkiem minami dzelzs naži, īleni, adatas. Sieviešu kapos pārstāvētie miniatūrpriekšmeti- celu dēlīši, vērpjamās vārpstiņas un vērpjamie skriemeļi u.c., bet to atradumi vīriešu apbedījumos līdzās lentveida aprocēm, bronzas važiņām un piekariņiem, varētu būt uzskatāmi par to tuvinieču ziedojumiem.[71]

Otrs apbedīšanas veids Kurzemē vēlajā dzelzs laikmetā, ne mazāk svarīgs par ugunskapiem ir *skeletkapi*. Lielā apbedīšanas tradīciju daudzveidība Kurzemes ziemeļaustrumu un ziemeļu daļā apliecina, ka kuršu ekspansijas priekšvakarā šīm sabiedrībām, kas, visticamāk, etniski piederīgas Baltijas somiem, bija lokālas atšķirības reliģiskajos uzskatos. Tātad tās savstarpēji bija vāji integrētas un pat līdz zināmam līmenim izolētas viena no otras. Politiski tolaik integrētākie kurši tāpēc samērā viegli pakļāva šeit dzīvojošos somugru pamatiedzīvotājus.[72]

---

[66] Zemītis G. Kuršu reliģiskie priekšstati // Ornaments un simbols Latvijas aizvēsturē.- Rīga, 2004.- 130.lpp.
[67] Atgāzis M. //Latvijas senākā vēsture. 9.g.t.pr.Kr.-1200.g.-Rīga, 2001.- 277.lpp.
[68] Stepiņš P. Izrakumi Durbes Dīru un Rucavas Mazkatūžu kapulaukos 1960.gadā//RT 1960.-Rīga, 1961
[69] Asaris J. Vīriešu apbedījumi Sāraju senkapos //ZASM 1992 un 1993.- Rīga, 1994.- 17.lpp.
[70] Atgāzis M. Tuvcīņas ieroči Senā Latvijā 10.- 13.gs. –Rīga, 1998.-189.lpp.
[71] Asaris J. Vīriešu apbedījumi Sāraju senkapos //ZASM 1992 un 1993.- Rīga, 1994.-18.lpp.
[72] Vasks A. Kurši Padurē?// Latvijas Nacionālā vēstures Muzeja raksti: Pētījumi kuršu senatnē (Rakstu krājums), Nr.14.- Rīga, 2008.-159.lpp.

Kurzemē atklātie uzkalniņu kapulauki Abavas vidustecē (Sabiles krievi, Tojāti) tiek datēti ar 10.-11.gs.[73] Līdzīgi ir 11.-13.gs. uzkalniņi Gaujas un Daugavas baseinā- tātad, ar zināmu varbūtību var pieņemt, ka šos uzkalniņus veidojuši Baltijas somi, kurus kurši vēlāk izspieduši, jo pēc 11.gs. šeit nostiprinās ugunskapu tradīcija. Baltijas somiem Kurzemes ziemeļdaļā raksturīgi līdzenie skeletkapi (11.-12./13.gs.) ar ZA-DR orientāciju. Cēsu vendu kapulaukā konstatēts līdzīgs apbedīšanas veids un kapu piedevas, tāpēc šie līdzenie skeletkapi piešķirami vendiem.[74] Tātad, iespējams, ka vendus no vēlākajiem kuronizētajiem lībiešiem un Daugavas- Gaujas baseina lībiešiem var nošķirt kā atsevišķu etnisku grupu. Kuršu un Baltijas somu saskares rezultātā vēlā dzelzs laikmeta beigās izveidojas jauns līdzeno skeletkapu veids ar ZR-DA kapu orientāciju. Šo kapu veidu vislabāk atspoguļo Dundagas Laukmuiža un arī Ance. Šo kapu veidu pieņemts saistīt ar kuronizētajiem lībiešiem- tajos atspoguļojas kuršu materiālā kultūra, bet ir atšķirības. Tā kā šī veida kapi tomēr datējami ar viduslaikiem, tad par tiem vēlāk.[75]

Ar Baltijas somiem saistāmie vēlā dzelzs laikmeta skeletkapi, salīdzinot ar ugunskapiem, kurus parasti uzskata par kuršu apbedīšanas vietām, ir salīdzinoši mazāk pētīti un nav apzināti tik lielā skaitā[76]. Uzkalniņi Abavas vidustecē joprojām uzdod vairāk jautājumu nekā sniedz atbildes, vendu kapi Ziemeļkurzemē apzināti maz un tie nepastāv ilgi, akmeņu krāvumi ir mīkla (jauni akmeņu krāvumi vēlajā dzelzs laikmetā neparādās, taču tos vēl mēdz izmantot pēcapbedījumiem, kā tas novērojams Ābelniekos[77]), bet kuronizēto lībiešu apbedīšanas veids parādās vēlu- ap 12.gs. Rakstā par viduslaiku ugunskapiem Kurzemē V. Muižnieks nāk pie atziņas, ka apbedīšanas tradīciju aizgūšana viduslaikos varēja norisēt abpusēji,[78] kas tāpat varēja būt arī dzelzs laikmetā. Savukārt A. Vasks rakstā par kuršiem Padurē norāda, ka arheoloģiskais materiāls ne vienmēr ļauj adekvāti spriest par kapos apbedīto etnisko piederību.[79]

13.gs. rakstītajos avotos, kur runa par Kurzemi un tās pamatiedzīvotājiem, netiek pieminēti lībieši- rodas iespaids, ka Kurzemi tolaik apdzīvojuši tikai kurši. Arheoloģiskais materiāls rāda atšķirīgu situāciju. Tātad tā laika Kurzemi raksturo kuršu politiskā un arī

[73] Latvijas senākā vēsture. 9.g.t.pr.Kr.-1200.g.- Rīga, 2001.- 300.lpp.
[74] Turpat.- 300.lpp.
[75] LVM AA 268 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Dundagas Laukmuižā 1937. gadā ; LVM AA 269 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Dundagas Laukmuižā 1929- 1930.gados; VVM ZA 1321 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Ances centra senkapos 1991. gadā.
[76] Tenisons Ē. Arheologu domas par lībiešu izcelsmi.- Lībieši.- Rakstu krājums. Sast. K.Boiko.- Rīga, 1994.- 22., 26.lpp.
[77] Vasks A. Kurši Padurē?// Latvijas Nacionālā vēstures Muzeja raksti: Pētījumi kuršu senatnē (Rakstu krājums), Nr.14.- Rīga, 2008.-159.lpp.
[78] Muižnieks V. 14., 15.gs. ugunskapi Kurzemē// Latvijas Nacionālā vēstures Muzeja raksti: Pētījumi kuršu senatnē (Rakstu krājums), Nr.14.- Rīga, 2008.- 49.lpp.
[79] Vasks A. Kurši Padurē?// Latvijas Nacionālā vēstures Muzeja raksti: Pētījumi kuršu senatnē (Rakstu krājums), Nr.14.- Rīga, 2008.-160.lpp.

materiālās kultūras dominante, tomēr Baltijas somi Kurzemē nav asimilēti tādā pakāpē, lai apzinātos sevi kā daļu no viņiem, tas ir kuršiem. Ticamāk, ka tie, kā tas ir, piemēram, Ābelnieku gadījumā, bijuši integrēti kuršu sabiedrībā, iespējams, pratuši to valodu, taču pieturējušies pie senču garīgās kultūras paliekām, lai uzsvērtu savu individualitāti un atšķirības no ienācējiem kuršiem. Apbedīšanas tradīciju daudzveidība vēlā dzelzs laikmeta Kurzemē arī apliecina reģiona sabiedrību politisko atpalicību no Rietumeiropas par diviem-trim gadsimtiem- šīs zemes acīmredzot bijušas savstarpēji vāji integrētas.

1.2.Apbedīšanas tradīcijas Kurzemē Livonijas laikā

Līdzīgi kā vēlajā dzelzs laikmetā, arī viduslaikos Kurzemē vērojama apbedīšanas tradīciju daudzveidība. 13.gs. vēl turpinās vēlā dzelzs laikmeta ugunskapiem raksturīgās īpatnības, taču tie transformējas. Ir parādījies jauns skeletkapu veids, kurš tiek piedēvēts kuronizētajiem lībiešiem un Kurzemes teritorijā ar vien noteicošāku nozīmi apbedīšanas tradīcijās ieņem kristīgās ticības ideoloģija, kas apskatāmā perioda beigās ir kļuvusi par dominējošo, uzsūcot sevī un pārveidojot dažas pirmskristietības tradīcijas.

Viduslaiku apbedīšanas vietas var iedalīt divās pamat grupās: līdzenie *ugunskapi* un līdzenie *skeletkapi*, taču ir apbedīšanas vietas, kurās paralēli piekoptas abu veidu tradīcijas vai arī ugunskapu vietas izmantotas vēlākiem skeletkapiem un arheoloģiskajā materiālā novērojama kontinuitāte. No tām apbedīšanas vietām Kurzemē, kas apskatītas šajā pētījumā, *ugunskapu* tradīcija piekopta Valgales Veģos[80], Užavas Silmalciemā[81], Talsu Vilkumuižas ezerā[82], Lažas Ilksumos[83], Kazdangas Roņos[84], Ēdoles Ķaupos[85] un Popes Lazdās[86]. Apbedīšanas vietas, kurās konstatēti gan ugunskapi, gan skeletkapi ir, piemēram, Alsungas Kalniņos[87], kurus raksturo bagāts ugunskapu piedevu klāsts, taču kapu lauka teritorijā vai netālu bijuši arī vēlāki skeletkapi[88] un Jūrkalnes Darvdedžos[89], kuros konstatēta līdzīga situācija. Līdzenie *skeletkapi* pētīti Jaunkandavā[90], Dundagas Laukmuižā[91], Jūrkalnē (Pilsberģē)[92], Raņķu Kraķos[93], Aizputes Dzintarkalnos[94], Ancē[95], Cīravas Bučās[96], Užavā[97]

[80] LVM AA 193 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Valgales Veģos 1935. gadā; LVM AA 194 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Valgales Veģos 1936. gadā;
[81] LVM AA 192 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Užavas Silmalciemā 1936. gadā
[82] LVM AA 188 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Talsu Vilkumuižas ezerā 1934. gadā; Šturms E. Vilkumuižas ezera atradumi //SM.- Rīga, 1936.- Nr.2.
[83] LVM AA 33 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Lažas Ilksumos 1927. gadā
[84] LVM AA 139 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Kazdangas Roņos 1932. gadā
[85] LVM AA 170 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Ēdoles Ķaupos 1937. gadā
[86] VVM ZA 1299 Popes pagasta Lazdu senkapu arheoloģiskā izpēte 1999. gadā
[87] LVM AA 629 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Alsungas Kalniņos 1960. gadā
[88] LVM AA 695 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Alsungas Kalniņos 1924. gadā
[89] LVM AA 169 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Jūrkalnes Darvdedžos 1936. gadā
[90] LVM AA 375 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Jaunkandavas senkapos 1967. gadā
[91] LVM AA 269 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Dundagas Laukmuižā 1929- 1930.gados; LVM AA 268 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Dundagas Laukmuižā 1937. gadā
[92] LVM AA 168 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Jūrkalnē (Pilsberģē) 1936. gadā
[93] LVM AA 57 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Raņķu Kraķos 1931. gadā
[94] LVM AA 180 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Aizputes Dzintarkalnos 1938. gadā
[95] VVM ZA 1321 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Ances centra senkapos 1991. gadā; VVM ZA 1322 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Ances centra senkapos 1990. gadā
[96] LVM AA 518 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Cīravas Bučās 1921. gadā
[97] VVM ZA 1539/1 Vijups A., Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Užavas kapsētā 2003. gada 1.- 19. jūlijs.- Ventspils, 2005

un Puzes Lejaskrogā[98]. Atsevišķi jāizdala Bārtas Pukuļi[99], kur A. Vasks pētot bronzas laikmeta uzkalniņkapus 11. uzkalniņā uzgājis 20 viduslaiku pēcapbedījumus. Lielākajā daļā no minētajām apbedīšanas vietām pētījumi veikti 20.- 30. gados un tie pārsvarā ir bijuši pēc apjoma nelieli zondējumu izrakumi, taču ir izņēmumi- samērā plaši tolaik izpētīti Valgales Veģi, Talsu Vilkumuižas ezers un Dundagas Laukmuiža. Pēc otrā pasaules kara plaši pētījumi veikti Alsungas Kalniņos, mūsdienās (pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas) Popes Lazdās, Užavā un Puzes Lejaskrogā.

Mirušo kremācija Kurzemē bija valdošais apbedīšanas veids līdz 13.- 14.gs. mijai, bet vēl 14.gs. šis apbedīšanas veids nezaudē savu nozīmi un ir *ugunskapi*, kas datējami pat ar 15.gs.[100] Šī tradīcija noturīgāka bijusi vietās, kur ugunskapi pastāvējuši jau vēlajā dzelzs laikmetā. Kur tie parādījušies vēlā dzelzs laikmeta beigās, šī tradīcija ilgi pastāvējusi nav. No minētajām apbedīšanas vietām, kurās pirmie ugunskapi iesniedzas vēlajā dzelzs laikmetā un turpinās vēl viduslaikos, tādas ir, piemēram, Kazdangas Roņi, Talsu Vilkumaižas ezers, Ēdoles Ķaupi, Popes Lazdas, Alsungas Kalniņi. Par viduslaikos izveidotām ugunskapu apbedīšanas vietām uzskatāmi, piemēram, Valgales Veģi un Jūrkalnes Darvdedži. Spriežot pēc Lažas Ilksumos atsegtā ugunskapa materiāla un savrupatradumiem, nedroši arī šo apbedīšanas vietu var pieskaitīt otrajai kategorijai.

Lai gan vēl 13.gs. ugunskapos apbedīšanas tradīciju ziņā novērojama kontinuitāte ar iepriekšējā perioda ugunskapiem, vērojamas pakāpeniskas izmaiņas. Tā, piemēram, 14.gs. ugunskapiem raksturīga mirušā kremācija ārpus kapa bedres un varbūt pat ārpus kapu lauka. Iespējams, ka tādu mirušo kremēšanas vietu atrada K. Rubulis Alsungas Kalniņos 1924.g. pārbaudes izrakumos. Tā kā neviens ugunskaps vai savrupatradumi atklāti netika, toties tika atklāts biezs, ogļains zemes slānis, tad izrakumu veicējs secināja, ka tuvumā ir ugunskapi un pārbaudītajā teritorijā varēja būt tiem atbilstoša mirušo kremēšanas vieta vai kulta vieta.[101] Iespējams, ka tāda mirušo kremēšanas vieta atrasta arī Valgales Veģos,[102] savukārt, Popes Lazdās novērojama situācija, kad mirušais kremēts kapa bedrē (2., 3. un 4. kaps), gan ārpus kapa bedres (1., 5., un 6. kaps).[103] To, vai mirušais dedzināts kapā vai ārpus tā, var noteikt līdzīgi kā tas attiecas uz vēlā dzelzs laikmeta ugunskapiem- ja sārts dedzināts uz vietas, tad kaps aizņem lielu platību un senlietas ir izkliedētas, bet ja senlietas atrod kompaktā kaudzītē,

[98] VVM ZA 1497-Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I- II sēj. -Rīga, 2003; VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I- II sēj. -Rīga-Ventspils, 2004
[99] LVM AA 537 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Bārtas Pukuļos 1981. gadā
[100] Muižnieks V. 14., 15.gs. ugunskapi Kurzemē// Latvijas Nacionālā vēstures Muzeja raksti: Pētījumi kuršu senatnē (Rakstu krājums), Nr.14.- Rīga, 2008. -38.lpp.
[101] LVM AA 695 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Alsungas Kalniņos 1924. gadā
[102] Šturms E. Izrakumi Valgāles Veģu ugunskapos//SM. Rīga, 1936.-Nr.2. -356.lpp.
[103] VVM ZA 1299 Popes pagasta Lazdu senkapu arheoloģiskā izpēte 1999. gadā. -22.lpp.

tad mirušais kremēts ārpus kapa noteiktā kremēšanas vietā. Apstiprinājumu tam, ka vēlajos ugunskapos mirušie pārsvarā dedzināti ārpus kapa bedres, sniedz arī rakstītie avoti. Žilbēra de Lanuā ceļojuma aprakstā atrodamas ziņas par kādu kuršu „sektu", kas savus mirušos goda drānās dedzina apbedīšanas vietai tuvākā birzī vai mežā.[104]

Ugunskapiem raksturīga īpatnība, ka tie parasti ierakti salīdzinoši sekli-vidēji 0,20-0,50m, lielākajā daļā no tiem parasti veikta saimnieciskā darbība, tāpēc lielākā daļa ugunskapu postīti. Nereti tos postījuši vēlāki skeletkapi kā tas varētu būt Lažas Ilksumos[105] un Puzes Lejaskrogā. No tā izriet, ka ugunskapu apbedīšanas vietas pārsvarā zināmas pēc savrupatradumiem. Dziļāk ierakti, netraucēti ugunskapi atsegti Popes Lazdās un Jūrkalnes Darvdedžos, iespējams, ka lielākā dziļumā nekā ugunskapiem parasts, tie atsegti, jo gadsimtu gaitā ģeoloģisko procesu rezultātā apbedīšanas vietas apsedzis papildu zemes slānis. Droši to var apgalvot attiecībā uz Jūrkalnes Darvdedžiem.[106]

Vēlajiem ugunskapiem raksturīga kapa bedres orientācijas variantu daudzveidība. V.Muižnieks uzskaita sekojošus variantus: Z-D, A-R, ZR-DA, ZA-DR virzieni.[107] Praksē gan ugunskapu bedres pamatzemē iezīmējas kā neregulāri, tumši plankumi, tāpēc kapa orientāciju drīzāk var „uzminēt" nekā „noteikt". Par piemēru var minēt situāciju Alsungas Kalniņos. Kaut cik regulāra bedres forma bija aptuveni trīspadsmit kapiem (apaļa, ovāla vai četrstūraina), taču orientāciju no tiem varēja noteikt tikai piecos gadījumos. Spriežot pēc bedru izmēriem (tie svārstās izmēros no 2x2m līdz 0,5x0,5m) mirušie tikuši dedzināti citā vietā nevis kapa bedrē, bet šāda tipa ugunskapiem vajadzētu būt regulārākiem nekā ugunskapiem, kur mirušais dedzināts uz vietas.[108]

Salīdzinoši viegli nošķirt vēlos ugunskapus no dzelzs laikmeta ugunskapiem, vadoties pēc materiālās kultūras (tajos pārstāvēts laikmetam atbilstošs kapu inventārs, kāds ir arī laikmeta skeletkapos- vienīgā atšķirība, ka šajā gadījumā mirušie kremēti).[109] Tiesa, vēl 13.gs. ugunskapu apbedīšanas tradīcijās sastopamas iezīmes un paralēles ar pirmskristietības laikmeta ugunskapiem un dažkārt tos grūti nošķirt. Piemēram, Alsungas Kalniņos 1959.-1960.g. izrakumu rezultātā vīriešu kapos iegūti 15 *zobeni* (dažu šeit pārstāvēto zobenu tipi tika izmantoti vēl 13.gs.- skatīt 5.att.), 17 *šķēpi*, 8 *cirvji* (starp tiem divi ir āvas cirvji- skat. 3. un 4. att.), trīs *miniatūrie bronzas cirvīši*, *zirglietas*, 13 *izkaptis*, *svariņu fragmenti* un

[104] Muižnieks V. 14., 15.gs. ugunskapi Kurzemē// Latvijas Nacionālā vēstures Muzeja raksti: Pētījumi kuršu senatnē (Rakstu krājums), Nr.14.- Rīga, 2008. -38.lpp.- 42.lpp.
[105] LVM AA 33 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Lažas Ilksumos 1927. gadā.
[106] LVM AA 169 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Jūrkalnes Darvdedžos 1936. gadā.
[107] Muižnieks V. 14., 15.gs. ugunskapi Kurzemē// Latvijas Nacionālā vēstures Muzeja raksti: Pētījumi kuršu senatnē (Rakstu krājums), Nr.14.- Rīga, 2008. -38.lpp.- 39.lpp
[108] LVM AA 629 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Alsungas Kalniņos 1960. gadā.
[109] Muižnieks V. 14., 15.gs. ugunskapi Kurzemē// Latvijas Nacionālā vēstures Muzeja raksti: Pētījumi kuršu senatnē (Rakstu krājums), Nr.14.- Rīga, 2008. -38.lpp.- 39.lpp.

atsvariņi, 9 deviņstiepļu *kaklariņķi* u.c. senlietas. Popes Lazdās kapos bija *bezripas keramikas* trauku lauskas un citi atradumi, kas raksturīgi vēlā dzelzs laimeta ugunskapiem.[110]

Vēlākajos 14.gs. un 15.gs. ugunskapos pārstāvētas reti vai nav vispār tādas senlietu grupas, kā jau pieminētie miniatūrie bronzas cirvīši un citi miniatūrpriekšmeti, kā arī dzeramo ragu bronzas apkalumi. No vīriešu apbedījumiem „pazūd" *izkaptis*, pieši, kāpšļi u.c. *zirglietas*, deviņstiepļu *kakalariņķi*, kurus E. Šturms uzskatīja par vīriešu tērpam raksturīgu atribūtu.[111] Ievērojami samazinās ieroču skaits apbedījumos, pavisam pazūd *zobeni* un *āvas cirvji*, kaut gan zināms, ka tie savu nozīmi Eiropas kaujas laukos un tātad arī Kurzemē saglabājuši vēl 14.gs. sākumā, kad tos „izkonkurē" āvas jeb helebardes.[112] Apbedīšanas tradīcijas vēlākajos ugunskapos izmainījušās ne tikai materiālajā plānā, bet arī citos virzienos, piemēram, retāk sastopama tradīcija bojāt un salauzt senlietas. Iespējams, ka arvien mazāk senlietu tika dedzinātas kopā ar mirušo bēru sārtā. Vēlajos ugunskapos bieži atrasti veseli gredzeni, saktas, aproces u.c. bronzas priekšmeti. Saktām bieži neskartas saglabājušās arī zoslas, kas šīm rotām ir vājākā daļa. Tātad priekšmeti vai nu nav atradušies sārtā, vai arī vēlajos ugunskapos sārta temperatūra vairs nebija pietiekami augsta, lai izkausētu bronzas priekšmetus. Apzināti bojāti priekšmeti atrodami vairs tikai Valgales Veģu četru vīriešu ugunskapos- iedzītņa un uzmavas šķēpu gali ar iecirtumiem un noliektām smailēm (skat. 39.att.)[113], bet tādi iepriekšējā periodā raksturīgi cirvju bojājumi, kā pie pieta pieliekts asmens u.c. šeit konstatēti netika, toties šādi bojāts āvas cirvis atrasts Alsungas Kalniņos (18. kaps).[114]

Vēlajos ugunskapos parādās citas priekšmetu grupas, kas nav sastopamas vēlā dzelzs laikmeta ugunskapu senlietu klāstā, piemēram, *riņķsaktas* un *monētpiekariņi*. Riņķsaktu skaits sieviešu apbedījumos sāk palielināties no 14.gs. vidus, bet kopā ar tām tiek atrastas pakavsaktas ar ziedu, naglu galvu, daudzskaldņu, lilijveida (stilizētu, deģenerētu zvērgalvu) un atrotītiem galiem. Gredzenus pārstāv eksemplāri ar tordējumu vai tordējuma imitāciju priekšpusē un pamīšus ejošiem galiem, vairogveida gredzeni, gredzeni ar pītu priekšpusi. Sieviešu ugunskapos sastopamas ovālas dzelzs sprādzītes. Pēc līdzīgiem atradumiem skeletkapos, tās liecina par raksturīgu sieviešu apavu sastāvdaļu viduslaiku Kurzemē.

[110] VVM ZA 1299 Popes pagasta Lazdu senkapu arheoloģiskā izpēte 1999. gadā. -26.-41.lpp.
[111] LVM AA 139 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Kazdangas Roņos 1932. gadā.
[112] Окшотт Э. Археология оружия (От бронзового века до эпохи Ренессанса).- Москва, 2006.- С. 298; Atgāzis M. Āvas cirvji Latvijā //AE.-Rīga, 1997.- Nr.19.- 55.lpp
[113] Šturms E. Izrakumi Valgāles Veģu ugunskapos//SM. Rīga, 1936.-Nr.2. -351.- 355.lpp
[114] LVM AA 629 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Alsungas Kalniņos 1960. gadā

Sieviešu ugunskapu inventārā ir arī triju stiepļu kaklariņķi, lentveida un spirālaproces, īleni, kaula un bronzas adatturi ar adatām un iedzīţņa naži.[115]

Ka vīriešu apbedījumi vēlajos ugunskapos apbedījuma piedevu daudzuma un daudzveidības ziņā kļuvuši nabadzīgāki, jau pieminēts, bet jāpapildina, ka parādās jaunas atradumu grupas. No rotām dominē *pakavsaktas* un *gredzeni* ar tordētu priekšpusi. No darba rīkiem, sadzīves priekšmetiem un ieročiem kapos atrodami *naži*, *bārdas naži*, *šķiļamdzelži* (parasti ovālas formas ar taisniem, nošļauptiem galiem), iedzīţņa un uzmavas *šķēpu gali*, platasmens tā saucamie „bārdas" *cirvji*. Līdzīgi kā skeletkapos, arī zēniem un pusaugu jauniešiem kapā doti ieroči- parasti tas ir platasmens cirvis, bet neliels izmēros (skat. 41.att.).

Tiešas paralēles viduslaiku ugunskapu inventāram ir ar vienlaicīgiem skeletkapiem. Īpaši izceļama Puzes Lejaskroga kapsēta, kurā veiktie pētījumi sniedz plašu ieskatu viduslaiku pamatiedzīvotāju materiālajā kultūrā.

V. Muižnieks secina, ka no Žilbēra de Lanua ceļojuma piezīmēs minētās kuršu „sektas" apraksta izriet, ka 15.gs. sākumā mirušo kremācija vairs netika plaši praktizēta. Lanuā minētā „sekta" literatūrā identificēta ar kuršu ķoniņiem. Ar minēto kuršu „sektu" domāta nevis viena noteikta cilvēku grupa kādā noteiktā vietā, bet gan vairāki savstarpēji nesaistīti cilvēki (vai dzimtas) no Kurzemes iedzīvotāju vidus, kas pretēji baznīcas noteiktajam apbedīšanas rituālam praktizējuši mirušo kremāciju.[116] Rakstā par kuršiem Padurē A.Vasks nāk pie svarīga secinājuma, ka Ķimales kuronizētie Baltijas somi izmantojot apbedīšanai savu senču senos akmens krāvumus, centušies demonstrēt vēlmi uzturēt mītisku saikni ar saviem senčiem, tādējādi leģitimizējot savas vēsturiskās tiesības uz apbedīšanas vietu un tai apkārt esošo teritoriju.[117] Līdzīgs motīvs varētu būt bijis kuršu ķoniņiem, kremējot savus mirušos laikā, kad ugunskapu tradīcija jau faktiski iznīkusi. Acīmredzot ķoniņu vēsturiskajā atmiņā bija saglabājušies laiki, kad viņu senči valdīja Kurzemē ilgi pirms vācu ienākšanas un ugunskapu tradīciju tie uzturēja dzīvu, lai nezaudētu saikni ar senčiem un leģitimizētu tiesības valdīt savās zemēs arī turpmāk.

Mirušo kremēšana nebija sveša arī Vācu ordeņa brāļiem. Vartberges Hermaņa hronikā par 1375.g. septembri lasāmas šādas rindas: „Taču lietuvji, redzēdami priekšizlūku mazo skaitu, sāka pretoties un, atņēmuši laupījumu, no tiem nogalināja 25 vīrus. [...] Kad uzausa rīts, landmaršals ar savējiem atrada kailas un aplaupītas nogalināto miesas, ko sadedzināja,

[115] Muižnieks V. 14., 15.gs. ugunskapi Kurzemē// Latvijas Nacionālā vēstures Muzeja raksti: Pētījumi kuršu senatnē (Rakstu krājums), Nr.14.- Rīga, 2008. -38.lpp.- 39.lpp.
[116] Turpat. -38.lpp.- 39.lpp.
[117] Vasks A. Kurši Padurē?// Latvijas Nacionālā vēstures Muzeja raksti: Pētījumi kuršu senatnē (Rakstu krājums), Nr.14.- Rīga, 2008. -159.-160.lpp.

un devās tālāk."[118] Tātad Vācu ordeņa brāļi praktizēja kritušo biedru kremāciju, lai atvieglotu to mirstīgo atlieku transportēšanu atpakaļ uz dzimteni. Iespējams, ka šāda prakse ordenī ieviesusies līdz ar plašāku pamatiedzīvotāju ieplūšanu ordeņa aprindās, jo pirms tam ierasta bijusi prakse, kad krustakarotāji savus kritušos sadalīja un vārīja, lai no miesas atdalītu kaulus, kurus bija jāapglabā kritušā dzimtenē.[119]

Kurzemē ugunskapu tradīcija saglabājās līdz pat viduslaiku beigām, ko apstiprina vairākkārt pieminētās Žilbēra de Lanuā ceļojuma piezīmes, kuras jau 20.gs. 30-tajos gados ieguva apstiprinājumu arī arheoloģiskajā materiālā. 1936. gadā veiktie izrakumi Jūrkalnes Darvdedžu ugunskapos deva apstiprinājumu tam, ka mirušo kremācija un ar to saistītās apbedīšanas paražas saglabājušās līdz pat 15.gs.[120] Tradīcija likt kapā bojātus priekšmetus pastāvējusi, iespējams, līdz pat 16.gs., par ko liecina, piemēram, Naujienes Slutišķu kapsētā atrastās salocītās monētas un dzelzs nazis[121], bet līdz pat 19.gs. beigām un 20.gs. sākumam Kurzemē pastāvēja tradīcija bērēs sadauzīt māla traukus, jo saskaņā ar ticējumu, mirušajam viņā saulē noderīgi tikai saplēsti trauki.[122]

Ugunskapu tradīcijas izzušanu veicināja vairāki faktori. Kamēr Vācu ordenim bija nepieciešama vietējo iedzīvotāju aktīva palīdzība nepārtrauktajā karā ar Lietuvu, tie mazāku uzmanību pievērsa pamatiedzīvotāju garīgajai dzīvei. Līdzīgi uzvedās Livonijas bīskapi. Arī iekšpolitiskā situācija Livonijā visu 14.gs. nebija stabila- risinājās gandrīz nepārtraukts konflikts starp Livonijas arhibīskapu un ordeni, kurā iejaukti bija arī ietekmīgie rīdzinieki. Pēc Tannenbergas katastrofas 15.gs. iezīmējas ar pakāpenisku Vācu ordeņa norietu Prūsijā un Livonijā, kā rezultātā noregulējās iekšpolitiskā situācija Livonijā un mazinājās spriedze starp tās diviem galvenajiem zemes kungiem- bija pienācis laiks pievērsties jaunkristīto garīgās dzīves un tradīciju ievirzīšanai kristīgajā gultnē. Ugunskapu tradīcijas izzušanu sekmēja arī Lietuvas kristianizācija, bet Lietuva pirms tam bija pagānisma un svētās uguns citadele.[123]

Jaunākie pētījumi Kurzemē rāda, ka pirmie ar kristīgo eshatoloģiju saistītie *skeletkapi* Kurzemē parādās jau 13.gs. beigās (Puzes Lejaskrogs, Ance). Lībagu Sāraju 11.- 13.gs. senkapos atsegti divi bērnu kapu inventāri, kuros nebija konstatējamas dedzināšanas pēdas

[118] Vartberges Hermaņa Livonijas hronika// Ē. Mugurēviča tulkojums, priekšvārds un komentāri.- Rīga, 2005. -141.lpp.
[119] Muižnieks V. 14., 15.gs. ugunskapi Kurzemē// Latvijas Nacionālā vēstures Muzeja raksti: Pētījumi kuršu senatnē (Rakstu krājums), Nr.14.- Rīga, 2008. -38.lpp.- 42.lpp.
[120] LVM AA 169 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Jūrkalnes Darvdedžos 1936. gadā.
[121] Berga T. Apbedīšanas tradīcijas Slutišķu kapsētā// LVIŽ, 1.- Rīga, 2003. -60.lpp.
[122] Zemītis G. Apbedījumi ar speciāli bojātu kapa inventāru //Ornaments un simbols Latvijas aizvēsturē.- Rīga, 2004.- 81.lpp.
[123] Урбан В. Тевтонский орден.- Москва, 2007.- С. 379.

(pēc Osnabrikas bīskapa Gerharda (1192-1216) denāra, kas atrasts vienā no apbedījumiem, to var datēt ar 13.gs. vidu)[124], taču tas drīzāk uzskatāms par izņēmuma gadījumu- uz to vedina domāt fakts, ka Lībagu Sārajos nav atklāti citi skeletkapi, bet šo kapu inventāri pieder bērniem, nevis pieaugušiem indivīdiem. Nozīmīgu vietu blakus līdz tam dominējušajiem ugunskapiem mirušo inhumācijas tradīcija Kurzemē iegūst 14.gs. Agrāko skeletkapu izplatības areāls daļēji sakrīt ar vēsturiskās Vanemanes jeb Miera Kursas teritoriju Kurzemes Ziemeļaustrumos. Šī teritorija no kuršu zemēm visagrāk nonāca Rīgas pakļautībā saskaņā ar 1230. un 1231.g. miera līgumiem. Šie līgumi ar kuršiem no vienas puses un vācu iekarotājiem, pāvesta legātu Livonijā no otras puses ir interesanti ar to, ka tie ir pirmie starp pamatiedzīvotājiem un iekarotājiem noslēgtie līgumi, kuri ir pierakstīti un to pamat saturs ir saglabājies līdz mūsdienām. Šajos padošanās līgumos kurši solīja kristīties, maksāt nodevas un piedalīties krusta karos pret vēl nekristītajiem kuršiem u.c. iezemiešiem. Vācu puse, savukārt, apņēmās ievērot un nepārkāpt kuršu īpašumu u.c. tiesības.[125] Puzes Lejaskroga kapsēta apliecina šos notikumus un izmaiņas, kas sekojušas garīgajā dzīvē pēc kristīšanās. Iespējams, ka tas attiecas arī uz Anci un Dundagas Laukmuižu (28. bērna kapā tika atrasti 3 dzintara krustiņi)[126].

Arheoloģiskajā literatūrā par šiem skeletkapiem Ziemeļkurzemē pastāv divi viedokļi. Analizējot apbedīšanas tradīcijas un kapu veidus šajā reģionā E. Šturms 20.gs. 30.-tajos gados vairākās savās publikācijās šo kapu veidu piedēvējis kuronizētajiem lībiešiem (šī apzīmējuma tēvs ir pats E. Šturms). Ar to saprasti Baltijas somi Ziemeļkurzemē, kuri kuršu kultūras spiediena ietekmē pārņēmuši to materiālo kultūru, bet saglabājuši apbedīšanas tradīcijas līdzenajos skeletkapos. Šādi arheoloģisko materiālu ar lielākām vai mazākām niansēm interpretē arī šodien. Otrs viedoklis, ko pārstāvēja E. Šnore, F. Balodis u.c., ka šis kapu veids pieder kuršiem. Vēl nesenā pagātnē (20.gs. 80.-90.-to gadu mijā) bija pētītas tikai dažas līdzeno skeletkapu apbedīšanas vietas, kuras saistīja ar kuronizētajiem lībiešiem (Dundagas Laukmuiža, Ance un ārpus Kurzemes Rīgā pie Sv. Pētera un Doma baznīcām). Ances kapi datējami ar 13.gs. otro un trešo ceturksni. Kapu piedevas pārsvarā atbilda kuršu materiālajai kultūrai, taču par lībiskajai kultūrai piederīgiem tika uzskatīti važiņās iekārtie bronzas zvārgulīši bērnu apbedījumos, kaklariņķu galos iekārtas važiņas, stikla kreļļu kaklarotas un monētpiekariņu rotas. Starp apbedījumiem tika konstatēti akmens krāvumi. Kā pazīme, kas apstiprina Ances senkapu etnisko piederību tika izdalīta atšķirība starp kuršu un kuronizēto vīriešu kapa piedevām. Ieroču formas un veidi pamatā sakrīt, taču atšķirības ir

[124] Muižnieks V. 14., 15.gs. ugunskapi Kurzemē// Latvijas Nacionālā vēstures Muzeja raksti: Pētījumi kuršu senatnē (Rakstu krājums), Nr.14.- Rīga, 2008. -38.lpp.- 43.lpp.
[125] Šterns I. Latvijas vēsture (1180- 1290)- krusta kari. Rīga,- 2002. -231.lpp
[126] LVM AA 268 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Dundagas Laukmuižā 1937. gadā

kvantitatīvas- kuršu kapos to ir vairāk.[127] Jāiebilst, ka Ancē tika atsegts tikai viens pieauguša vīrieša kaps (14. kaps). Ances kapi tomēr neizceļas ar bagātīgiem apbedījumiem un tajos apbedītie varētu būt bijuši kādas ne pārāk turīgas dzimtas piederīgie. Salīdzinājumam, Dundagas Laukmuižas 2. vīrieša kapā atrasti dzelzs pieši, kas iespējams bija apsudraboti- tas varētu būt samērā bagātas kopienas indikators (skat. 7.att.). Vēlāki pētījumi rāda, ka monētpiekariņi un bronzas zvārgulīši, kas varētu būt kuronizēto lībiešu apbedījumu indikators, ir sastopami starp kapu piedevām arī citos Kurzemes viduslaiku līdzenajos skeletkapos (piemēram, Puzes Lejaskrogā, Užavā un Kazdangas Roņos, kas ir ugunskapi).

V. Muižnieks atzīmē, ka 13., 14.gs. skeletkapu arheoloģiskais materiāls, it īpaši Kurzemes ZA, nav tik viendabīgs, lai to droši varētu saistīt tikai ar vienu etnisko grupu. Visdrīzāk šis kapu veids atspoguļo sarežģītu situāciju, kad mierīgi koeksistē vairākas etniskās grupas (kā vecticībnieku kopienas starp latviešu ciemiem mūsdienu Latgalē).[128] Ieceļotāji kurši, kas šajā reģionā parādās visvēlāk, visātrāk pieņem jaunās apbedīšanas tradīcijas, kas šeit ieviesušās līdz ar kristianizāciju, jo ugunskapu tradīcija šeit nav ilgstoši pastāvējusi. Grūti tas nebija arī Baltijas somiem, kuru apbedīšanas tradīcijas līdzenajos skeletkapos būtiski nemainījās.

Jautājums ir par vēsturisko laiku skeletkapiem, kuros nav nekādu piedevu. Tas būtu viegli saprotams attiecībā uz, piemēram, Jaunkandavas 16.- 17.gs. kapiem, kur tika atsegti 25 apbedījumi, no kuriem 13 apbedījumos nebija nekādu piedevu.[129] Jaunkandavas kapi ir viens no pieminekļiem, kurā ir liels neparasti apbedītu mirušo īpatsvars, tostarp, tajos ir divi lieli kopapbedījumi.[130] Zārku pēdas konstatētas tikai trijos gadījumos, tātad pārējie mirušie guldīti ievīstīti līķautos vai bez nekā tamlīdzīga. Jaunkandavas kapu neparasti apbedīto mirušo lielais īpatsvars norāda uz to, ka šeit apbedīti kādas epidēmijas vai militāru akciju upuri bez ierastā apbedīšanas rituāla. Bet Aizputes Dzintarkalnos, kur tika atsegti divpadsmit 17.gs. kapi, nekādu piedevu nav tikai 10. kapam. Lai gan pārējo kapu piedevas ir nabadzīgas un atspoguļo tā laika latviešu zemo stāvokli (dzimtbūšana u.tml.),gandrīz katrā kapā tomēr ir tādas elementāras tērpa sastāvdaļas kā saktas un naži. Kapos tika atrasts arī pa kādai monētai, bet citādi nabadzīgajā 3. kapā pie kājām izzudušā maciņā bija novietotas ap 100 monētas (zviedru solīdi).[131] Apbedījumi bez piedevām ir parasta parādība viduslaiku un agro jauno laiku kapsētās un Puzes Lejaskrogs ar savu bagāto materiālu drīzāk uzskatāms par

[127] VVM ZA 1322 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Ances centra senkapos 1990. gadā; VVM ZA 1321 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Ances centra senkapos 1991. gadā.
[128] Muižnieks V. 14., 15.gs. ugunskapi Kurzemē// Latvijas Nacionālā vēstures Muzeja raksti: Pētījumi kuršu senatnē (Rakstu krājums), Nr.14.- Rīga, 2008. -38.lpp.- 45.lpp.
[129] LVM AA 375 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Jaunkandavas senkapos 1967. gadā.
[130] Muižnieks V. Neparasti guldīti mirušie Latvijas vēsturisko laiku kapsētās// LVIŽ, 1.- Rīga, 2007. -54.lpp.
[131] LVM AA 180 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Aizputes Dzintarkalnos 1938. gadā.

izņēmumu, salīdzinot, piemēram, ar Užavas vienlaicīgajiem kapiem, bet arī Lejaskrogā no 2001./2002.g. atsegtajiem 147 apbedījumiem piedevu nebija 27 apbedījumiem.[132] Tā kā zināms, ka pie normāliem apstākļiem mirušie tika apbedīti goda drānās, tad atklāts paliek jautājums, kāpēc viduslaiku kapsētās ir tik daudz kapu bez piedevām. Vai šie mirušie būtu apbedīti puskaili bez apaviem, tikai kreklos bez tik elementārām tērpa sastāvdaļām kā saktas, kurām līdz 18.gs. ir ne tikai rotāšanās, bet arī funkcionāla nozīme? Ja mirušo piederīgie ir bijuši pārāk nabadzīgi, lai nodrošinātu mirušajam elementārākās kapa piedevas vai arī mirušie apbedīti steigā bez ierastā rituāla, tad kāpēc Lejaskroga gadījumā šādos kapos bez piedevām konstatētas zārku paliekas (zārku dzelzs naglas un kontūras, koksnes šķiedru paliekas)? Viens no skaidrojumiem varētu būt alvas un dzelzs rotas, kas mazu izmēru dēļ varēja pilnībā iznīkt un par to kādreizējo klātbūtni liecina tikai rūsgani vai bālgani plankumi zemē.

Otra mīkla ir viduslaiku skeletkapu bedrēs bieži sastopamās oglītes, kuras nevar saistīt ar agrākiem postītiem ugunskapiem, bet drīzāk ar kādu rituālu. Šādas oglītes kapa bedres dibenā vai aizbērumā atrastas Puzes Lejaskrogā, Bārtas Pukuļos, Dundagas Laukmuižā, Užavā un citur. Oglīšu atradumi varētu liecināt par zemes atkausēšanas darbiem ziemā pirms kapa bedres rakšanas. Arī kristīgajos bēru rituālos varēja tikt izmantotas oglītes- 12. un 13.gs. katoļu liturģistu darbos atrodamas norādes, ka mirušajiem kapā līdzi jādod kvēlojošas ogles ar vīraku. Vīraks bija domāts, lai aromatizētu līķi, liecinot par labu darbu un tīkamu upuri radītājam, bez tam, ogles zemē labi saglabājas- iespējams, to uzdevums bija norādīt, ka zeme vairs nevar tikt izmantota citiem nolūkiem kā tikai apbedīšanai. Rietumeiropā ogles apedījumos saistīja ar Sv. Labrenča kultu.[133]

Vēl viens skaidrojums oglīšu atradumiem kapu bedrēs varētu būt reminiscence no ugunskapiem vai pat agrākām ar apbedīšanu saistītām tradīcijām, darbībām. Veidojot uzkalniņkapus, paredzētais zemes gabals vispirms tika izdedzināts (sākotnēji tīri praktisku apsvērumu dēļ)[134], taču ar laiku šāda darbība varēja ieviesties kā tradīcija ar rituālu jēgu. Tamlīdzīgi izveidojusies situācija novērota Slutišķu (15.- 17.gs. sākums) kapsētā Daugavas augštecē. Šeit kurināti rituāla ugunskuri, kuru uzdevums bijis šķīstīt dvēseli. Ogles no tiem bēru procesa gaitā tika iebērtas kapa bedrē.[135]

---

[132] VVM ZA 1497-Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I- II sēj. -Rīga, 2003; VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I- II sēj. -Rīga-Ventspils, 2004

[133] Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Puzes Lejaskroga kapsētā un viduslaiku apbedīšanas tradīcijas Ziemeļkurzemē// Ventspils Muzeja raksti, 2003. -99.lpp.

[134] LVM AA 537 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Bārtas Pukuļos 1981. gadā.

[135] Berga T. Apbedīšanas tradīcijas Slutišķu kapsētā// LVIŽ, 1.- Rīga, 2003. -51.lpp.

No izpētītā materiāla redzams, ka sākoties viduslaikiem Kurzemes pamatiedzīvotāju apbedīšanas tradīcijās bijis kāds grūti pamanāms lūzums, kura rezultātā vēlā dzelzs laikmeta apbedīšanas tradīcijas pakāpeniski nomainījās ar jaunām. Noturīga bija ugunskapu tradīcija, transformējusies tā pastāvēja vēl vairāk nekā 200 gadus, kamēr pilnībā izzuda. Mainījās arī skeletkapu tradīcijas un jau ap 15./16.gs. skeletkapu tradīcijas ir līdzīgas visā Latvijā, kas sakrīt ar laiku, kad faktiski noslēdzies latviešu tautas konsolidēšanās process. Šajās izmaiņās liela loma bija kristietības ienākšanai Latvijā un lūzums bija Livonijas konfederācijas izveidošanās ar no tā izrietošajām sekām.

2.Puzes Lejaskroga kapsētas izpētes vēsture

Puzes Lejaskroga kapsēta atrodas Ventspils rajona Puzes pagastā 200 m uz dienvidrietumiem no Puzes evaņģēliski luteriskās baznīcas (celta 1602.g.) starp Bērzkalnu mājām un lielceļu, kas ved no baznīcas uz Rīgas- Ventspils šoseju, starp Rindas (rietumos) un Stendes (austrumos) upēm Kurzemes ziemeļrietumos. Kultūras pieminekļa nosaukums cēlies no 19.gs otrajā pusē senkapu teritorijā uzceltā kroga. Vēlāk- pēc 1. Pasaules kara kroga ēkā tika ierīkota bezpalīdzīgo un nespējīgo cilvēku patversme, taču līdz ar 1979.g. veiktajiem meliorācijas darbiem, kroga ēka tika nojaukta.[136]

Pirmās ziņas par atradumiem Puzē ir no 1888.g., kad Dundagas barons Ostens- Zakens Kurzemes provinces muzejam Jelgavā nodevis vairāk kā 60 senlietas, kuru atrašanas vieta gan nav tuvāk norādīta, vien minēts, ka atradumu vietā bijuši arī „ugunskapi". Šo 1888.g. atrasto senlietu uzskaitījums publicēts Kurzemes literatūras un mākslas biedrības sēžu protokolos- bronzas riņķsaktas, pakavsaktas, aproces, vairoggredzeni, zobena maksts uzgalis, siksnu sadalītājs (zirglieta vai vīrieša jostas daļa?), dzelzs piesis u.c.[137] Daļa no atradumiem datējami ar 12.gs. beigu, 13.gs. sākuma „ugunskapiem".[138] Nākamajā gadā tika atrastas vēl vairākas senlietas, kuras arī tika nodotas Jelgavas muzeja rīcībā. Daļa no šiem atradumiem mūsdienās glabājas un ir apskatāma Latvijas Vēstures muzeja arheoloģijas nodaļas, Ventspils un arī Jelgavas muzeja fondos.[139] Šo senlietu precīza atrašanas vieta mūsdienās, vairs nav nosakāma.

1896. gadā, gatavojoties desmitajam Viskrievijas arheologu kongresam Rīgā, Puzes Lejaskroga kapsētā tika veikti pirmie neliela apjoma arheoloģiskie izrakumi, kurus izdarīja krievu izcelsmes arheologs S. Bogojavļenskis. Krievu arheologs no vietējiem zemniekiem bija uzzinājis par 1888.g. atrastajiem savrupatradumiem, zemnieki tam pastāstīja arī par senleitāsm, kuras atrastas rokot kroga pamatus.[140] Izrakumu vietā pie kroga ēkas viņš atklāja 15 skeletapbedījumus, kuri bija ierakti 0,6 līdz 1,0 m dziļumā un orientēti rietumu virzienā. Apbedījumos tika atrastas šādas piedevas- riņķsaktas, pakavsaktas, lentveida aproce, vilka zoba piekariņš bronzas ietvarā, galvasrotas, ar bronzas kniedītēm rotātas ādas siksnas, dzelzs sprādzes, šķiļamdzelži, naži un šķēpa gals ar platu lapu. Apbedījumus S. Bogojavļenskis

[136] VVM ZA 1497 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003. -4.lpp.
[137] Turpat. -4.lpp.
[138] Asaris J. Par kuršu izplatību Ziemeļkurzemē 11.- 13.gs.// Arheoloģija un Etnogrāfija. –Rīga, 1996. –Nr.18. -39.lpp.
[139] Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Puzes Lejaskroga kapsētā un viduslaiku apbedīšanas tradīcijas Ziemeļkurzemē// Ventspils Muzeja raksti, 2003. –Nr.3. -96.lpp.
[140] Богоявленский С.К. Раскопки в Лифлядской и Курландской губерниях летом 1896 года// Труды десятово археологическово съезда в Риге в 1896 г.- Москва, 1900.- Т.III- С.106

datēja ar 15.-16.gs, taču to piederību kādai etniskai grupai pēc viņa domām nevarēja noteikt, jo šajā laikā latviešu tautas veidošanās bija izgājusi finiša taisnē un materiālajā kultūrā viņš kādas lokālas atšķirības nekonstatēja.[141]

1929. g. Kapsētu apsekoja Pieminekļu valdes darbiniece L. Ostupe. Atkārtoti Lejaskroga senkapu apsekošanu veica Ziemeļaustrumu Vēstures institūta līdzstrādnieks Ē. Mugurēvičs 1964.g. Viņš atzīmē, ka, ceļot putnu fermu 1957.g. uz dienvidiem no kroga ēkas, esot bijuši savrupatradumi, taču nav ziņu par atradumu likteni, tāpat nav noskaidrots, kas tika atrasts.[142]

1979.g. septembrī kapsētas apkārtnē tika sākti meliorācijas darbi. Divas tranšejas tika izraktas arī nojauktās un nolīdzinātās kroga ēkas rajonā- šo meliorācijas darbu rezultātā tika izpostīti vairāki apbedījumi. 1979.g. 14. septembrī Ventspils muzeja darbinieki I. Štrumfas vadībā veica aizsardzības izrakumus- melioratoru izraktajā tranšejā tika izpētīti četri postīti apbedījumi. Mirušie bija guldīti koka zārkos, kuru trūdi atklājās 0,60-0,65 m dziļumā un bija orientēti ar galvgaļiem uz rietumiem. Šajos aizsardzības izrakumos tika savāktas senlietas no aptuveni 12-15 postītiem apbedījumiem.[143] Astoņdesmitajos un deviņdesmitajos gados Lejaskroga kapsētā pētījumi veikti netika, taču lietus ūdeņu izskalotās un ganāmpulku izmīdītās senlietas kapsētas teritorijā savāca Ventspils rajona valsts kultūras pieminekļu inspektors U. Ābiķis. 1991.g. vasarā tika nojaukta un nolīdzināta arī 1957.g. uzceltā putnu ferma, kas tobrīd jau bija pamesta. Arheoloģiskā pieminekļa teritorijā izveidojusies nekultivēta pļava, jo iestājoties politiskām un ekonomiskām pārmaiņām valstī- Latvijai atgūstot neatkarību, kapsētas teritorija saimnieciskai darbībai pakļauta vairs netiek.[144]

Arheologu interesi Puzes Lejaskroga kapsēta atkal saistīja Rietumlatvijas vēstures izpētes projekta ietvaros, kad 2001.g. no 2. līdz 19. jūlijam ar Ventspils pilsētas domes atbalstu tika veikti pirmie plašākie arheoloģiskie izrakumi Puzes Lejaskroga kapsētā. Izrakumus veica LU Vēstures un Filozofijas fakultāte un Ventspils muzejs. Darbus finansēja Latvijas Universitāte un Ventspils muzejs. Izrakumu mērķis bija precizēt kapsētas hronoloģiju, noskaidrot tās aptuveno teritoriju un viduslaiku apbedīšanas tradīciju īpatnības Ziemeļkurzemē, kā arī iegūt jaunus antropoloģiskos materiālus, ievērojot to apstākli, ka līdz

[141] Богоявленский С.К. Раскопки в Лифлядской и Курландской губерниях летом 1896 года// Труды десятово археологическово съезда в Риге в 1896 г.- Москва, 1900.- Т.III- С. 107
[142] VVM ZA 1497 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003. -5.lpp.
[143] Turpat. -5.lpp.
[144] Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Puzes Lejaskroga kapsētā un viduslaiku apbedīšanas tradīcijas Ziemeļkurzemē// Ventspils Muzeja raksti, 2003. –Nr.3. -96.lpp.

šim (Latvijas neatkarības atgūšanai) viduslaiku kapsētas Ziemeļkurzemē plašāk pētītas nebija.[145]

Ekspedīciju vadīja LU Vēstures un Filozofijas fakultātes Arheoloģijas un vēstures palīgdisciplīnu katedras arheologi A. Vasks un A. Vijups. Citus atbildīgus darbus veica B.Vaska no LU Latvijas Vēstures Institūta (zīmēšanas darbi), V. Muižnieks no LU Latvijas Vēstures Institūta (izdarīja kapu aprakstus), G. Zariņa no LU Latvijas Vēstures Institūta (veica antropoloģiskos novērojumus), I. Žeiere no Latvijas Vēstures Muzeja restaurācijas centra (apbedījumos atrasto tekstiliju atlieku preparācija). Izrakumos piedalījās arī Ventspils rajona pieminekļu inspektors U. Ābiķis un V. Bērziņš no LU Latvijas vēstures institūta. Fotofiksāciju veica A. Vasks (izdarīja arī kapu aprakstus). Izrakumos piedalījās 16 LU Vēstures un Filozofijas fakultātes studenti, kuriem tā bija arheoloģiskā lauku darbu prakse.[146]

2001.g. A. Vaska un A. Vijupa vadītā arheoloģisko izrakumu ekspedīcija kapsētas teritorijā izpētīja četrus izrakumu laukumus 160 m^2 kopplatībā un atsedza 96 apbedījumus. Pirmais un otrais laukums (132 m^2) atradās viens otram blakus. Trešais laukums (12 m^2) tika iemērīts 10 m uz ziemeļiem, bet ceturtais laukums (16 m^2) tika iemērīts 32 m uz rietumiem no pirmā un otrā laukuma. Apbedījumi tika atklāti visos četros izrakumu laukumos, tāpēc kapsētas robežas palika nenoskaidrotas.[147]

Izrakumu rezultātā noskaidrojās, ka mirušie bija apbedīti rindās, 30- 125 cm zem tagadējā zemes līmeņa, divās līdz trijās kārtās. Lielākā daļa mirušo bija apbedīti taisnstūrveida vai trapecveida (ar paplašinājumu galvgalī) koka zārkos, kā arī izgrebtos bluķa šķirstos, par ko liecināja biezas koka trūdu paliekas un zārku naglu atradumi. Mirušo orientācija bija nosakāma 95 no 96 atsegtajiem apbedījumiem- 93% (88 apbedījumi) gadījumu mirušie bija orientēti ar galvgali rietumu virzienā, visbiežāk ar nelielu novirzi uz dienvidiem. Kapsētā atsegtie apbedījumi izcēlās ar bagātīgu kapu inventāru- vairumā gadījumu apbedījumiem tika konstatētas piedevas (71 no 96 atsegtajiem apbedījumiem), tikai 25 apbedījumiem netika konstatētas apbedījumu piedevas, ja neskaita dažas zārku naglas. Daļa apbedījumu bija stipri postīti (gan kroga celšanas laikā, gan meliorācijas u.c. saimniecisko darbību rezultātā). Šīs ekspedīcijas atsegtie apbedījumi tika datēti ar 14.gs. pirmo pusi- 17.gs. sākumu.[148]

Ekspedīcijas veikto izrakumu gaitā gan kā kapu piedevas sastāvā, gan kā savrupatradumi pavisam tika iegūtas 834 senlietas. Atrasto senlietu klāstā bija dažādu formu

[145] VVM ZA 1497 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003. -5.lpp.
[146] Turpat. -5.,6.lpp.
[147] Turpat. -6.lpp.
[148] Turpat. -32.,33.lpp.

saktas, gredzeni, aproces, naži, šķiļamdzelži ar krama gabaliņiem, dzīvnieku nagu un zobu piekariņi bronzas ietvaros, adatas (rets atradums), monētas un villaiņu fragmenti, kas rotāti ar dzeltenām stikla krellītēm un alvas rozetēm, kā arī jostas un vainagi, kas bija rotāti ar bronzas apkalumiem. Bija arī ieroču atradumi. Starp atrastajām senlietām dominēja dažādu formu saktas. Kapsētā skaitliski lielā skaitā tika atrastas arī alvas rotaslietas- riņķsaktas, piekariņi, gredzeni un aproces. Lielāko daļu šo senlietu nebija iespējams noņemt, jo tās tika atrastas sairušā stāvoklī.[149]

Tā kā Lejaskroga kapsētas teritorijas aptuvenās robežas 2001.g. ekspedīcijas laikā noteikt neizdevās, tad jauna ekspedīcija izrakumus Lejaskroga kapsētā turpināja 2002.g. no 1. līdz 20. jūlijam, par primārajiem mērķiem izvirzot kapsētas teritorijas robežu noteikšanu un tās izmantošanas hronoloģisko ietvaru precizēšanu.[150]

Arī šī gada izrakumus organizēja LU Vēstures un Filozofijas fakultāte sadarbībā ar Ventspils muzeju Rietumlatvijas vēstures izpētes projekta ietvaros. Izrakumus finansēja Ventspils pilsētas dome Rietumlatvijas vēstures izpētes projekta ietvaros. Šoreiz tika iemērīti desmit izrakumu laukumi (5.- 14. laukums). Pavisam, kopā ar iepriekšējā gadā paveikto, tika izpētīti 14 izrakumu laukumi 319 m^2 kopplatībā. Apbedījumi tika konstatēti 8 no izrakumu laukumiem. 2002.g. izrakumos tika atsegts 51 apbedījums (abos gados kopā pavisam tika atsegti 147 apbedījumi).[151]

Arī 2002.g. ekspedīciju vadīja A. Vasks un A. Vijups. Citus darbus veica B. Vaska no LU Latvijas Vēstures Institūta (zīmēšanas darbi), V. Muižnieks no LU Latvijas Vēstures Institūta (sastādija kapu aprakstus), G. Zariņa no LU Latvijas Vēstures Institūts (veica antropoloģiskos novērojumus), I. Žeiere no Latvijas Vēstures Muzeja restaurācijas centra (tekstiliju atlieku apbedījumos preparācija). Fotofiksāciju veica A. Vasks, A. Vijups (ar digitālo fotokameru) un N. Grasis (Latvijas vēstures muzeja speciālists). Izrakumos piedalījās arī Ventspils rajona pieminekļu inspektors U. Ābiķis. Izrakumos strādāja 14 LU Vēstures un Filozofijas fakultātes studenti, kuriem tā bija arheoloģiskā lauku darbu prakse un divas studentes no Francijas (Marie Nanchen un Florence Cerbai).[152]

2002. gada pētījumos atklājās līdzīga situācija kā 2001.g. Izrakumu laukumos atsegtie skeletapbedījumi tika atsegti 0,6-1,125 m zem tagadējā zemes līmeņa; mirušie bija guldīti rindās 2-3 kārtās. Nereti apbedījumos tika konstatētas sīku oglīšu paliekas. No 51 apbedījuma orientācija bija nosakāma 49- 43 gadījumos mirušie bija orientēti ar galvgali rietumu virzienā

[149] VVM ZA 1497 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003. -33.lpp.
[150] VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I sēj. -Rīga-Ventspils, 2004. -6.lpp.
[151] Turpat. -6.lpp.
[152] Turpat. -6.lpp.

ar nelielu novirzi uz dienvidu vai ziemeļu virzienā. Mirušie bija guldīti uz muguras izstieptā stāvoklī, kā tas raksturīgi kapsētām, kurās atspoguļojas kristīgās apbedīšanas tradīcijas. Taču tika konstatēti izņēmumi (abos gados kopā- tika atsegti 2 dubultapbedījumi un 7 gadījumos mirušie guldīti uz muguras ar saliektām kājām). 2002.g. pētījumos konstatētie apbedījumi tika datēti pārsvarā ar 15.- 16.gs.[153]

Lielākā daļa mirušo bija apbedīti taisnstūrveida vai trapecveida (ar paplašinājumu galvgalī) koka zārkos, kā arī izgrebtos bluķa šķirstos, par ko liecināja biezas koka trūdu paliekas (tās bija izsekojamas 8 gadījumos). Daļa mirušo kapu bedrēs bija guldīti bez zārkiem, bet tie bijuši pārsegti ar raupjas dzijas audumu (9 gadījumos), vienā gadījumā kapā tika konstatēts koka mizu segums.[154] 2001.g. ekspedīcija novēroja līdzīgu situāciju.

Atsegtie apbedījumi izcēlās ar bagātu kapa inventāru; kapu inventārs netika konstatēts tikai diviem no atsegtajiem apbedījumiem (sešos apbedījumos mirušajam dotas 1-2 lietas). Gan kā savrupatradumi gan kā kapu inventārs pavisam kopā tika atrastas 626 senlietas. Apbedījumos līdzdoto senlietu klāstā bija dažādu formu saktas, gredzeni, aproces, naži, šķiļamdzelzis ar krama gabaliņiem, dzīvnieku nagu piekariņi bronzas ietvaros, adatas, kaklariņķi, ar bronzas apkalumiem rotātas jostas un galvasrotas u.c. Atrasto senlietu klāstā dominēja dažādu formu saktas (kopā kapu inventārā konstatētas 172 saktas).[155]

Vienlaikus ar izrakumiem Lejaskroga senkapos 2002.g. jūlijā A.Vaska un A.Vijupa vadītā ekspedīcija veica arī nelielus pārbaudes izrakumus no Lejaskroga kapsētas 1 km attālumā esošajā Puzes pilskalnā, kas līdz šim arheologu uzmanību nebija saistījis, lai gan par to zināms jau sen. Pārbaudes izrakumu mērķis bija noskaidrot pilskalna hronoloģiju un apdzīvotības raksturu.[156]

Prof. A.Vaska veiktajos izrakumos 2002.g. jūlijā Puzes pilskalna izpēte norisinājās divos izrakumu laukumos. Pilskalna plakumā tika izpētīts 34 m^2 liels izrakumu laukums, savukārt otrs laukums tika iemērīts eventuālās apmetnes vietā pilskalna rietumu pusē (tā platība- 15 m^2). Liecības par apdzīvotību tika atrastas tikai pilskalna plakuma izrakumu laukumā (tika atsegtas 3 m platas kādas celtnes paliekas ar akmeņu pavardu). Puzes pilskalnā veikto pārbaudes izrakumu gaitā tika atrastas vairāk nekā 60 senlietas, kuras datēja ar 12.-14.gs.[157]

2001. un 2002.g. veiktie izrakumi Puzes Lejaskroga kapsētā ir vieni no plašāk veiktajiem viduslaiku un agro jauno laiku apbedīšanas vietu arheoloģiskās izpētes darbiem,

[153] VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I sēj. -Rīga-Ventspils, 2004. -31.,32.lpp.
[154] Turpat. -32.lpp.
[155] Turpat. -32.lpp.
[156] Vijups A. Puzes pilskalna depozīts// Ventspils Muzeja raksti. -Rīga, 2003. –Nr.3. -15.,16.,17.lpp.
[157] Turpat. -17.lpp.

kas dod daudz jaunas informācijas par viduslaiku Kurzemes pamatiedzīvotāju (latviešu senču) apbedīšans tradīcijām, garīgo un materiālo kultūru, kā arī apstiprina svarīgākās politiskās attīstības tendences tālajā senatnē (Livonija, Kurzemes un Zemgales hercogiste). Arheoloģiskā materiāla klāsts, kas iegūts Lejaskroga kapsētā, ir tik plašs, ka joprojām nav līdz galam izpētīts.

3.APBEDĪŠANAS TRADĪCIJAS PUZES LEJASKROGA KAPSĒTAS VĪRIEŠU APBEDĪJUMOS

3.1. Apbedīšanas tradīcijas Puzes Lejaskroga kapsētā

2001. un 2002. gada ekspedīciju Puzes Lejaskroga kapsētā veikto pētījumu rezultātā noskaidrojās aptuvenās kapsētas izmantošanas hronoloģiskās robežas. Par senāko apbedījumu uzskatāms 82. (sievietes) kaps. Tas datējams ar 13.gs. otro pusi un/vai 14.gs. sākumu- apbedījumu datēt ļauj sudraba monētpiekariņš- tā monēta ir 13.gs. vidus Vestfāles vai Minsteres (Vācija) denārs (diametrs-18 mm).[158] Vēlākais apbedījums Lejaskroga kapsētā ir 43. (pusaudža) kaps, kuru pēc tajā atrastajām monētām (Zviedrijas karaļa Gustava II Rīgas sudraba šiliņš- kalts 1624.-1628. vai 1630.-1632.g., tā diametrs- 16,5 mm, un Rīgas brīvpilsētas sudraba šiliņš- kalts 1577.g., tā diametrs- 17,5 mm) var datēt ar 17.gs. pirmo pusi vai vidu.[159] Tātad Puzes Lejaskroga kapsēta ir izmantota gandrīz četrus gadsimtus, kas ir ilgs laika posms.

Netālu no Lejaskroga kapsētas jau 13.gs. varētu būt atradusies viena no pirmajām baznīcām Ziemeļkurzemē. Pirmās drošās ziņas par baznīcu Puzē ir no 1431.g., kad Vārmes prāvesta noklaušināšanas protokolos tika pieminēts arī Puzes baznīckungs (dokumentā saukts- plebāns) Zigfrīds.[160] Lejaskroga kapsētā mirušie ir apbedīti saskaņā ar kristietības viduslaiku apbedīšanas tradīcijām (skeletkapi, dominējošā apbedījumu rietumu orientācija, apbedījumi pārsvarā individuālie), tātad Lejaskroga kapsētai ir bijusi teritorija ar konkrētām robežām, jo viduslaikos kapsēta parasti atradās netālu no baznīcas un kapsētas teritorija viduslaikos tika iesvētīta. Bet iesvētītā teritorija bija ierobežota ar grāvi, koka vai akmens žogu/sētu, kas norobežoja kapsētu no apkārtesošās, neiesvētītās teritorijas, kurā, netālu no iesvētītās kapsētas teritorijas robežām, mēdza apbedīt nekristītos bērnus, no baznīcas ekskomunicētos, noziedzniekus, raganas u.c.[161] Akmens vai koka kapsētas žoga paliekas gan netika uzietas, bet, ka viduslaiku Latvijā šādi norobežotas ne tikai lielo apdzīvoto centru kapsētas, bet arī lauku kapsētas, liecina šāda akmens žoga paliekas Rūsīšos-Debešos Saldus rajonā.[162]

[158] VVM ZA 1497 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003. -67.lpp.
[159] Turpat. -53.lpp.
[160] Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Puzes Lejaskroga kapsētā un viduslaiku apbedīšanas tradīcijas Ziemeļkurzemē// Ventspils Muzeja raksti, 2003. –Nr.3. -108.lpp.
[161] Muižnieks V. Neparasti guldīti mirušie Latvijas vēsturisko laiku kapsētās// LVIŽ, 1.- Rīga, 2007. -42.-46.lpp.
[162] LVM AA 599 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Rūsīšos- Debešos 1991. gadā

Vēl viens apliecinājums tam ,ka Puzes Lejaskroga kapsēta ir bijusi iesvētīta (tātad atradusies netālu no baznīcas) un tās teritorija ir bijusi norobežota no apkārtējās teritorijas ir V.Muižnieka novērojums- 2001. un 2002.g. Lejaskroga ekspedīcijās atklājās, ka mirušie ir guldīti līdz pat trijām kārtām, vēlākajiem apbedījumiem nereti izpostot senākos apbedījumus. Tāda situācija tika novērota lielākajā daļā izrakumu laukumu, bet 12. izrakumu laukumā mirušie bija apbedīti vienā rindā ievērojot vairāk kā viena metra distanci starp apbedījumiem. 11. izrakumu laukumā, kas bija iemērīts kā 12. laukuma turpinājums, apbedījumi atklāti vispār netika- no tā V. Muižnieks secinājis, ka Lejaskroga kapsētai bijušas viduslaiku kapsētām raksturīgās robežas un ka 12. izrakumu laukums atradies kapsētas perifērijā, kur mirušo atkārtota apbedīšana vienā un tajā pašā vietā netika veikta.[163]

Abās izrakumu sezonās veiktie izrakumi par Lejaskroga kapsētu ļāvuši izdarīt vairākus svarīgus secinājumus, tostarp, ka Lejaskroga kapsēta intensīvi izmantota vairāk nekā trīs gadsimtus, ko apliecina mirušo apbedījumi, kas kapsētas izpētītās teritorijas lielākajā daļā bijuši guldīti līdz pat trim kārtām, vēlākajiem apbedījumiem, nereti traucējot un izpostot agrākos. Tas, savukārt, ļāvis secināt, ka Lejaskroga kapsēta bijusi ierobežota ar žogu vai tam līdzīgi, tātad kapsētai bijušas robežas. Šis apstāklis, savukārt, ļāvis izrakumu veicējiem aplēst, ka kapsētā (izpētītajā un neizpētītajā teritorijas daļā kopā) pavisam varētu būt ap 2000 apbedījumu, jo abās izrakumu sezonās veiktajos izrakumos uz vienu kvadrātmetru tika atsegti vidēji 0,6 apbedījumi. Pēc izrakumu vadītāju aptuveniem aprēķiniem Lejaskroga viduslaiku un agro jauno laiku kapsētas teritorija aizņem ap 3168 m^2 lielu platību.[164]

Jau tika pieminēts, ka abās izrakumu sezonās (2001. un 2002.g. jūlijs) kopā tika atsegti un izpētīti 147 kapi. 43 (29%) no tiem bija postīti. Senāko apbedījumu kauli nereti bija pilnīgi izzuduši un to vietās bija palikusi tikai tumšāk iekrāsojušās zemes kontūras- tas izskaidrojams ar Lejaskroga kapsētas grunts īpatnībām. Šis apstāklis vedina domāt, ka Lejaskroga kapsētas izpētītajos izrakumu laukumos apbedījumu ir bijis vairāk, bet tā kā kauli nereti bija iznīkuši, apbedījumus izrakumu gaitā bijis grūti pamanīt.[165] Tātad, var arī pieļaut iespēju, ka Lejaskroga kapsēta tika izmantota apbedīšanai vēl ilgāk nekā patlaban iz izdevies noskaidrot. Daļa 1888.g. Lejaskroga kapsētas teritorijā atrasto savrupatradumu nākuši no 12. gs. beigu- 13.gs. sākuma „ugunskapiem".[166] No tā var secināt, ka Lejaskroga kapsēta vai tai pieguļoša teritorija izmantota par apbedīšanas vietu jau sākot no 12.gs. beigām, bet tā laika

[163] Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Puzes Lejaskroga kapsētā un viduslaiku apbedīšanas tradīcijas Ziemeļkurzemē// Ventspils Muzeja raksti, 2003. –Nr.3. -97.lpp.
[164] VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I sēj. -Rīga-Ventspils, 2004. -33.lpp.
[165] Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Puzes Lejaskroga kapsētā un viduslaiku apbedīšanas tradīcijas Ziemeļkurzemē// Ventspils Muzeja raksti, 2003. –Nr.3. -98.lpp.
[166] Asaris J. Par kuršu izplatību Ziemeļkurzemē 11.- 13.gs.// Arheoloģija un Etnogrāfija. –Rīga, 1996. –Nr.18. -39.lpp.

„ugunskapus" būs postījuši vēlākie skeletapbedījumi- tam par labu runā, piemēram, ogļains 20x30cm liels zemes plankums, kas atklājās, noņemot 1.kapu.[167] Kaps bija ierakts 35cm dziķumā, bet vidēji šādā dziļumā parasti atrod ugunskapus.

No 147 apbedījumiem, kurus atsedza 2001. un 2002.g. izrakumos, dzimums un vecums, vadoties no antropoloģiskā un senlietu materiāla, noteikts 115 indivīdiem- to attiecība ir sekojoša: 36 (31%) *vīrieši*, 39 (34%) *sievietes*, 40 (35%) *pusaudži un bērni*, no tiem 18 meitenes un 4 zēni.[168]

No 147 apbedījumiem koka *zārku un šķirstu* šķiedru paliekas un to kontūras izdevās konstatēt 98 gadījumos. Tātad lielākā daļa mirušo apbedīti koka zārkos. Tiem parasti bijusi taisnstūra vai trapeces (ar trapeces pamata garāko malu galvgalī) forma. Zārki bijuši sastiprināti ar koka tapām vai dzelzs naglām un skavām (hronoloģiski vēlākos apbedījumos). Līdzīga situācija novērota Užavā, bet tur zārka naglas tika atrastas krietni mazākā skaitā nekā Lejaskroga kapsētā, tātad zārku sastiprināšanai vairāk izmantotas koka tapas. Tā kā Užavas kapsēta arī senlietu atradumu ziņā ir nabadzīgāka nekā Puzes Lejaskrogs, tad var arī pieņemt, ka zārki, kas sastiprināti ar dzelzs naglām, bijusi turīgāku ļaužu privilēģija.[169] Daži mirušie guldīti koka bluķa šķirstā. Atsevišķos gadījumos mirušie guldīti bez koka bluķa šķirstiem vai zārkiem, bet gan to kapi varēja būt izklāti ar audumu vai koka mizām. Tā Raņķu Kraķos 1931.g. tika atklāts skeletkaps (1. kaps), kas bija apsegts ar krijām (krijas- skaidas, tāsis). Kaps datējams ar 17./18.gs. miju pēc Zviedrijas karaļa Kārļa XI 1663.g. sudraba solida Rīgai.[170] Šajā sakarā V.Muižnieks norāda, ka kristīgajā Rietumeiropā viduslaikos tikai sabiedrības augšslānim piederošie indivīdi tika apbedīti koka zārkos, savukārt vairums indivīdu, kas piederēja pie sabiedrības trūcīgākajiem slāņiem, tikuši apbedīti uz koka dēļiem vai ietīti un pārsegti ar audeklu (līķautu). Puzes Lejaskroga kapsētā *auduma paliekas* konstatētas aptuveni 30 apbedījumos (pārsvarā apģērba paliekas), no kuriem 9 apbedījumos auduma paliekas varēja saistīt ar mirušo pārsegšanai izmantotiem audekliem. Par to liecināja nelieli raupjas dzijas auduma fragmenti, kas bija saglabājušies virs bronzas (bronzas patina līdzīgi kā dzelzs uguns patina labi iekonservē priekšmetus) priekšmetiem ar kapu piedevām bagātākajos sieviešu apbedījumos.[171]

[167] VVM ZA 1497 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003. -8.lpp
[168] Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Puzes Lejaskroga kapsētā un viduslaiku apbedīšanas tradīcijas Ziemeļkurzemē// Ventspils Muzeja raksti, 2003. –Nr.3. -98.lpp.
[169] VVM ZA 1539/1 Vijups A., Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Užavas kapsētā 2003. gada 1.- 19. jūlijs.- Ventspils, 2005.
[170] LVM AA 57 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Raņķu Kraķos 1931. gadā
[171] Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Puzes Lejaskroga kapsētā un viduslaiku apbedīšanas tradīcijas Ziemeļkurzemē// Ventspils Muzeja raksti, 2003. -100.lpp.

Mirušie kapā guldīti uz muguras taisni izstieptā stāvoklī. Pieciem apbedījumiem kājas ceļgalos bijušas ieliektas un vērstas uz labo vai kreiso pusi.[172] Šāds kāju novietojums viduslaiku apbedījumos, kuros jūtama kristīgās apbedīšanas tradīcijas ietekme, nav normāls, taču Lejaskroga gadījumā to varētu skaidrot ne tikai ar apbedīšanas tradīcijām, bet arī ar mirušā sākotnējā stāvokļa deformēšanos, kad tā zārks ir satrūdējis un uz to tāpēc var iedarboties zemes spiediens. Bez tam, Lejaskroga kapsēta tika intensīvi izmantota vairākus gadu simtus, tāpēc kāju stāvoklis arī varētu būt izmainījies atšķirīgs no sākotnējā, kad mirušā kapu traucējis kāds vēlāks kaps vai uz to iedarbojušies citi spēki.

No 147 apbedījumiem mirušo abu *roku stāvokli* varēja noteikt 55 mirušajiem. Pavisam konstatētas 10 dažādas pozīcijas, kādās novietotas mirušo rokas. Novērojama likumsakarība, ka 13.-14.gs. apbedījumos rokas biežāk atradās novietotas ķermeņa lejas daļā- virs iegurņa (9 gadījumos) vai izstieptas gar sāniem (4 gadījumos), savukārt 14.gs. beigu un 15.gs. apbedījumos dominēja roku kārtojums perpendikulāri pāri viduklim (23 gadījumos). Saskatāmas līdzības ar Rietumeiropā viduslaiku apbedīšanas vietās novērotu mirušo roku novietojuma hronoloģisko secību. Minētie roku novietojuma veidi nereti ir pastāvējuši paralēli.[173] Arī uz roku novietojumu un to iespējamām izmaiņām laika gaitā Lejaskroga kapsētā attiecas tie paši noteikumi, kas minēti iepriekš.

Kapu inventārs tika konstatēts 124 apbedījumiem no 147 apbedījumiem kopā, kas procentuālā izteiksmē būtu 84% gadījumu.[174] Puzes Lejaskroga senkapi tādējādi ierindojas starp bagātākajiem viduslaiku un agro jauno laiku kapiem senlietu atradumu skaita ziņā, par ko liecina 2001. un 2002.g. veiktajos izrakumos konstatētais plašais senlietu klāsts, kas ievērojams kā ar senlietu dažādību, tā arī ar to skaitu.

Kopā tika atrastas 1460 senlietas (902 senlietas apbedījumos un 558 savrupatradumi). Starp Lejaskroga kapsētā atrastajām senlietām dominē rotas lietas un apģērba piederumi, taču nozīmīgas atradumu grupas ir arī darbarīki un sadzīves priekšmeti, kā arī monētas un monētpiekariņi. Lejaskroga kapsētā atrasti arī ieroči- to daudzums nav visai liels, taču ņemot vērā, ka ieroči viduslaiku un agro jauno laiku apbedījumos ir liels retums (salīdzinājumam, Užavas kapsētā tika atrasts viens uzmavas šķēpa gals, kas šajā kapsētā ir vienīgais ieroču atradums[175]), Lejaskroga kapsētu var uzskatīt par salīdzinoši bagātu šo atradumu skaita

[172] Muižnieks V. Neparasti guldīti mirušie Latvijas vēsturisko laiku kapsētās// LVIŽ, 1.- Rīga, 2007. -36.-37.lpp.
[173] Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Puzes Lejaskroga kapsētā un viduslaiku apbedīšanas tradīcijas Ziemeļkurzemē// Ventspils Muzeja raksti, 2003. –Nr.3. -101.,102.lpp.
[174] Turpat. -102.lpp.
[175] VVM ZA 1539/1 Vijups A., Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Užavas kapsētā 2003. gada 1.- 19. jūlijs.- Ventspils, 2005.- 28.lpp.

ziņā.[176] Puzes Lejaskroga kapsētā iegūto senlietu galveno grupu attiecība attēlota diagrammā:[177]

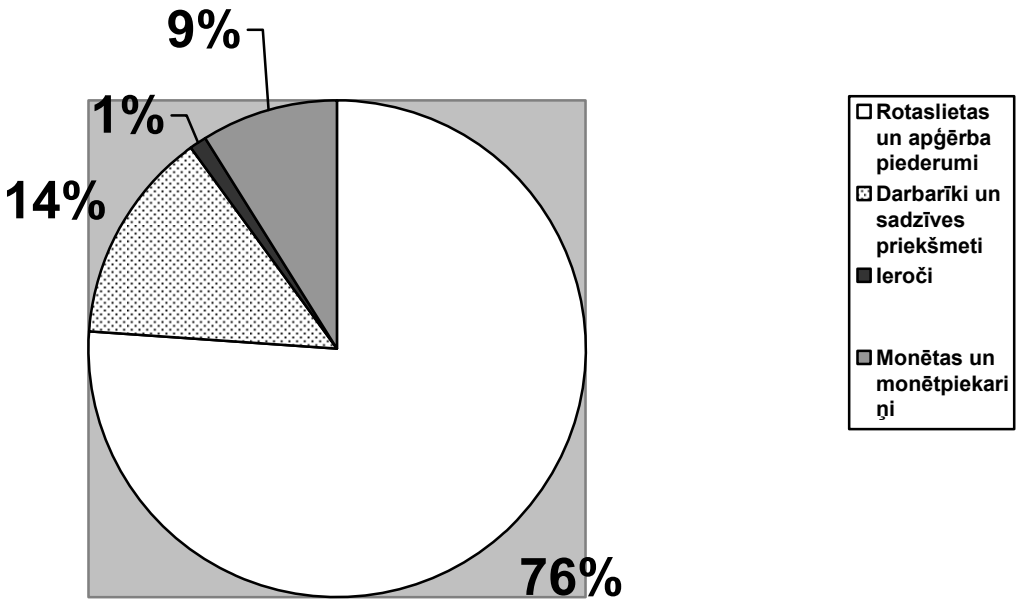

1. diagramma. Puzes Lejaskroga kapsētas kapu inventārs.

Starp apbedījumos iegūtajām senlietām dominē *riņķsaktas*, kas pārsteidz arī ar savu variantu daudzveidību (tajā skaitā- rozetveida saktas, riņķsaktas ar stūriem, ažūras riņķsaktas ar tā dēvēto „krupja" motīvu, riņķsaktas ar „vairodziņiem", riņķsaktas ar sadoto roku motīvu jeb „derības" saktas, riņķsaktas ar uzrakstu „AVE MARIA" u.c.).[178] Kapu inventārā tika atrastas ap 240 riņķsaktām, kas vairumā gadījumu bija pagatavotas no bronzas, iecienīts riņķsaktu materiāls bijis arī alva, bet vienā gadījumā riņķsakta bija pagatavota no ar bronzas stiepli aptītas lielāka diametra dzelzs stieples (59. kaps). Riņķsaktas iegūtas no 68 vīriešu un sieviešu apbedījumiem (vīriešu un zēnu kapos to bija mazāk nekā sieviešu un meiteņu apbedījumos). Puzes Lejaskroga arheoloģiskajā materiālā riņķsaktas sastopamas sākot ar

[176] Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Puzes Lejaskroga kapsētā un viduslaiku apbedīšanas tradīcijas Ziemeļkurzemē// Ventspils Muzeja raksti, 2003. –Nr.3. -105.lpp.
[177] Diagramma ņemta no: Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Puzes Lejaskroga kapsētā un viduslaiku apbedīšanas tradīcijas Ziemeļkurzemē// Ventspils Muzeja raksti, 2003. –Nr.3. -101.lpp.
[178] VVM ZA 1497 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003. -33.lpp.; VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I sēj. -Rīga-Ventspils, 2004. -32.lpp.

14.gs. otro pusi. Bija novērojama tendence riņķsaktu skaitam sieviešu un meiteņu apbedījumos palielināties līdz 15.gs. vidum.[179]

Starp citiem nozīmīgiem senlietu atradumiem skaitliski daudz tika atrastas *pakavsaktas*, kas pagatavotas no bronzas, bet atsevišķos gadījumos no sudraba (53. kaps) un dzelzs (52. kaps). Tās iegūtas 77 no 41 apbedījuma, starp tām dominē pakavsaktas ar atrotītiem galiem, pakavsaktas ar naglu un pakavsaktas ar liliju (ziedu) galiem. Kuršiem vēlajā dzelzs laikmetā raksturīgākās pakavsaktas ar zvērgalvu galiem un daudzskaldņa galiem sastopamas retāk,[180] vispār neparādās pakavsaktas ar magoņgalvu galiem, jo no tām ir evolucionējušas jauna tipa pakavsaktas ar „ripu galiem".

Lai gan, sākot no 13.gs., riņķsaktas no rotu klāsta pamazām izstumj pakavsaktas, kas atspoguļojas arī Lejaskroga kapsētā atrasto riņķsaktu un pakavsaktu skaitliskajā attiecībā, pakavsaktas joprojām ir populāras rotas apģērba saspraušanai. Lejaskroga kapsētā atrastās pakavsaktas ļauj izdarīt vairākus novērojumus- pakavsaktu formu dažādība viduslaikos kļūst mazāka nekā vēlajā dzelzs laikmetā, bet ir novērojamas jaunas, vēlajā dzelzs laikmetā nepazīstamas pakavsaktu formas (piemēram, pakavsakta ar ripu galiem).[181] Dominē pakavsaktas ar atrotītiem galiem (tās nav tik pievilcīgas kā citu tipu pakavsaktas, bet tās ir daudz vienkāršāk pagatavojamas, tām bija izteikti funkcionāla nozīme). A. Vijups uzskata, ka tas skaidrojams ar pakavsaktu pielietojuma nelielām izmaiņām- pakavsakta ar atrotītiem galiem tikusi izmantota krekla saspraušanai, bet virsdrēbes (vamzis) virs tā tikušas saspraustas ar (tobrīd modē esošo) riņķsaktu- tātad, ja krekla sakta palika apslēpta zem virsdrēbēm, tai nebija jābūt greznai.[182]

Lejaskroga materiālā lielā skaitā pārstāvēti *gredzeni*- vairāk kā 130 to vienību iegūti 42 apbedījumos. Vairums to pagatavoti no bronzas un alvas, bet atrasti arī sudraba gredzeni. Pēc formas izdalāmi trīs gredzenu veidi- spirālgredzeni, gredzeni ar pamīšus ejošiem galiem un slēgtie gredzeni. Visvairāk gredzenu iegūts sieviešu un meiteņu apbedījumos (136. kaps- uz sievietes abu roku pirkstiem atradās 14 gredzeni). Nereti gredzeni konstatēti komplektā ar citām rotām- uzvērti uz saktām, iekārti važiņās kopā ar piekariņiem. Izceļama ir 142. sievietes kapā atrastā rota, kas veidota no 5 dzīvnieku nagu piekariņiem un bronzas zvārgulīšiem ar krustveida šķēlumu- gredzeni šajā rotā veido važiņu (skat. 31.att.). Skaita

[179] Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Puzes Lejaskroga kapsētā un viduslaiku apbedīšanas tradīcijas Ziemeļkurzemē// Ventspils Muzeja raksti, 2003. –Nr.3. -104.lpp.
[180] Turpat. -104.lpp.
[181] Vijups A. Viduslaiku pakavsaktu izmantošanas augšējā hronoloģiskā robeža.// Arheoloģija un Etnogrāfija. – Rīga, 1996. –Nr.18. -155.lpp.
[182] Turpat. -156.lpp.

ziņā vairāk gredzenu atrasts 14.-15.gs. apbedījumos, savukārt ar 16.gs. datētos apbedījumos to ir mazāk.[183]

Sieviešu un meiteņu apbedījumos atrasts daudz aproču, starp kurām dominē kuršiem raksturīgās bronzas lentveida *aproces*, bet pārstāvētas arī vairogveida un spirālaproces. Lentveida aproces vairāk pārstāvētas senākajos apbedījumos. Novērota situācija, ka senākajos apbedījumos lentveida aproces ir vairāk (līdz pat 9 uz katras rokas- 82. kaps), tās ir biezākas un tām raksturīgs klasiskais kuršu ornaments, kas pazīstams jau vēlajā dzelzs laikmetā. Jaunākos apbedījumos, turpretī, lentveida aproču ir mazāk, tās ir plānākas un ornamentācija kļuvusi mazāk izteikta- vienveidīgs rombveida vai līkloča motīvs.[184]

Puzes Lejaskroga kapsētai īpaši raksturīgas lietas ir *rotas*, kas pagatavotas no *alvas*[185] un *dzīvnieku nagu piekariņi* (konstatēti lāču, vilku un lūšu nagi) bronzas ietvarā, kas atrasti gan sieviešu gan arī vīriešu apbedījumos.[186] Šie dzīvnieku nagu piekariņi apliecina, ka kurzemnieku sakari ar citu Austrumbaltijas reģionu pamatiedzīvotājiem turpinājušies arī pēc to pakļaušanās vācu iekarotājiem, jo šādi piekariņi vispirms parādās prūšu zemēs 13.gs., 14.-16.gs. tie ir sastopami Lietuvā, bet 15.-16.gs. arī Latvijas teritorijā. Īpaši lielā skaitā tie izplatīti Kurzemē un Zemgalē. Šos piekariņus saista ar baltu pagāniskā kulta tradīciju turpināšanos arī viduslaikos pēc formālas kristietības pieņemšanas.[187]

Svarīga atradumu grupa, kuru nevar viennozīmīgi piedalīt tikai pie darba rīkiem/ieročiem vai tikai pie apģērba piederumiem ir dzelzs *naži*. Tā ir viena no nozīmīgākajām Lejaskroga kapsētas senlietu atradumu grupām. Kapu inventārā atrasts ap 80 dzelzs nažiem 75 apbedījumos, taču kopā ar savrupatradumiem to skaits ir krietni lielāks (113, neskaitot asmeņu fragmentus, īsākus par 10 cm, un iedzītņus, kuriem asmens daļa pazudusi). Parasti kapā līdzi dots viens nazis, bet ir bijuši izņēmumi. Apbedījumos atrastie naži parasti bija novietoti iegurņa rajonā, kas apliecina, ka tie nēsāti pie jostas, tomēr naži tika atrasti arī kājgalī (nēsāti zābakā?), virs krūtīm un pie galvas.[188] Pēc formas dominē iedzītņa naži, kas raksturīgi senākiem kapiem; 15.gs. otrās puses un 16.gs. apbedījumos

[183] Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Puzes Lejaskroga kapsētā un viduslaiku apbedīšanas tradīcijas Ziemeļkurzemē// Ventspils Muzeja raksti, 2003. –Nr.3. -104.lpp.
[184] Turpat. -104.lpp.
[185] VVM ZA 1497 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003. -33.lpp.
[186] VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I sēj. -Rīga-Ventspils, 2004. -32.lpp.
[187] Zemītis G. Kuršu reliģiskie priekšstati pēc rakstītajiem avotiem un arheoloģiskajām liecībām (10.-15.gadsimts).// Ventspils muzeja raksti. –Rīga, 2002. –Nr.2. -94.lpp.
[188] VVM ZA 1497 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003.; VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I sēj. -Rīga-Ventspils, 2004.

vairāk pārstāvēti naži ar kniedētu spalu. Analoģiska situācija novērojama Užavā[189], Augustinišķos un Slutišķos.[190]

Nazis kopš aizvēsturiskiem laikiem ir bijis ne tikai darba rīks un svarīga tērpa sastāvdaļa, bet nepieciešamības gadījumā arī ierocis. Lai gan nogalināt var gandrīz ar jebkuru nazi, tomēr kaujā izmantotie naži kopš seniem laikiem ir atšķirušies no sadzīvē izmantojamajiem (galvenokārt izmēros). Tā attiecībā uz dzelzs laikmetu literatūrā tiek runāts par kaujas nažiem jeb skramasaksiem, savukārt, runājot par viduslaikiem, naži, kuri ir bijuši paredzēti galvenokārt ieroča funkciju pildīšanai, tiek saukti par dunčiem.

Ja ir skaidrs, kas ir zobens un kas ir šķēps vai cirvis, tad latviešu literatūrā nav sastopama viena universāla dunča kā ieroča definīcija. M.Atgāzis- vēlā dzelzs laikmeta tuvcīņas ieroču speciālists- dod šādu definīciju, kas varētu būt viena no labākajām augstāk minētās problēmas novēršanai:„Kaujas nazis- ar rokturi apgādāts iegarens , vienpusīgs liela izmēra asmens, kurš kalpo par cērtamo vai duramo ieroci.” Par augstāk minēto problēmu M.Atgāzis izsakās, ka tā kā latviešu arheoloģiskā literatūrā lieto terminus „kaujas nazis”, „kara duncis”, „skramasakss”, „īsais vienasmens zobens”, tos īpaši nediferencējot un bieži vien lietojot kā sinonīmus, tad vajadzētu turpmāk runāt tikai par „kaujas nažiem”, jo tas esot plašāks jēdziens, kas apzīmē visu augstāk nosaukto ieroču īpašības (gan durt, gan cirst). Bet termins „kaujas duncis” uzsver tam piemītošo duršanas funkciju, savukārt termins „īsais vienasmens zobens” akcentē ciršanas funkciju. Tāpat M.Atgāzis norāda, ka par kaujas nazi var uzskatīt nazi, kas garāks par 20 cm.[191]

Līdzīgi kā M.Atgāzis, arī T.Berga runā par kaujas (medību) nažiem - to garums svārstās no 19 līdz 23,5 cm, tiem ir smails asmens gals un pēc izmēriem tie līdzinoties ieročiem. Salīdzinot šo T.Bergas definīciju ar M.Atgāža doto, nevar nepamanīt, ka pamatos ideja ir viena, bet šī definīcija ir nedaudz konkrētāka- norādīts konkrēts šādas (nazis, kas paredzēts galvenokārt kā ieroča funkciju pildītājs) „ieroča” klases raksturlielums- ieroča garums, kas ir ierobežots starp 19 un 23,5 cm.[192]

Pilnīgāku dunča definīciju dod Z.Apala: ”Dunči ir īsie duramie ieroči ar šaurāku vai platāku, taisnu, liektu vienpusīgu divu- vai pat vairākšķautņu asmeni un rokturi. Dunči atšķiras no naža ne vien pēc funkcijas, bet arī pēc roktura formas.” Z.Apala arī norāda precīzus izmērus, kādiem vajadzētu raksturot šādas klases ieroci- garums no 22 līdz 35 cm,

[189] VVM ZA 1539/1 Vijups A., Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Užavas kapsētā 2003. gada 1.- 19. jūlijs.- Ventspils, 2005.
[190] Berga T. Augšdaugavas 14.-17.gs. senvietas (no Krāslavas līdz Slutišķiem). –Rīga, 2007. -66.lpp.
[191] Atgāzis M. Tuvcīņas ieroči Senā Latvijā 10.-13.gs.- Rīga, 1998.-74.lpp.
[192] Berga T. Augšdaugavas 14.-17.gs. senvietas (no Krāslavas līdz Slutišķiem). –Rīga, 2007. -66.lpp.

asmens garums- no 14 līdz 23 cm, asmens platums- no 1,5 līdz 3 cm, asmens muguras biezums- no 0,4 līdz 0,8cm.[193]

Ņemot vērā triju augstāk minēto autoru definīcijas un to norādītos šīs klases ieroča parametrus, tika pārbaudīti visu veselo Puzes Lejaskroga kapsētas apbedījumos atrasto nažu parametri. Noteiktajiem kritērijiem[194] atbilst 20 kapos atrastie naži (7., 12., 18., 20., 31., 42., 46., 52., 53., 59., 90., 92., 112., 119., 122., 123., 124., 135., 145., 146. kaps). Seši no šiem apbedījumiem ir sieviešu (31. kapā bez tam tika atrasts otrs, nedaudz īsāks nazis). 53.un 112. vīriešu apbedījumos bez šiem nažiem tika konstatēti vēl citi ieroči. 53.kapā atrastā naža parametri ir sekojoši: garums- 222 mm, asmens platums-25 mm, asmens muguras biezums- 6,5 mm.[195] Tātad 53. kapā atrasto nazi var diezgan droši uzskatīt par dunci. Arī 112. kapā atrastais nazis atbilst izmēru kritērijiem (garums- 240 mm, asmens platums-34,5 mm).[196]

Tiesa, Lejaskroga materiālā dunču atradumu nav (dunča kā tipiska viduslaiku ieroča klasiskajā izpratnē, bet, ka tādus Latvijā lietojuši, liecina Livonijas ordeņa brāļu Cēsu pils atradumi[197]), taču pēc izmēriem minētajām definīcijām atbilst vairāki naži jau pieminētajos apbedījumos- šie izmēros lielākie naži varētu būt kalpojuši kā zināms to nēsātāju statusa un mantiskā stāvokļa rādītājs, tāpat tie varētu būt medību ieroči.

Lejaskroga kapsētā skaitliski lielu atradumu daļu sastāda 13.-17.gs. *monētas*, kas kopskaitā 91 (monētpiekariņos un atsevišķi) iegūtas 46 apbedījumos. Starp citām atradumu grupām jāpiemin sieviešu vainadziņu paliekas, kaklariņķi, stikla, dzintara, bronzas spirālīšu un kauri gliemežvāku krellītes, šujamadatas, šķiļamdzelži, krama gabaliņi, īleni u.c. senlietas.[198]

Lejaskroga kapsētas apbedījumu nozīmīgāko (skaitliski lielāko) atradumu grupu attiecība atainota diagrammā:

[193] Apala Z. Nieru dunču atradumi Cēsu pils izrakumos.// Arheoloģija un Etnogrāfija. –Rīga, 1997. –Nr.19. -109.lpp.
[194] Tika pieskaitīti arī tie naži, kuriem bija nolauzts asmens gals, bet tie arī bez tā bijuši gandrīz 20 cm gari.
[195] VVM ZA 1497 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003. -57.lpp.
[196] VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I sēj. -Rīga-Ventspils, 2004. -44.lpp.
[197] Apala Z. Nieru dunču atradumi Cēsu pils izrakumos.// Arheoloģija un Etnogrāfija. –Rīga, 1997. –Nr.19.
[198] VVM ZA 1497 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003.; VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I sēj. -Rīga-Ventspils, 2004.

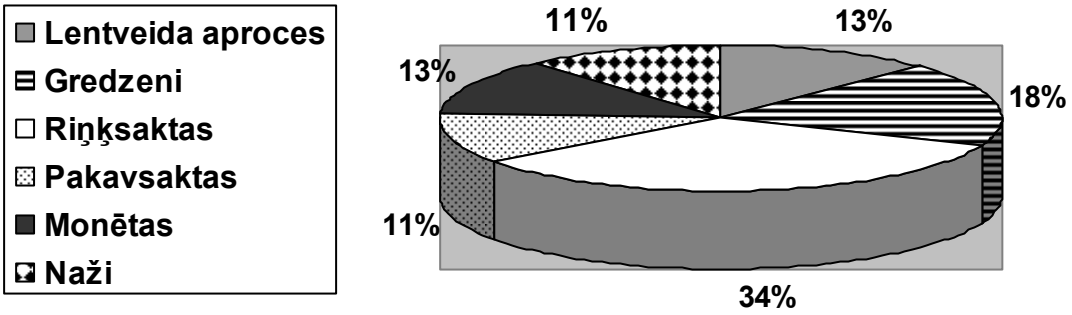

2. diagramma. Senlietu grupu attiecība Puzes Lejaskroga kapsētā.

Puzes Lejaskroga kapsētas apbedīšanas tradīcijas un senlietu materiāls liecina par reģionālu savdabību, kuras skaidrojums slēpjas kristietības un seno reliģisko priekšstatu sajaukumā. Bez tam, lielais senlietu atradumu skaits vedina domāt, ka Puzes sabiedrība atradusies priviliģētākā pozīcijā nekā daudzas vienlaicīgas sabiedrības, kuru spoguļi ir to apbedīšanas vietas.

3.2. Puzes Lejaskroga kapsētas vīriešu apbedījumu apbedīšanas tradīciju analīze

Metodes, kas ļauj noteikt mirušā dzimumu un varbūt tā aptuvenu piederību kādai vecuma grupai, ir sekojošas. Pirmkārt, analīzei tiek pakļauts kapa inventārs. Tā, piemēram, cirvis vai šķiļamdzelzis viennozīmīgi norāda, ka mirušais ir vīrietis. Ja šis cirvis ir miniatūrs, bet kauli iznīkuši, var pieņemt, ka apbedījums pieder pusaudzim vai zēnam. Tā kā antropoloģiskais materiāls Puzes Lejaskroga lielākajā daļā apbedījumu ir praktiski iznīcis kapsētas grunts īpatnību dēļ, tad dzimumu un aptuvenu vecumu noteikt varēja izmantojot faktiski tikai analizējot kapu inventāru. Vēlā dzelzs laikmeta apbedījumos indivīdu dzimumu noteikt salīdzinoši viegli, jo vīriešu kapu inventāram raksturīgi ieroči. Viduslaiku apbedījumos situācija ir savādāka. Pamazām iznīkst tradīcija aizgājējam dod kapā līdzi ieroci. To varētu skaidrot gan ar kristietības ietekmi, gan pakāpenisku pamatiedzīvotāju statusa samazināšanos viduslaiku gaitā, kad kā pēdējais trieciens tradīcijai nāca ieroču nēsāšanas aizliegums šīs zemes pamatiedzīvotājiem.[199] Svarīgi arī, ka militāri noskaņotās vadonības sabiedrības modelis ar tam raksturīgo domāšanu pēc krusta kariem tika nomainīts ar Rietumeiropā valdošo, kur nebija pieņemts, ka katrs vīrietis ir arī karavīrs. Tā kā viduslaiku apbedījumos ieroču atradumi ir reti un Lejaskroga kapsēta nav izņēmums, tad daudzos gadījumos sagādā grūtības noteikt mirušā dzimumpiederību.

Viduslaiku un agro jauno laiku apbedījumos novērojams, ka sieviešu kapu inventārs ir bagātīgāks nekā vīriešu. Ja agrāku laiku apbedījumos skaitliskā starpība starp vīriešu un sieviešu kapu inventāru nav tik pamanāma, tad tas tāpēc, ka līdz pat viduslaiku sākumam vīriešu kapu inventārā ir ne tikai rotas, bet arī jau minētie ieroči, darbarīki, zirglietas u.tml. Viduslaikos pie normāliem apstākļiem mirušie tika apbedīti goda drānās, tātad ar visām rotām u.c. pie tērpa piederīgām lietām (piemēram, nazi). Sieviešu apbedījumos šādu tērpa piederumu un rotu ir vairāk. Šis tomēr nevar būt pietiekams kritērijs, lai noteiktu apbedītā dzimumpiederību, jo arī rotu u.c. tērpa daļu skaitam kapos ir tendence samazināties, kas atkal skaidrojams ar pamatiedzīvotāju statusa samazināšanos un pakāpenisku dzimtbūšanas ieviešanos, kā arī ar pieaugošu kristīgās apbedīšanas tradīcijas nozīmi. Svarīgi atzīmēt, ka sociālās diferenciācijas līmenis ir augsts ne tikai starp pamatiedzīvotājiem un vācu iekarotājiem, bet arī pamatiedzīvotāju vidū, ko apliecina arheoloģiskais materiāls ar ļoti bagātiem kapiem un kapiem, kuros piedevu maz vai nav vispār.

Vēl viena metode, kā var mēģināt noteikt apbedītā dzimumu, ir kapa bedres izmēru noteikšana. Šī metode nav droša un var noderēt tikai kā papildu arguments, ja kapa piedevas nesniedz pietiekošu atbildi.

[199] Šterns I. Latvijas vēsture (1290- 1500). –Rīga, 1997.

Atsaucoties uz V. Muižnieku no 2001./2002.g. arheoloģiskajā izpētē atsegtajiem 115 indivīdiem, kuriem bija nosakāma dzimumpiederība, 36 (31%) bija pieaugušu vīriešu apbedījumi.[200] Ņemot vērā minētās grūtības, individuāli izvērtējot katra apbedījuma aprakstu, pielietojot minēto metožu kombinācijas, par vīriešu vai gandrīz nobriedušu pusaudžu apbedījumiem atzīstami sekojošie Puzes Lejaskroga kapi: 1., 2., 6., 7., 8., 15., 19., 20., 30., 36., 37., 43., 45., 49., 52., 53., 58., 66., 68., 75., 80., 85., 92., 94., 101., 106., 107., 109., 112., 114., 123., 124., 127., 135., 137., 143., 145. un 146. kaps- kopā 38 vīriešu apbedījumi. Ieroči no tiem bija 53., 68.,85., 101., 107., 112., 137. un 143. kapā. Bez piedevām bija 49., 75. un 80. kaps.[201]

Vislielākā vīriešu kapu koncentrācija bija vērojama 1. un 2. izrakumu laukumā (12 apbedījumi), taču 6 kapi tika atsegti 9. izrakumu laukumā, 4 kapi 6. laukumā, 3 kapi 4. izrakumu laukumā, pa diviem 10. un 12. laukumā un viens 3. laukumā. Kapu bedru kontūras iezīmējas vidēji 35- 60cm dziļumā, bet kauli un galvaskausi atsedzās dažādos dziļumos. Vairākos gadījumos mirušā galvas atliekas atsedzās seklāk- 30-120cm dziļumā (36. un 94.kaps), bet kapa kājgalis dziļāk- 65-125cm dziļumā (45. un 94.kaps). Visos apbedījumos zārka izmēri nav nosakāmi, atsevišķos apbedījumos nevar izsekot arī kapa bedru izmēriem (6., 8., 30., 36., 37., 53., 109. kaps). Fiksēto kapa bedru izmēri svārstās no 40 cm (101.kaps.) līdz 80cm (127.kaps.) platumā un 140cm (137.kaps) līdz 235cm (92.kaps) garumā.[202]

Atsevišķos kapos bija konstatējamas *zārku un bluķa šķirstu* paliekas. Bluķa šķirstos bija guldīti vīrieši sekojošos apbedījumos: 107.kaps (160cmx40cm); 123. (170cmx43cm) un 124. kaps (170cmx50cm); 127. kaps (172cmx50cm); 143. kaps (177cmx30cm)[203]. Zārku izmēri bija nosakāmi sekojošos kapos: 7. kaps (150cmx40cm galvgalī un 30cm kājgalī), 15. kaps (~160cmx~40cm); 20. kaps (40cm plats galvgalī, 30cm plats vidusdaļā, zārka garums nebija nosakāms); 92. kaps (180cmx40cm galvgalī un 30cm kājgalī); 101. kaps (180cmx40cm); 135. kaps (130cmx36cm); 137. kaps (130cmx45cm); 145. kaps (160cmx33cm); 146 (197cmx48cm). Zārku izmēri rāda, ka tolaik mirušie rakti divu veidu zārkos- trapecveida (7., 20. un 92. kaps) un taisnstūrveida (15., 101., 135., 137., 145. un 146. kaps) zārkos. Lai gan nebija iespējams noteikt precīzus izmērus, trapecveida zārkā bija guldīts mirušais arī no 43. kapa. Trapeces forma bija arī 143. kapa ozolkoka bluķa šķirstam. Redzams, ka dominējuši

[200] Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Puzes Lejaskroga kapsētā un viduslaiku apbedīšanas tradīcijas Ziemeļkurzemē// Ventspils Muzeja raksti, 2003. –Nr.3. -98.lpp.
[201] VVM ZA 1497-Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003; VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I sēj. -Rīga-Ventspils, 2004.
[202] Turpat.
[203] VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I sēj. -Rīga-Ventspils, 2004. -29.lpp.; No šī kapa apraksta gan netop skaidrs, vai mirušais guldīts ozolkoka bluķa šķirstā, vai tomēr trapecveida zārkā.

taisnstūrveida zārki, taču ne mazāk populāri bijuši arī trapecveida zārki un lietoti tika bluķa šķirsti. Iespējams, ka bluķa šķirstos mirušie apbedīti hronoloģiski agrākā posmā (14.gs.), jo Užavas kapsētā (15.gs.-17.gs. sākums) bluķa šķirstu paliekas konstatētas netika (iespējams, ka izņēmums ir 21. bērna kaps[204]). Droši to apgalvot nevar, jo nevienā no minētajiem kapiem netika atrasta vesela monēta, kas ļautu tos precīzi datēt. Bluķa šķirsti, kuros apbedīti mirušie, bijuši no ozolkoka, šķiet, ka arī zārki gatavoti no ozolkoka- tas varētu būt vēl viens indikators Puzes sabiedrības mantiskajai turībai, jo lielo apdzīvoto centru kapsētās zārku paliekas izsekojamas retāk. Rietumeiropā zārkus varējuši atļauties tikai turīgākie.[205] Piecos no apskatītajiem apbedījumiem atrastas zārku dzelzs naglas (1. kapā divas 7. kapā četrpadsmit, 45. kapā divpadsmit, 66. kapā trīs, 75. kapā piecas), taču naglu atradumi ir arī daudzos citos Lejaskroga kapos. No apskatāmajiem kapiem pārējos, kuros konstatētas zārku paliekas, tie acīmredzot bijuši sastiprināti ar koka tapām.

Mirušo *orientācijā* dominē RDR virziens. Četros no apskatāmajiem apbedījumiem novērojama izteikta R orientācija (2., 20., 101. un 112. kaps), bet 8. kaps bija ierakts kapsētai netipiskā AZA virzienā. Citos virzienos orientēti bija arī 68., 92., 145. un 146. kaps- ZR; uz ZA orientēti bija 114. un 143. kaps; DR orientācija bija 109., 123. un 124., 127. un 135. kapam; DDR- 137. kapam, bet RZZ- 107. kapam.[206] Pirmskristietības laikmetā katra Latvijā dzīvojošā etniskā vienība un dažkārt atsevišķa sabiedrība centās ievērot kādu noteiktu orientāciju pēc debesu spīdekļiem, bet to izdarīt konsekventi nebija iespējams, jo katrā gada laikā debesu spīdekļi pie debesu juma atradās citā vietā, tāpēc normāla parādība ir apbedījumu orientācijas nenoteiktība niansēs. Viduslaiku 13.-15.gs. apbedījumiem raksturīga lielāka apbedījumu orientācijas nenoteiktība vienas apbedīšanas vietas ietvaros[207], ko varētu skaidrot ne tikai ar apbedīšanas tradīcijām un iekšējās migrācijas sekām (latviešu tautas veidošanās process), bet arī ar sekundāriem cēloņiem. Vēsturiskajās kapsētās, kur centās ievērot baznīcas noteikto R orientāciju, tas konsekventi nebija iespējams, jo ierokot kapu vadījās pēc baznīcas (ja tā tur bija), kurai vajadzēja norādīt pareizo virzienu (altāra daļa baznīcās orientēta uz R), bet baznīcas pēc kompasa necēla (jo tāds viduslaiku Latvijā vēl nebija pazīstams). Acīmredzot vēl nebija izveidojusies tradīcija kapsētas teritoriju sadalīt nelielos iecirkņos katrai dzimtai atsevišķi, kur vienu orientāciju ievērot ir daudz vieglāk.

---

[204] VVM ZA 1539/1 Vijups A., Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Užavas kapsētā 2003. gada 1.- 19. jūlijs.- Ventspils, 2005. -13.lpp.

[205] Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Puzes Lejaskroga kapsētā un viduslaiku apbedīšanas tradīcijas Ziemeļkurzemē// Ventspils Muzeja raksti, 2003. -100.lpp.

[206] VVM ZA 1497-Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003; VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I sēj. -Rīga-Ventspils, 2004.

[207] Mugurēvičs Ē. Etniskie procesi baltu apdzīvotajā teritorijā un latviešu tautas veidošanās 6.- 16.gs.//LVIŽ, 2.- Rīga, 1998. -25.lpp.

Osteoloģiskais materiāls Lejaskroga kapsētas grunts īpatnību dēļ bija slikti saglabājies. Lielā daļā kapu kauli bija iznīkuši vai no tiem bija saglabājušās tikai tumšas trūdu kontūras, tāpēc meklēt sakarības galvaskausa novietojumā bija apgrūtinoši. Septiņos apbedījumos galvaskauss pieliekts pa kreisi (8., 49., 52., 66., 68., 94. un 106. kaps), bet arī pa labi tas pieliekts septiņos apbedījumos (30., 45., 53., 75., 80., 92. un 127. kaps). No apskatītajiem vīriešu apbedījumiem deviņpadsmit mirušajiem galvaskausa novietojums nebija nosakāms.[208] Salīdzinājumam, Užavā dominē galvaskausu novietojums pa kreisi[209], Aizputes Dzintarkalnos- pa labi[210]. Diezin vai galvaskausa novietojumam uz vienu vai otru pusi bijusi kāda jēga apbedīšanas rituālā- drīzāk galvaskausi noslīdējuši trūdēšanas procesā un zemes spiediena rezultātā, bet nevar izslēgt iespēju, ka galvaskausa novietojumam tomēr bijusi kāda jēga.

Daudzveidīgs ir *roku stāvoklis* apbedījumos. Lielākajā daļā apbedījumu rokas ieliektas elkoņos un atšķiras vien delnu novietojums. Trijos no apbedījumiem (8., 20. un 43. kaps) kreisā roka atrodas taisni gar kreiso sānu. Tikai 92. kapā gar sāniem ir abas rokas. 75. kapā rokas novietotas gar sāniem, bet plaukstas saliektas tā, lai atrastos uz augšstilbu kauliem. Septiņos no apbedījumiem roku stāvokli varēja noteikt daļēji vai tas nebija iespējams vispār. Pārējiem kapiem roku novietojumā var izdalīt sešus variantus:

- liektas elkoņos, plaukstas uz iegurņa (1., 2. un 6. kaps);
- liektas elkoņos, apakšdelmi pār vidukli (19. un 30. kaps);
- labā elkonī saliekta perpendikulāri pāri viduklim (66. un 80. kaps), kreisās rokas apakšdelms pāri krūtīm ar plaukstas daļu virzienā uz labo plecu (68. un 94.);
- liektas elkoņos- labās rokas apakšdelms uz krūtīm, kreisās rokas apakšdelms uz iegurņa (37. kaps);
- kreisā perpendikulāri pāri viduklim, labā elkonī ieliekta- apakšdelms uz iegurņa (45., 127. un 143. kaps)
- labā saliekta pāri viduklim, kreisā saliekta virs iegurņa (49. kaps).

Visos apbedījumos kājas ir izstieptas taisni. Izņēmums ir 107. kaps, kur labā kāja ir ceļgalā ieliekta, kreisā tajā pat laikā iztaisnota.[211]

---

[208] VVM ZA 1497-Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003; VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I sēj. -Rīga-Ventspils, 2004.
[209] VVM ZA 1539/1 Vijups A., Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Užavas kapsētā 2003. gada 1.- 19. jūlijs.- Ventspils, 2005.
[210] LVM AA 180 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Aizputes Dzintarkalnos 1938. gadā.
[211] VVM ZA 1497-Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003; VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I sēj. -Rīga-Ventspils, 2004.

Puzes Lejaskroga vīriešu apbedījumu inventārā novērojamas līdzības ar vienlaicīgiem ugunskapiem un citām līdzeno skeletkapu apbedīšanas vietās. No rotām vīriešu apbedījumos dominē *pakavsaktas*: ar atrotītiem galiem- 8, ar liliju galiem- 5, ar zvērgalvu galiem- 4 (skat. 19.att.), ar daudzskaldņu galiem -3 (skat. 26., 30., 36.att.). Pakavsaktas ar atrotītiem galiem bija septiņos kapos (68., 85., 101., 124., 127., 135. (divas) un 146. kapā). Šis pakavsaktu veids viduslaikos bijis vispopulārākais, acīmredzot tāpēc, ka tās bija visvieglāk pagatavojamas un tām bija izteikti funkcionāla nozīme (spriežot pēc to izmēriem tās tika izmantotas kā kreklu saktas). Tās neizceļas ar lielu greznumu un bagātu ornamentu. Pārsvarā apbedījumos atrastas saktas ar tordētu loku (68., 101., 124. kaps) un saktas ar griezumā apaļiem, nerotātiem lokiem (85., 135. (2) kaps), vienīgais ornaments šīm saktām ir paralēlu švīku iegriezumi lokā (127., 146. kaps).[212]

Par kristietības nostiprināšanos liecina pakavsaktas ar liliju (arī ziedveida) galiem, kuras vēlajā dzelzs laikmetā nebija pazīstamas. Lilijas šo saktu galu veidojumā varētu saistīt ar Jaunavas Marijas kultu (sevišķi populārs tas bija vācu ordeņa aprindās).[213] Tajā pat laikā interesanti, ka vēlajā dzelzs laikmetā vīriešu apbedījumos populāras pakavsaktas ar zvērgalvu galiem Lejaskroga kapsētā sastopamas ar „deģenerētām", stilizētām zvērgalvām, kas uzskatāma par pārejas formu uz pakavsaktām ar liliju galiem. Kā zināms, pakavsaktas ar zvērgalvu galiem Latvijā parādās vēlā dzelzs laikmeta vidū. Kā ticamāko var pieņemt versiju, ka Austrumbaltijā pakavsaktas ar zvērgalvu galiem attīstījušās kā skandināvu „zvēru stila" variācija. Pakavsaktu ar zvērgalvām galu formas šeit radušās, balstoties vietējās tradīcijās un ticējumos. Līdz ar to loģiska bija pakavsaktu ar zvērgalvām galu deģenerācija un evolūcija uz pakavsaktām ar liliju galiem kā reliģisko priekšstatu izmaiņu rezultāts. Par veco reliģisko priekšstatu atmiršanu liecina arī pakavsaktu ar zvērgalvu galiem vienveidīgais loka rotājums, kas tikai vienā kapā (53.kaps.), kas pēc tajā atrastās monētas (Tartu bīskapa Dītriha III Dameroves sudraba šiliņš (noteica A. Vijups., A. Burkovska))[214] datējams ar 14.gs. beigām- 15.gs. sākumu, šķiet vēl atspoguļo vecos reliģiskos priekšstatus- saktas griezumā segmentveida loks rotāts ar t.s. Dieva zīmes motīvu- trīsstūru ar punktu vidū (skat. 19.att.). Puzes Lejaskroga vīriešu apbedījumos sastopamās pakavsaktas ar zvērgalvu galiem ir nelielas un vidēji lielas izmēros (diam. svārstās no 3,25- 4,85 cm), kamēr pakavsaktām ar liliju galiem vīriešu apbedījumos sastopami vairāki eksemplāri lielos izmēros (līdz pat 7,5 cm

[212] VVM ZA 1497-Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003; VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I sēj. -Rīga-Ventspils, 2004.
[213] Vijups A. Latvijas 13.- 17.gs. pakavsaktas kā arheoloģiskais avots (tipoloģiskā analīze)- Promocijai iesniegtās disertācijas kopsavilkums.- Rīga, 1998.- 29.lpp.
[214] VVM ZA 1497-Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. Isēj. -Rīga, 2003.- 58.lpp

(52. kaps)). Arī pieminētajā 53. kapā pakavsakta ar liliju galiem- 5,3 cm diametrā[215], turklāt tā izgatavota no sudraba. Šīs pakavsaktas izmērs un materiāls varētu liecināt par kristietības nozīmes pieaugumu, vai arī tās nēsātājs gribējis sevi manifestēt kā dievbijīgu kristieti.

Puzes Lejaskroga kapsētas vīriešu apbedījumos iegūtas vien trīs pakavsaktas ar daudzskaldņu galiem.[216] Vēlajā dzelzs laikmetā šis ir viens no izplatītākajiem un greznākajiem saktu veidiem. Bagātīgas ornamentācijā, vidēji lielas un lielas izmēros (4,8- 6,4 cm- Vilkumuižas ezers) tās visticamāk kalpoja kā nozīmīgs augsta sociālā statusa rādītājs, vienlaikus arī bagātīgi atspoguļojot valdošos reliģiskos priekšstatus. Puzes Lejaskoga pakavsaktas ar liliju galiem uzskatāmi parāda pakavsaktu ar daudzskaldņu un zvērgalvu galiem nozīmes samazināšanos viduslaikos.

Pakavsaktu ar liliju galiem ornamentācija ir izteikti vienveidīga- loks rotāts ar dziļiem slīpu līniju iegriezumiem. Interesantāka ir sakta no 53. kapa[217], kura, līdzīgi kā pakavsakta ar deģenerētām zvērgalvām, uzskatāma par pārejas formu- gali ārējā to pusē rotāti ar saulīšu ornamentu.

Puzes Lejaskroga vīriešu apbedījumos atrastas 15 *riņķsaktas*. Atšķirībā no pakavsaktām, riņķsaktām raksturīga lielāka ornamentācijas dažādība. Vīriešu apbedījumos dominē t.s. „derības saktas"- saktas ar sadoto roku motīvu[218]. 43. kapā pat divas. No ornamentētajām saktām pa vienai atrastas riņķsaktas ar reljefu lietu uzrakstu „AVE MARIA" (68.kaps), riņķsakta ar to rotājošu augu motīvu (1.kaps) un arī kāda miniatūra, ornamentēta sakta (30. kaps)[219] Interesantāk atveidotas vīriešu apbedījumos ir alvas riņķsaktas, kas gan kā saktas konstatējamas tikai divas. 58. kapa alvas riņķsaktas pamatne bija klāta ar bronzas skārda platējumu, kas ornamentēts ar reljefu līniju un no pieciem izciļņiem veidotu rozešu motīvu.[220] Riņķsaktu izmēros nav novērojamas nekādas konsekvences. To izmēri pārsvarā nelieli. Vīriešu apbedījumos iegūtas tikai trīs vidēja lieluma saktas- 6.kaps (derības sakta- 3,9 cm diam.), 20.kaps (neornamentēta riņķsakta- 4,7 cm diam., otra ar zigzagveida ornamentu rotāta riņķsakta- 5,3 cm diam.). Saktu mazie izmēri liecina, ka tās līdztekus pakavsaktām ar atrotītiem galiem izmantotas pārsvarā krekla aizdarei. Pateicoties monētu atradumiem izsekojama „derību", jeb sadoto roku motīva saktu nemainība. 6. kapa riņķsaktai ar sadoto roku motīvu, kas pēc tajā iegūtā, 1400.- 1430.g. kaltā Tallinas sudraba ārtiga, datējams ar

[215] VVM ZA 1497-Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. Isēj. -Rīga, 2003.- 58.lpp.
[216] VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. II sēj. -Rīga-Ventspils, 2004.
[217] VVM ZA 1497-Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003. -58.lpp.
[218] Turpat.
[219] Turpat.
[220] Turpat.- 60.lpp.

15.gs. pirmo pusi, analoģiskas iegūtas 37. un 43. kapā, kas pēc tajos atrastajām monētām (Rīgas brīvpilsētas sudraba šiliņš- kalts 1569.g.; Rīgas brīvpilsētas sudraba šiliņš- kalts 1577.g.; Zviedrijas karaļa Gustava II Ādolfa sudraba Rīgas šiliņš- kalts 1622.g., 1624.- 1628. vai 1630.- 1632. gados) datējas ar 16.gs. otro pusi un 17.gs. pirmo pusi vai vidu.[221] Šādi, analoģiski, veidotām saktām varētu pielāgot A. Vijupa par viduslaiku pakavsaktām izteikto atziņu, ka saktu primitīvākās un vienveidīgākās formas uzskatāmas par vietējo lauku amatnieku darbības rezultātu.[222]

Vīriešu apbedījumi uzskatāmi parāda arī dominējošās *gredzenu* formas viduslaikos, lai gan kopumā gredzeni vīriešu apbedījumos iegūti ļoti mazā skaitā. Vīriešiem vispopulārākie bijuši gredzeni ar pamīšus ejošiem galiem. Starp tiem izšķirami gredzeni ar nepaplašinātu, slīpiem iegriezumiem rotātu vidusdaļu (58., 112. kaps.)[223] un paplašinātu vidusdaļu, kas arī rotāta ar slīpu paralēlu iegriezumu rindām (127., 137. kaps)[224]. Viduslaikiem raksturīgi ir arī slēgti gredzeni, kas var būt ornamentēti trīs paralēlu līniju rindām (43. kaps)[225], kā arī mēdz būt pilnīgi bez ornamenta (143. kaps)[226]. 20. kapā iegūtais trīsviju bronzas spirālgredzens ar tordētu vidusdaļu un ornamentētām malējām vijām, varētu būt atskaņa no vēlā dzelzs laikmeta populārajiem spirālgredzeniem ar atšķirīgi veidotu vidējo viju, kādi iegūti Kazdangas Apariņās, Bunkas grantsbedrēs un Kazdangā.[227]

Puzes Lejaskroga kapsētai raksturīgi ar bronzu apkalti *dzīvnieku naga piekariņi* ar lirveida cilpiņām sānos. To atradumi dominē sieviešu kapos, taču tie atrasti arī trijos vīriešu apbedījumos (127., 143., 146. kaps). Divos kapos, spriežot pēc novietojuma- vidukļa un augšstilbu rajonā, tie varētu būt nēsāti pie jostas, lai gan visdrīzāk uzskatāmi par tuvinieču ziedojumu. Trijos vīriešu kapos atrasti arī bronzas zvārgulīši ar krustveida šķēlumu.[228] Interesanti, ka tie atradušies krūšu vidusdaļā vai zem zoda- kakla rajonā. Šādus bronzas zvārgulīšus daži pētnieki uzskata par kuronizētajiem lībiešiem raksturīgu kapa piedevu. To

[221] VVM ZA 1497-Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003; VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I sēj. -Rīga-Ventspils, 2004.
[222] Vijups A. Latvijas 13.- 17.gs. pakavsaktas kā arheoloģiskais avots (tipoloģiskā analīze)- Promocijai iesniegtās disertācijas kopsavilkums.- Rīga, 1998.- 27.lpp.
[223] VVM ZA 1497-Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. Isēj. -Rīga, 2003.- 59.lpp.; VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I sēj. -Rīga-Ventspils, 2004.- 44.lpp.
[224] Turpat.
[225] VVM ZA 1497-Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003.- 53.lpp.
[226] VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I sēj. -Rīga-Ventspils, 2004.- 72.lpp.
[227] Latvijas PSR arheoloģija.- Rīga, 1974.- 190.lpp.
[228] VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I sēj. -Rīga-Ventspils, 2004.- 107.kaps, 143.kaps, 146.kaps.

uzdevums bijis atvairīt uzmācīgus ļaunos spēkus aizsaules ceļos.[229] Šie bronzas zvārgulīši parasti tika iekārti lirveida cilpiņās, kuras raksturīgas lāča nagu piekariņiem, taču tos varēja nēsāt arī savādāk. 94. kaps izceļams ar iegurņa rajonā atrastu, iespējams, rožukroni, kas sastāvēja no 15 mazākām kaula (materiāls nebija precīzi nosakāms) krellītēm, 2 lielākām dzintara krellēm un nelielas dzelzs kniedes.[230] Tā novietojums kapā varētu liecināt, ka tas nēsāts pie jostas.

Svarīga vīriešu tērpa sastāvdaļa bijusi ādas *josta* ar dzelzs, retāk bronzas *sprādzēm* (skat. 20., 23.att.). Jostas sprādžu formās ir ievērojama dažādība, 7. kapā atrastajai bronzas sprādzei bijis arī ornaments- loks virspusē rotāts ar slīpu svītru iegriezumiem.[231] Visvairāk ir taisnstūrveida jostas sprādzes. Tām raksturīga masivitāte un samērā lieli izmēri- vidēji 4,5cmx4,5cm. Izceļama 53. kapā atrastā jostas sprādze- tā izceļas uz pārējo fona gan izmēru ziņā (14,5cmx4,8cm), gan ar to, ka tās virspuse bija ar sudraba platējumu.[232] Šādas sprādzes viduslaiku apbedījumos ir ļoti rets atradums.[233] Mazākā jostas sprādze atradās 123. kapā (2,7cmx2,2cm) - šīs miniatūrās sprādzītes lietojumu grūti noteikt, jo kapā atradās arī otra normālu izmēru (4,8cmx4,6cm) jostas sprādze[234], tātad šis vīrietis nēsājis vienlaikus divas jostas un katrai no tām bijis savs primārs pielietojums. Arī citos kapos atrasts pa divām jostas sprādzēm, tātad divu jostu lietošana bijusi normāla prakse. Iespējams, ka viena no jostām bijusi paredzēta ne tik daudz apģērba saturēšanai, cik ieroču nēsāšanai, tāpat pie tās varēja piestiprināt nazi un maku. To uzskatāmi demonstrē visi apbedījumi, kuros bija kādi ieroču atradumi (53., 68., 85., 101., 107., 112., 137., 143. kaps), bez tam daļā no apbedījumiem tika atrasti arī dzelzs un bronzas jostas gredzeni (diam. ~4cm), kas bijuši piestiprināti sānos. Bez taisnstūra sprādzēm Lejaskroga vīriešu apbedījumos pārstāvētas arī apaļas, puslodveida, ovālas, segmentveida, trapecveida un skaistās lirveida jostas sprādzes. Jostas ar lirveida sprādzēm divos kapos (107., 143. kaps)[235] bija identiskas- ar dzelzs puslodveida apkalumiem un diviem jostas riņķiem (skat. 27., 35.att.). Vai šeit varētu runāt par īpašām karavīru jostām vai tikai par modes tendenci, jautājums jāpēta plašāk.

Izdalāmi divi veidi jostas apkalumu formās. Lai gan dominēja puslodveida jostu apkalumi, bija arī četrstūrveida ar dobu rozetveida motīvu (20. kaps). Apkalumu standarta materiāls bija bronzas skārds, taču 53. kapā jostas apkalumu pamatne bija no dzelzs ar

[229] VVM ZA 1321 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Ances centra senkapos 1991. gadā.
[230] VVM ZA 1497-Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003.- 71.lpp.
[231] Turpat.- 40.lpp.
[232] Turpat. -57.lpp.
[233] Svarāne D. Sāraju senkapu tausijas tehnikā sudrabotie dzelzs siksnu un jostu sadalītāji, apkalumi, piekariņi, sprādzes// AE.- Rīga, 2006.-XIII -240.-241.lpp.
[234] VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I sēj. -Rīga-Ventspils, 2004.
[235] Turpat.

sudraba pārklājumu (skat. 16., 17.att.). Jostas ar puslodveida apkalumiem parasti bija apkaltas vairākās rindās, 30. kapā josta gar abām malām bijusi apkalta ar bronzas kniedīšu rindām, bet centrā bronzas skārda puslodveida apkalumiem.

No sadzīvē nepieciešamiem priekšmetiem vīriešu kapu inventāros bija pārstāvētas dzelzs un bronzas *adatas* (4), šīfera *galodiņas* (3 (skat. 21.att.)), bārdas naži (4) un šķiļamdzelži (17) ar krama gabaliņiem. No tiem dominē ovālas formas šķiļamdzelži ar nošļauptiem galiem (10), taču pārstāvēti arī smailovālas formas (4) un noapaļoti taisnstūrveida šķiļamdzelži. Tie, tāpat kā galodiņas, atradās iegurņa rajonā un tātad nēsāti piekarināti pie jostas.[236]

Lai gan no senlietu kopskaitā *ieroči* Lejaskroga kapsētā sastāda ļoti mazu daļu (tādi atrasti 53., 68., 85., 101., 107., 112., 137., 143. kapā, kā arī viens cirvis 142. sievietes kapā, bet tā piederība kapa inventāram diskutabla), tos jāuzlūko kā vienu no svarīgākajām vīriešu apbedījumu piedevu grupām. Par vērtīgāko atradumu uzskatāma bronzas kaujas vāles galva no 53. kapa (skat. 18.att.). Šim retajam atradumam ir viegli skaldņotas lodes forma ar skaldņotu valnīti augšdaļā un skaldņotu iemavu lejasdaļā, kas nobeidzas ar līdzīgu valnīti- tas it kā ir sadalīts divās daļās (augšdaļā tam ir „galva", bet lejas daļā „kakls"). Bija saglabājušās koka iekātojuma paliekas, šīs kaujas vāles galvas augšdaļa bija noķīlēta ar dzelzs naglu, lai labāk turētos kātā. Lejasdaļā bija saglabājušās iekātojuma dzelzs apvalka paliekas. Kaujas vāles galvas augšdaļā atrodošās lodes diam. -5cm, iemavas („kakla") diam.- 2,7cm, bet atraduma garums- 9cm.[237] Šī kaujas vāle pārstāv V tipu un šādas kaujas vāles sastopamas reti (pēc A.N. Kirpičņikova izstrādātās kaujas vāļu ar metāla galvām tipoloģijas).[238] Šī vāle varēja izrādīties briesmīgs ierocis kaujā, jo tā ir darināta no bronzas, kas neļauj tai noslīdēt gar pretinieka bruņucepuri sitiena brīdī (dzelzs vāles turpretī mēdza noslīdēt), bet caursist ar šādu bronzas vāli pretinieka bruņas nevarētu, kas arī nebija nepieciešams, jo šādu ieroču pielietojuma mērķis bija apdullināt pretinieku ar sitienu pa galvu. Konkrētā tipa kaujas vāles izmantojums gan bija cits- tās kalpoja kā varas reprezentētājs. Ka šī tipa kaujas vāles varēja tikt izmantotas kaujā, norāda svina vai alvas pildījums to iekšpusē.[239] Šī kaujas vāle pagaidām ir vienīgais šāda ieroča atradums Kurzemē.

68.kapā inventārā atradās dzelzs priekšmets, kas iespējams ir bijis iedzītņa šķēpa gals (skat. 22.att.). Šim priekšmetam bija tikai viena atkarpe, taču tā kā priekšmets ir stipri

[236] VVM ZA 1497-Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003; VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I sēj. -Rīga-Ventspils, 2004.
[237] VVM ZA 1497 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003. -57.lpp.
[238] Atgāzis M. Kaujas vāles Latvijā 10.- 14.gs.// LVIŽ, 2.- Rīga, 1999. -23., 24.lpp.
[239] Atgāzis M. Tuvcīņas ieroči Senā Latvijā 10.-13.gs.- Rīga, 1998. -158.lpp.

korodējis, nav izslēgts, ka tam bijusi simetriska otra atkarpe. Tas atrasts viegli saliekts, tā garums- 111,5 mm.[240] Ja šis dzelzs priekšmets ir bijis ierocis, tad pastāv divi varianti, kas neizslēdz viens otru:

1. Tas ir kāds žebērķļveidīgs, harpūnveidīgs medību vai zvejas rīks.
2. Tas ir bijis iedzītņa šķēpa gals ar atkarpēm, bet viena no atkarpēm nolūzusi un pazudusi. Tādā gadījumā tas ir angons- metamais šķēps ar atkarpēm, kuru dažādās formās pazinuši un izmantojuši gandrīz visi Eiropas viduslaiku karavīri. Par tā priekšteci uzskatāms senās Romas leģionāru metamais šķēps pilums. Latvijas teritorijā izmantoti četru tipu angoni (A, B, C, D ar variantiem). Hronoloģiski visvēlākie ir D (visvairāk izplatīti Kurzemē) tipa angoni (4 atrasti Talsu Vilkmuižas ezerā), kuri izmantoti vēl 14.gs.[241]

85.kapā mirušajam līdzi dota bija iedzītņa šķēpa gala lapa (iedzītņa daļa bija nolūzusi un netika atrasta). Lapa ir plata ar izstiepta piliena formu. Lapas garums 106cm, platākajā vietā tā ir 43,5cm plata.[242] Šis šķēps ar nesamērīgi plato, strupo lapu varētu būt bijis universāls ierocis, kuru varēja izmantot kaujā gan kā metamo ieroci (iedzītņa šķepa gals, tātad lētāks- iedzītņa šķēpus parasti izmantoja kā metamos ieročus), gan kā tuvcīņas ieroci (jo tam nav atkarpju- pēc dūriena to var izraut no pretinieka miesas un atkārtot darbību).[243] Tomēr, tā kā metamo šķēpu loma ievērojami samazinās līdz ar stopa parādīšanos Latvijā un ņemot vērā šī šķēpa lapas „dīvaino" formu, var uzskatīt, ka šis šķēps izmantots nevis karā, bet medībās. 112. kapā atrastais iedzītņa šķēpa gals pārstāv šo pašu tipu (skat. 28.att.). Interesanti, ka šo iedzītņa šķēpu galu nesamērīgās lapas līdzinās 17.gs. pīķnešu pīķiem, kuriem arī bija strupas, platas lapas. Spriežot pēc 112. kapā atrastā eksemplāra, kuram bija saglabājies iedzītnis, šī tipa šķēpiem nebija iedzītņa šķēpiem raksturīgā iedzītņa gala ieliekuma (skat. 40.att.).

Lejaskroga kapsētas 101. un 143. kapa inventārā atradās pa vienam uzmavas šķēpa galam. 101. kapā atrastā uzmavas šķēpa garums no uzmavas līdz smailei 20,4cm (skat. 24.att.). Tas ir stipri korodējis un „apaudzis" ar dzelzs oksīdu, tāpēc tā sākotnējos izmērus un formu noteikt gandrīz neiespējami. 143. kapam piederīgais uzmavas šķēpa gals saglabājies nedaudz labāk. Tā garums- 274cm, asmens platums- 23cm, uzmavas diametrs- 2,86cm (skat.

[240] VVM ZA 1497 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003. -64.lpp.
[241] Atgāzis M. Dzelzs iedzītņa šķēpu gali ar atkarpēm Latvijā.// Arheoloģija un Etnogrāfija. –Rīga, 1974. – Nr.11.
[242] VVM ZA 1497 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003. -68.lpp.
[243] Atgāzis M. Dzelzs iedzītņa šķēpu gali ar atkarpēm Latvijā.// Arheoloģija un Etnogrāfija. –Rīga, 1974. – Nr.11. -165., 166.lpp.

_____).[244] Abi šķēpu uzgaļi, iespējams, pārstāv G tipa (izplatīts 13. un 14.gs.) dažādus variantus[245], jo tiem abiem masīva, griezumā rombveida lapa. 143. kapā atrastā šķēpa slaidākās formas un salīdzinoši garā uzmava neizslēdz iespēju, ka tas pārstāv kādu E tipa variantu (populārs Kurzemē vēlā dzelzs laikmeta otrajā pusē) un mantots no paaudzes paaudzē, līdz ielikts kapā. Līdzīga situācija novērota Slutišķu kapsētas 100. kapā.[246]

Lejaskroga vīriešu apbedījumos tika atrasti trīs platasmens cirvji- 107. kapā (h-14,5cm, asmens platums 11cm- skat. 25.att.), 137. kapā (h- 17,4cm, asmens platums 9cm- skat. 29.att.), 143. kapā (h-17,5cm, asmens platums 6cm- skat. 37.att.). Visi eksemplāri pieskaitāmi pie t.s. „bārdas" tipa platasmens cirvjiem, kas Latvijas teritorijā ir visizplatītākais tips un evolucionējis uz vietas no šaurasmens cirvjiem. Šī tipa cirvjiem raksturīga universalitāte funkcionālisma ziņā- tie vienlaikus bijuši gan darba, gan kaujas cirvji. Par tipiskiem kaujas cirvjiem no šī tipa izdalās izmēros mazākie, vieglākie cirvji, tomēr tos nevar salīdzināt ar āvas cirvjiem, kuru vienīgais pielietojums bija tieši kaujā.[247] Šī tipa cirvjiem vēlā dzelzs laikmeta un viduslaiku sākumā raksturīgs pietsegas pagarinājums abās pusēs pietam (skat. 41.att.), bet Lejaskroga eksemplāriem kā vēlākiem tas pazudis. Toties 137. kapā atrastajam eksemplāram bijuši trīsstūrveida pagarinājumi kātcauruma malās (to paliekas vēl novērojamas, taču eksemplārs stipri korodējis un nav vēl restaurēts), kas raksturīgi āvas tipa cirvjiem. Šāda šī tipa cirvjiem netipiska pazīme atspoguļojas arī Valgales Veģu 8. (skat. 42.att.) un 10. (skat. 45.att.) vīriešu kapu inventāros, kā arī Dundagas Laukmuižas greznajā 2. vīrieša kapa inventārā (skat. 7.att.). Iespējams, ka šī ir lokāla tikai Ziemeļkurzemei raksturīga šī tipa cirvju forma, kurā jaušamas āvas cirvju ietekmes. Bārdas cirvju tipam pieder arī 142. sievietes apbedījumā atrastais cirvis. Tas sievietes kapā būs iejaukts, uzrokot vēlāku apbedījumu. Nav izslēdzama iespēja, ka šeit bijusi guldīta māte ar savu pusaugu dēlu, kura kauli iznīkuši, jo tā tērpā nebija bronzas priekšmetu, kas būtu iekonservējuši daļu no mirstīgajām atliekām.[248]

Interesantākais un svarīgākais Puzes Lejaskroga vīrieša apbedījums ir 53. kaps. Šis apbedījums pēc tajā atrastās monētas- Tartu bīskapa Dītriha III Damerova (1379-1400) sudraba šiliņš- datējams ar 14.-15.gs. miju vai 15.gs. sākumu.[249] Jau tika aprakstīts šī kapa

[244] VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I sēj. -Rīga-Ventspils, 2004.. -71.lpp.
[245] Atgāzis M. Tuvcīņas ieroči Senā Latvijā 10.-13.gs.- Rīga, 1998. -58.lpp.
[246] Berga T. Apbedīšanas tradīcijas Slutišķu kapsētā// LVIŽ, 1.- Rīga, 2003. -58.lpp.
[247] Atgāzis M. Tuvcīņas ieroči Senā Latvijā 10.-13.gs.- Rīga, 1998. -132.-135.lpp.
[248] VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I sēj. -Rīga-Ventspils, 2004.- 28.lpp.
[249] VVM ZA 1497 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I sēj. -Rīga, 2003. -57.lpp.

bagātīgais inventārs, bet nav skaidra šī vīra nozīme viņa dzīves laikā. Vai viņam būtu bijis kāds sakars ar vietējās izcelsmes lēņa vīriem?

Feodālisms Livonijā tika ieviests praktiski vienlaikus ar kristietību. Saskaņā ar I. Šterna aplēsēm 13.gs. Kursā bijušas 16 vietējo vasaļu muižas, bet vācu tikai trīs, savukārt 15.gs. Kursā bija jau 7 vācu vasaļu muižas, bet vietējo vasaļu muižas bijušas 16.[250] No rakstīto avotu ziņām zināms, ka praktiski visas vietējo vasaļu muižas atradušās uz ordeņa zemes- tātad tas pratis novērtēt vietējo iedzīvotāju atbalstu; iespējams arī, ka ordenis, veidojot tik lielu vietējās izcelsmes vasaļu skaitu, vēlējies radīt pretsparu saviem vācu vasaļiem (Rīgas arhibīskapam ar saviem varenajiem vācu vasaļiem nereti radušās problēmas).[251] Tiesībās iezemiešu un vācu ordeņa vasaļi bija vienlīdzīgi; tiem izlēņojamā zemes gabala lielumu noteica pēc pakalpojumu apjoma un nopelniem nevis pēc etniskās izcelsmes. Vienīgā atšķirība starp vietējiem un vācu ordeņa lēņa vīriem- vietējiem vasaļiem zeme tika piešķirta bez zemniekiem, tātad tie nevarēja pieprasīt nodevas un klaušas un savu zemi tiem bija jāapstrādā pašiem vai jāalgo kalpus.[252] No nodevām un klaušām vietējie lēņa vīri bija atbrīvoti (ja neskaita kara gaitas vai citus specifiskos pienākumus, par kuriem tiem bija piešķirts lēnis).

Praktiski nav saglabājušās rakstītas liecības par vietējiem lēņa vīriem Kurzemes bīskapijā, kurā bija iekļauta arī Puze. Zināmi tikai divi gadījumi, kad kāds bīskapijas lēņa vīrs Nikolajs Kursis pēc Kursas dalīšanas (1253.g.) kļuva par ordeņa vasali. Viņa zemes atradušās uz ziemeļiem no Kuldīgas Kurzemes bīskapijas teritoriāli lielākajā daļā. Otrs gadījums attiecināms uz 15.gs. Liepājas apriņķī. Tas tomēr nenozīmē, ka Kurzemes bīskapijā nav bijuši iezemiešu lēņa vīri. Tā kā Kurzemes bīskapija faktiski bija ordeņa sastāvdaļa (Kurzemes bīskapi tika izvēlēti no ordeņa brāļu vidus) un arhibīskaps bija tās kungs tikai nomināli, var pieņemt, ka bīskapijas izlēņošanas politika pret vietējiem labiešiem bija līdzīga kā ordenī, tātad draudzīga. Pastāv iespēja, ka arī 53. kapā guldītais vīrs, kas acīmredzot savas dzīves laikā baudījis varu un ietekmi, bijis kāds no bīskapijas lēņa vīriem. Ja tas tā nav bijis un šī vīra nozīmību jādegradē, tad ne zemāk kā līdz Puzes ciema vecākā līmenim. Atklāts paliek jautājums par 53. kapā atrastās bronzas kaujas vāles vēsturisko nozīmi. Varbūt vācu kungi šim vīram dāvinājuši šo kaujas vāli par kādiem īpašiem nopelniem vai par uzticamu, labu dienestu. Var būt arī otrs scenārijs- līdzīgs tam, kuru izvirza M. Atgāzis attiecībā uz šī tipa kaujas vāles atradumu Mārtiņsalā. Iespējams, konkrētā kaujas vāle kalpojusi par varas

[250] Dzenis A. Vietējās izcelsmes lēņavīri Rietumlatvijā Livonijas laikā (1253-1561) un viņu dienests.//Latvijas Kara muzeja gadagrāmata. –Rīga, 2003., Nr.4. -42.,44.lpp.
[251] Šterns I. Latvijas Vēsture: 1290 -1500. –Rīga, 1997. -468.lpp.
[252] Dzenis A. Vietējās izcelsmes lēņavīri Rietumlatvijā Livonijas laikā (1253-1561) un viņu dienests.//Latvijas Kara muzeja gadagrāmata. –Rīga, 2003., Nr.4. -44.,45.lpp.

simbolu dzimtai, kas valdījusi tuvējā apkārtnē vēl pirmskristietības laikmetā (šī tipa kaujas vāles pazīstamas kopš 12.gs.) un tā mantota no paaudzes paaudzē, līdz guldīta kapā ar tās pēdējo vīriešu kārtas pārstāvi.[253]

Lejaskroga kapsētā izceļas arī citi ar piedevām bagāti vīriešu apbedījumi (piemēram, 143. kaps), taču uz Lejaskroga kapsētas bagātības kopēja fona tas liekas pašsaprotami. Interesanti ir 123. un 124. kaps., jo tajos pamanāmas daudzas sakritības. Abi apbedījumi atradās cieši blakus un bija apbedīti vienā kopīgā kapa bedrē, bet šķirsts bijis katram savs. Abi apbedījumi konstatēti vienā dziļumā (~77-80cm dziļi), abiem DR orientācija. Ozolkoka šķirsta izmēri 123. kapam 1,7m x 0,43m, bet 124. 1,7m x 0,5m. Abi mirušie vīrieši bijuši ap 40- 49 gadu vecumu nāves brīdī.[254] Šķiet, ka abi apbedīti vienlaikus un abiem bijis līdzīgs nāves cēlonis. Var pieņemt, ka abus vīriešus vienojušas radnieciskas saites- varbūt brāļi, kas miruši no kādas slimības vai vienā kaujā. Apbedījumos nav monētu atradumu, kas ļautu šos kapus precīzi datēt un salīdzināt ar ziņām literatūrā un avotos par tā laika notikumiem.

Puzes Lejaskroga kapsētā apbedītie vīrieši pārstāvējuši bagātu Kurzemes bīskapijas kopienu, ko uzskatāmi apliecina to kapu bagātīgais inventārs. Kvantitātes ziņā to nevar salīdzināt ar vēl bagātīgākajiem sieviešu apbedījumiem kapsētā, tomēr atsevišķu vīriešu apbedījumu vēsturiskā nozīme pārspēj bagātīgos sieviešu apbedījumus. Puzes Lejaskroga vīriešu apbedījumos novērojamās apbedīšanas tradīcijas un kapu inventārs nosacīti ļauj izsekot kristietības pieaugumam šajā sabiedrībā, kā arī parāda sociālās diferenciācijas pakāpi noteiktās kopienas un visa reģiona ietvaros.

[253] Atgāzis M. Kaujas vāles Latvijā 10.- 14.gs.// LVIŽ, 2.- Rīga, 1999. -26.lpp.
[254] VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I sēj. -Rīga-Ventspils, 2004.- 21.lpp.

SECINĀJUMI

No Puzes Lejaskroga apbedīšanas tradīciju vīriešu apbedījumos analīzes, top redzama situācija, kad vienas kapsētas ietvaros ir sajaukušies trīs Lejaskroga viduslaiku sabiedrību raksturojoši faktori. Šie faktori ir kuršu un/vai kuronizēto lībiešu materiālās un garīgās kultūras sajaukuma sakausējums ar kristietībā valdošajiem priekšstatiem par apbedīšanas tradīcijām. Līdz galam nenoskaidrojams paliek jautājums par Lejaskroga sabiedrības etnisko piederību. Puzes Lejaskrogs atradās teritorijā, par kuru, ņemot vērā atšķirības starp kuršu un Baltijas somu apbedīšanas tradīcijām vēlajā dzelzs laikmetā, tradicionāli bija pieņemts domāt kā par etniski kursisku, sākoties viduslaikiem Latvijā. Tomēr šādu arheoloģiskā materiāla interpretācijas pareizību liek apšaubīt A. Vaska pēdējo gadu atklājumi Padurē, kur dziļā kuršu teritorijas aizmugurē bija saglabājusies pārkuršotu Baltijas somu sala. Lejaskroga arheoloģiskais materiāls apliecina līdzīgu scenāriju- dominē kuršu materiālā kultūra, taču daži senlietu atradumi liek domāt, ka šeit dzīvojusi etniski jaukta kuršu- lībiešu kopiena vai arī tā bijusi etniski lībiska, taču pārkuršota sala kuršu teritorijā. Jautājums par to, vai šī Lejaskroga sabiedrība runājusi lībiešu valodā un tātad apzinājusies sevi kā lībisku, vai tās pārstāvji runājuši kursiski.

Etniskajam jautājumam liela nozīme tiek pievērsta mūsdienās- nacionālo valstu laikmetā. Tolaik etniskajai izcelsmei nebija nozīmes, jo valdīja baznīcas universālisma un vienotas kristīgas Eiropas kopienas ideja. Vai var uzskatīt, ka Lejaskroga kapsētā apbedīti piederīgie vienai no pirmajām kristīgajām kopienām Kurzemē? Pirmās drošās ziņas rakstītajos avotos, kur minēts vietvārds Pusen, attiecas jau uz 1253.g. Kurzemes dalīšanas līgumu[255], kurā gan Kurzemes bīskaps, gan Livonijas ordenis apņemās uzcelt katrs pa vienai baznīcai senajā Kursas zemē Vanemanē (kurā lokalizējama Puze), varētu pieņemt, ka viena no pirmajām baznīcām Kurzemē tika uzcelta Puzē. Šo drosmīgo apgalvojumu apliecina novērojumi Lejaskroga kapsētā. Apbedīšanas tradīcijas liecina par kristīgās eshatoloģijas spēcīgu ietekmi. Bet fakts, ka mirušie lielā platībā rakti vairākās kārtās un vēlākie apbedījumi postījuši agrākos, liecina, ka Lejaskroga kapsētai bijusi ierobežota, tātad iesvētīta teritorija, ārpus kuras savus piederīgos bez baznīcas bēru rituāla apbedīt ar mieru būtu tikai nekristīga kopiena, kādas Kurzemē pastāvēja vēl 15.gs. sākumā (ugunskapu tradīcijas turpināšanos viduslaikos nekādi nevar sasaistīt ar kristīgajiem priekšstatiem).

Lejaskroga kapsētas unikalitāte slēpjas tās kristīgās un pirmskristīgo tradīciju sajaukumā, ko apliecina bagātīgais senlietu klāsts. No vienas puses, Lejaskroga apbedījumos

[255] Pāvulāne V. Rakstītos vēstures avotos minētās apdzīvotās vietas Kurzemē 13.gadsimtā (Miera Kursa)// AE.- Rīga, 1994. -Nr.16. -153.lpp.

vērojamas kristīgās apbedīšanas tradīcijas (piemēram, kapu orientācija, mirušo roku stāvoklis, pakavsaktas ar liliju galiem, kuras saista ar Dievmātes Marijas kultu), bet saglabājusies pirmskristietības laikmetā raksturīgā tradīcija ne tikai guldīt mirušo tā labākajās drānās un izrotātu ar tā labākajām rotām, bet arī dot kapā lietas, kas bijušas nepieciešamas šajā saulē un domājams, ka būs nepieciešamas mirušo valstībā. Tā viduslaiku vēlākajos kapos tradīcija dot līdzi ieročus tik pat kā netiek novērota, bet Lejaskroga ieroču atradumi datējami ar 14. un 15.gs. Puzes Lejaskroga bagātību gan nevar uztvert kā pārsteigumu- kristietība ne tikai virspusēji- rituālu un tradīciju formā, bet arī savā visdziļākā būtībā top saprotama un nonāk pamatiedzīvotāju sirdīs tikai pēc reformācijas 16.gs. sākumā.

IZMANTOTIE SAĪSINĀJUMI

AE - Arheoloģija un Etnogrāfija

LVIŽ - Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls

RT - Referātu tēzes zinātniskai sesijai, veltītai ... gada arheoloģiskajiem izrakumiem un etnogrāfiskajai ekspedīcijai Latvijas PSR teritorijā.

SM – Senatne un Māksla

ZASM – Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu ... gada pētījumu rezultātiem

AA – Latvijas Vēstures muzeja Arheoloģijas nodaļas arhīvs

VVM- Ventspils Vēstures muzeja arhīva inventāra Nr.

IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA

Avoti:

Senlietas:

Alsungas Kalniņi:

13.kaps.- LVM A 11715: 1- 20

18.kaps.- LVM A 11720:1- 13

28.kaps.- LVM A 11730: 8- 10

33.kaps.- LVM A 11735: 1- 5

Dundagas Laukmuiža:

5.kaps.- LVM A 7317:1- 8

11.kaps.- LVM A 7322:1- 7

18.kaps.- LVM A 7327: 1- 8

20.kaps.- LVM A 7329: 1- 33

Jūrkalnes Darvdedži:

11.kaps.- LVM A 9198: 48- 62

Kazdangas Roņi:

LVM A 7967: 1- 50 (ieroči)

Puzes Lejaskrogs:

53.kaps.- VVM 28531/160; 162

VVM 28531/163- 169

VVM 28531/180

58.kaps.- VVM 28531/200- 203

VVM 28531/336

61., 62.kaps.- VVM 28531/225- 231

68.kaps.- VVM 28531/244- 249

101.kaps.- VVM 29022/20- 28

107.kaps.- VVM 29022/62

VVM 29022/54- 60

VVM 29022/63- 65

VVM 29022/61

112.kaps.- VVM 29022/102- 112

127.kaps.- VVM 29022/226- 235

VVM 2972/23 Pl.

137.kaps.- VVM 29022/366- 370

VVM 29022/371

142.kaps.- VVM 29022/377

VVM 29022/376- 400

VVM 2972/38- 41Pl.

143.kaps.- VVM 29022/401- 414

VVM 29022/415

Valgales Veģi:

7.kaps.- LVM A 8794:1-9

8.kaps.- LVM A 8795:1- 4

10.kaps.- LVM A 9156:1- 18

Nepublicētie avoti:

1. LVM AA 180 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Aizputes Dzintarkalnos 1938. gadā;
2. LVM AA 695 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Alsungas Kalniņos 1924. gadā;
3. LVM AA 629 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Alsungas Kalniņos 1960. gadā;
4. LVM AA 537 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Bārtas Pukuļos 1981. gadā;
5. LVM AA 59; 60 Pārskats par izrakumiem Bunkas grantsbedrēs;
6. LVM AA 518 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Cīravas Bučās 1921. gadā;
7. LVM AA 269 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Dundagas Laukmuižā 1929.- 1930.gados;
8. LVM AA 268 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Dundagas Laukmuižā 1937. gadā;
9. LVM AA 170 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Ēdoles Ķaupos 1937. gadā;
10. LVM AA 375 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Jaunkandavas senkapos 1967. gadā;
11. LVM AA 169 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Jūrkalnes Darvdedžos 1936. gadā;
12. LVM AA 168 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Jūrkalnē (Pilsberģē) 1936. gadā;
13. LVM AA 139 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Kazdangas Roņos 1932. gadā;
14. LVM AA 33 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Lažas Ilksumos 1927. gadā;
15. LVM AA 164 Pārskats par izrakumiem Priekules Beltēnos;
16. LVM AA 57 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Raņķu Kraķos 1931. gadā;
17. LVM AA 599 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Rūsīšos- Debešos 1991. gadā;
18. LVM AA 188 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Talsu Vilkumuižas ezerā 1934. gadā;
19. LVM AA 192 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Užavas Silmalciemā 1936. gadā;
20. LVM AA 193 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Valgales Veģos 1935. gadā;
21. LVM AA 194 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Valgales Veģos 1936. gadā;

22. VVM ZA 1322 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Ances centra senkapos 1990. gadā;
23. VVM ZA 1321 Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Ances centra senkapos 1991. gadā;
24. VVM ZA 1299 Popes pagasta Lazdu senkapu arheoloģiskā izpēte 1999. gadā;
25. VVM ZA 1497-Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2001. gadā. I- II sēj. -Rīga, 2003.
26. VVM ZA 1484 -Pārskats par izrakumiem Lejaskroga kapsētā Puzes pagastā Ventspils rajonā 2002. gadā. I- II sēj. -Rīga-Ventspils, 2004.
27. VVM ZA 1539/1 Vijups A., Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Užavas kapsētā 2003. gada 1.- 19. jūlijs.- Ventspils, 2005;
28. VVM ZA 1539/2 (pielikums) Vijups A., Muižnieks V. Arheoloģiskie pētījumi Užavas kapsētā 2003. gada 1.- 19. jūlijs.- Ventspils, 2005;

Publicētie avoti:

29. **Stepiņš P**. Izrakumi Durbes Dīru un Rucavas Mazkatūžu kapulaukos 1960.gadā//RT 1960.-Rīga, 1961.
30. **Stepiņš P.** Liepājas vēstures un mākslas muzeja izrakumi 1964. gadā //ZASM 1964.- Rīga, 1965.
31. **Mugurēvičs Ē.** Arheoloģisko pieminekļu apzināšana Kurzemē 1967.gadā// RT.- Rīga, 1968.
32. **Mugurēvičs Ē.** Kapu veidi Kurzemē agrā feodālisma periodā //ZASM 1967.- Rīga, 1968.
33. **Mugurēvičs Ē.** Kurzemes ekspedīcijas darbs 1970.gadā (Izrakumi Zlēku „Priedniekos" un Saldus pilī)// ZASM.- Rīga, 1971.
34. **Ozere J., Petrenko V**. Izrakumi Priediena līdzenajā kuršu kapulaukā //ZASM 1986 un 1987.- Rīga, 1988.
35. **Asaris J.** Arheoloģiskie pētījumi Sāraju un Upīšu senkapos //ZASM 1990 un 1991.- Rīga, 1992.
36. **Asaris J.** Arheoloģiskie pētījumi Sāraju un Upīšu senkapos //ZASM 1990 un 1991.- Rīga, 1992.
37. **Virse I.** Pētījumi Vērgales Ošenieku kapulaukā 1992. gadā //ZASM 1992 un 1993.- Rīga, 1994.
38. **Asaris J.** Vīriešu apbedījumi Sāraju senkapos //ZASM 1992 un 1993.- Rīga, 1994.

39. Vartberges Hermaņa Livonijas hronika// Ē. Mugurēviča tulkojums, priekšvārds un komentāri.- Rīga, 2005.

Literatūra:

1. **Apala Z.** Nieru dunču atradumi Cēsu pils izrakumos.// AE. –Rīga, 1997. – XIX
2. **Atgāzis M.** Āvas cirvji Latvijā//AE.- Rīga, 1997.- XIX
3. **Atgāzis M.** Dzelzs iedzītņa šķēpu gali ar atkarpēm// AE.- Rīga, 1974.- XI
4. **Atgāzis M.** Kaujas vāles Latvijā 10.- 14.gs.// LVIŽ, 2.- Rīga, 1999.
5. **Atgāzis M.** Tuvcīņas ieroči Senā Latvijā 10.- 13.gs.- Promocijas darbs. –Rīga, 1998.
6. **Berga T.** Augšdaugavas 14.-17.gs. senvietas (no Krāslavas līdz Slutišķiem). –Rīga, 2007.
7. **Berga T.** Apbedīšanas tradīcijas Slutišķu kapsētā// LVIŽ, 1.- Rīga, 2003.
8. **Dzenis A.** Vietējās izcelsmes lēņavīri Rietumlatvijā Livonijas laikā (1253-1561) un viņu dienests.//Latvijas Kara muzeja gadagrāmata. –Rīga, 2003. -Nr.4.
9. **Grāvere R.** Viduslaiku un Jaunlaiku Latvijas odontoloģiskā materiāla izvērtējums latviešu tautības veidošanās aspektā// LVIŽ, 3.- Rīga, 2005.
10. Latvijas PSR arheoloģija.- Rīga, 1974.
11. Latvijas senākā vēsture. 9.g.t.pr.Kr.-1200.g.- Rīga, 2001.
12. **Mugurēvičs Ē.** Etniskie procesi baltu apdzīvotajā teritorijā un latviešu tautas veidošanās 6.- 16.gs.//LVIŽ, 2.- Rīga, 1998.
13. **Mugurēvičs Ē.** Pūres Zviedru kapulauks// AE.- Rīga, 1987.- XV
14. **Muižnieks V.** Apbedīšanas tradīcijas Puzes Lejaskroga kapsētā// LVIŽ, 1.- Rīga, 2004.
15. **Muižnieks V.** Arheoloģiskie pētījumi Puzes Lejaskroga kapsētā un viduslaiku apbedīšanas tradīcijas Ziemeļkurzemē// Ventspils Muzeja raksti, 2003.
16. **Muižnieks V.** Neparasti guldīti mirušie Latvijas vēsturisko laiku kapsētās// LVIŽ, 1.- Rīga, 2007.
17. **Muižnieks V.** 14.- 18.gs. apbedīšanas vietu pētniecības vēsture Latvijā// AE.- Rīga, 2005.- XXII
18. **Muižnieks V.** 14., 15.gs. ugunskapi Kurzemē// Latvijas Nacionālā vēstures Muzeja raksti: Pētījumi kuršu senatnē (Rakstu krājums), Nr.14.- Rīga, 2008.
19. Mūsu senatnes pieminekļu aizsardzība un pētīšanas darbs 1936.gadā// SM.- I.- Rīga, 1937.

20. **Pāvulāne V.** Rakstītos vēstures avotos minētās apdzīvotās vietas Kurzemē 13.gadsimtā (Miera Kursa)// AE.-Rīga, 1994. - XVI
21. **Svarāne D.** Sāraju senkapu tausijas tehnikā sudrabotie dzelzs siksnu un jostu sadalītāji, apkalumi, piekariņi, sprādzes// AE.- Rīga, 2006.- XXIII
22. **Šnore E.** Izrakumi agro vēsturisko laiku kapulaukā Jūrkalnes pagasta Darvdedžos//SM.- II.- Rīga, 1937.
23. **Šterns I.** Latvijas vēsture (1180- 1290)- krusta kari. -Rīga, 2002.
24. **Šterns I.** Latvijas vēsture (1290- 1500). –Rīga, 1997.
25. **Šturms E.** 1931. gada ieguvumi archaioloģijā //Izglītības Ministrijas mēnešraksts.- Rīga, 1932.-Nr.1.
26. **Šturms E.** Vilkumuižas ezera atradumi //SM.- Rīga, 1936.- Nr.2.
27. **Šturms E.** Izrakumi Valgāles Veģu ugunskapos//SM. Rīga, 1936.-Nr.2.
28. **Tenisons Ē.** Arheologu domas par lībiešu izcelsmi.- Lībieši.- Rakstu krājums. Sast. K.Boiko.- Rīga, 1994.
29. **Vasks A.** Kurši un Baltijas somi Kurzemē 1. gadu tūkstotī //LVIŽ.- Rīga, 2004.- Nr.3.
30. **Vasks A.** Kurši Padurē?// Latvijas Nacionālā vēstures Muzeja raksti: Pētījumi kuršu senatnē (Rakstu krājums), Nr.14.- Rīga, 2008.
31. **Vijups A.** Puzes pilskalna depozīts// Ventspils Muzeja raksti. -Rīga, 2003.
32. **Vijups A.** Viduslaiku pakavsaktu izmantošanas augšējā hronoloģiskā robeža.// AE. –Rīga, 1996. – XVIII
33. **Vijups A.** Latvijas 13.- 17.gs. pakavsaktas kā arheoloģiskais avots (tipoloģiskā analīze)- Promocijai iesniegtās disertācijas kopsavilkums.- Rīga, 1998.
34. **Zemītis G.** Kuršu reliģiskie priekšstati pēc rakstītajiem avotiem un arheoloģiskajām liecībām (10.-15.gadsimts).// Ventspils muzeja raksti. –Rīga, 2002.
35. **Zemītis G.** Ornaments un simbols Latvijas aizvēsturē.- Rīga, 2004.
36. **Богоявленский С.К.** Раскопки в Лифлядской и Курландской губерниях летом 1896 года// Труды десятово архелогическово съезда в Риге в 1896 г.- Москва, 1900.- Т.III
37. **Окшотт Э.** Археология оружия (От бронзового века до эпохи Ренессанса).- Москва, 2006.
38. **Урбан** В. Тевтонский орден.- Москва, 2007.

PIELIKUMS

Alsungas Kalniņi
13.kaps.

1.att. Dzelzs riņķsakta. LVM A 11715:2

2.att. Dz. „bārdas" tipa cirvis. LVM A 11715:3

18.kaps.

3.att. Dz. āvas cirvis. LVM A 11720:1

28.kaps.

4.att. Dz. āvas cirvis. LVM A 11730:8

33.kaps.

5.att. Dz. divasmens zobens. LVM A 11735:1

Bārtas Pukuļi.
11. uzkalniņa 17. pēcapbedījums.

6.att. LVM A 12531:29- 34

Dundagas Laukmuiža.
2.kaps.

7.att. LVM A 7314: 1- 22

5.kaps.

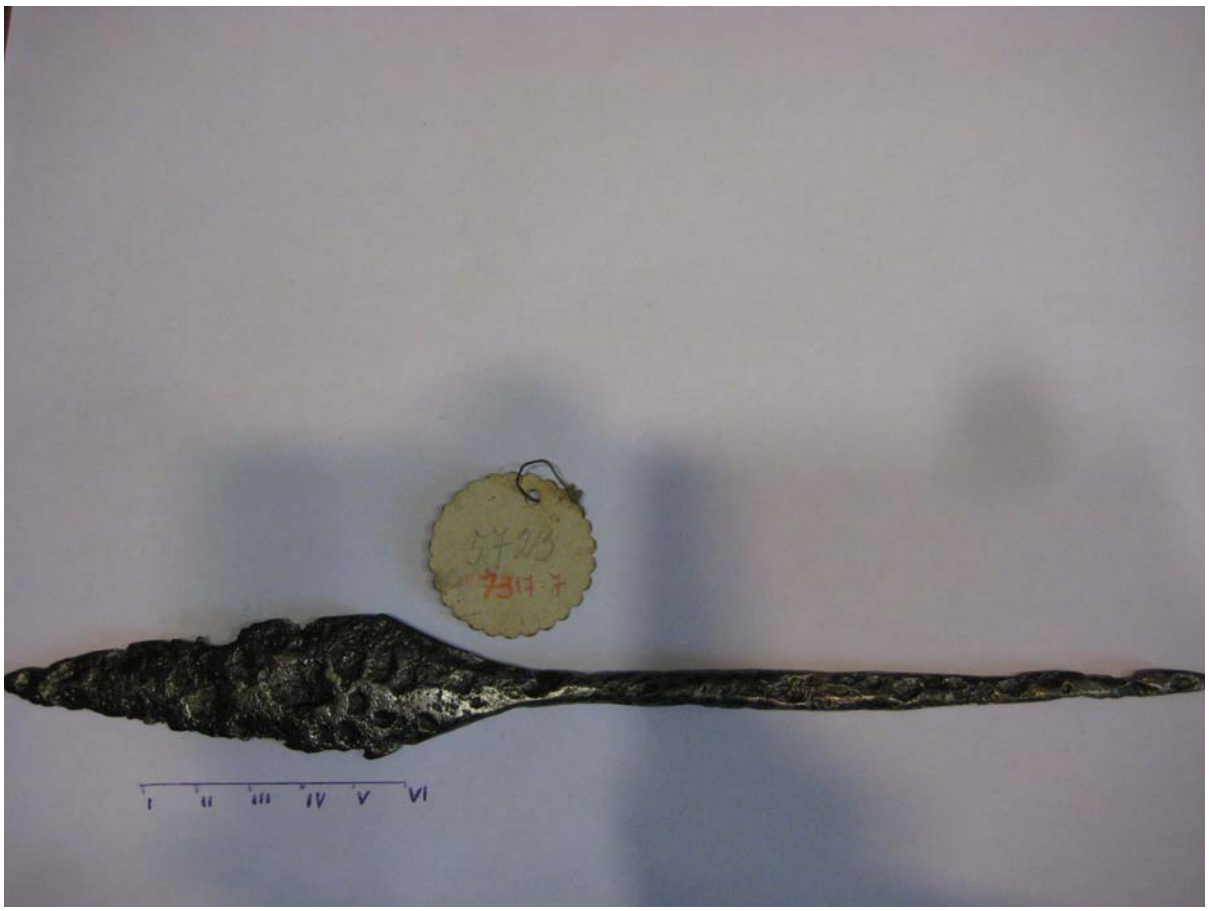

8.att. Dz. iedzītņa šķēpa gals. LVM A 7317:7

11.kaps.

9.att. Dz. nazis. LVM A 7322: 1

18.kaps.

10.att. Dz. uzmavas šķēpa gals. LVM A 7327:7

20.kaps.

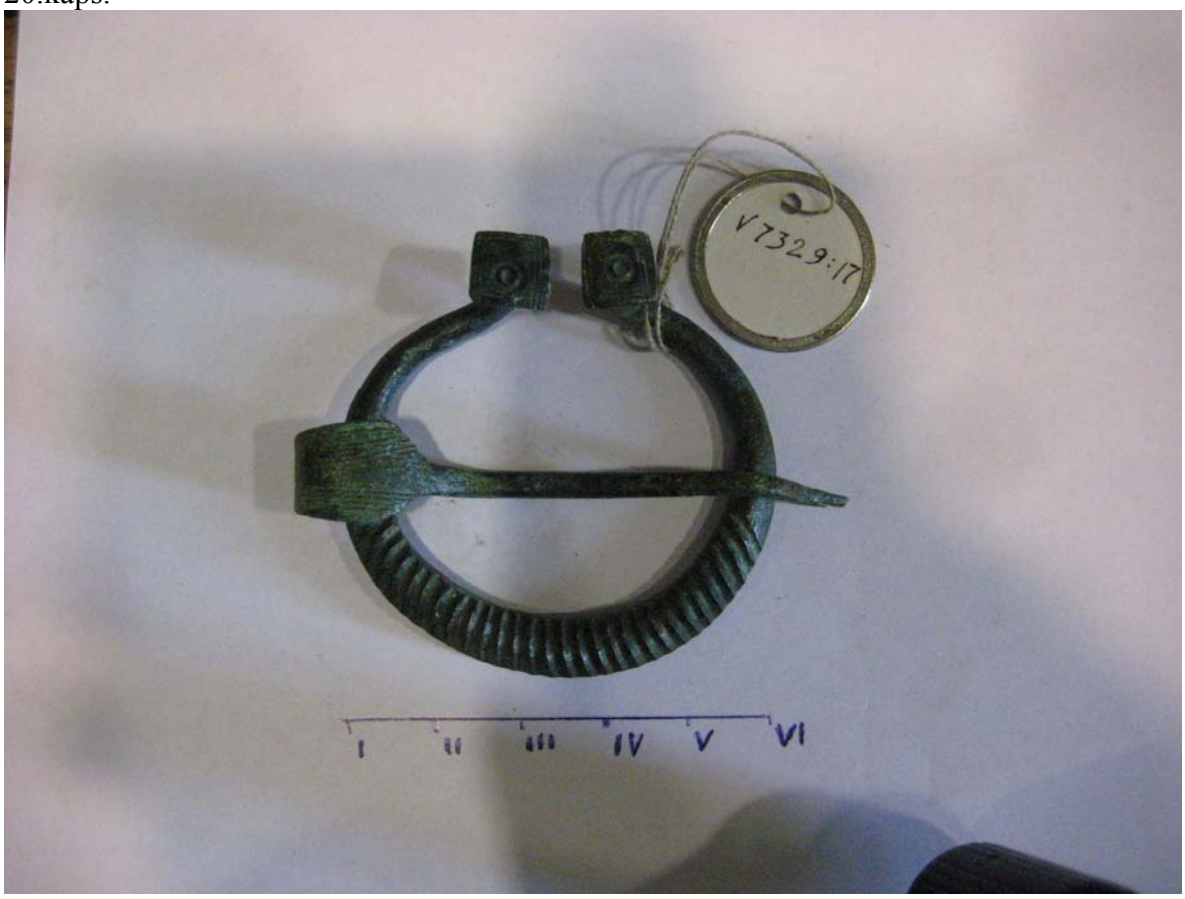

11.att. Br. pakavsakta ar naglu galiem. LVM V 7329:17

12.att. Br. pakavsaktas ar zvērgalvu galiem. LVM V 7329: 1, 7, 10

Jūrkalnes Darvdedži.
11. ugunskaps.

13.att. LVM A 9198:1- 62

Kazdangas Roņi.
1.kaps.

14.att. Dz. uzmavas šķēpa gals. LVM V 7967:15

15.att. Dz. uzmavas šķēpa gals. LVM V 7967:46

Puzes Lejaskrogs.
53.kaps.

16.att. VVM Sudraba jostas apkalumi uz dz. pamatnes. VVM 28531/162

17.att. VVM Sudraba jostas apkalumi uz dz. pamatnes. VVM 28531/162

18.att. Br. kaujas vāles galva. VVM 28531/163

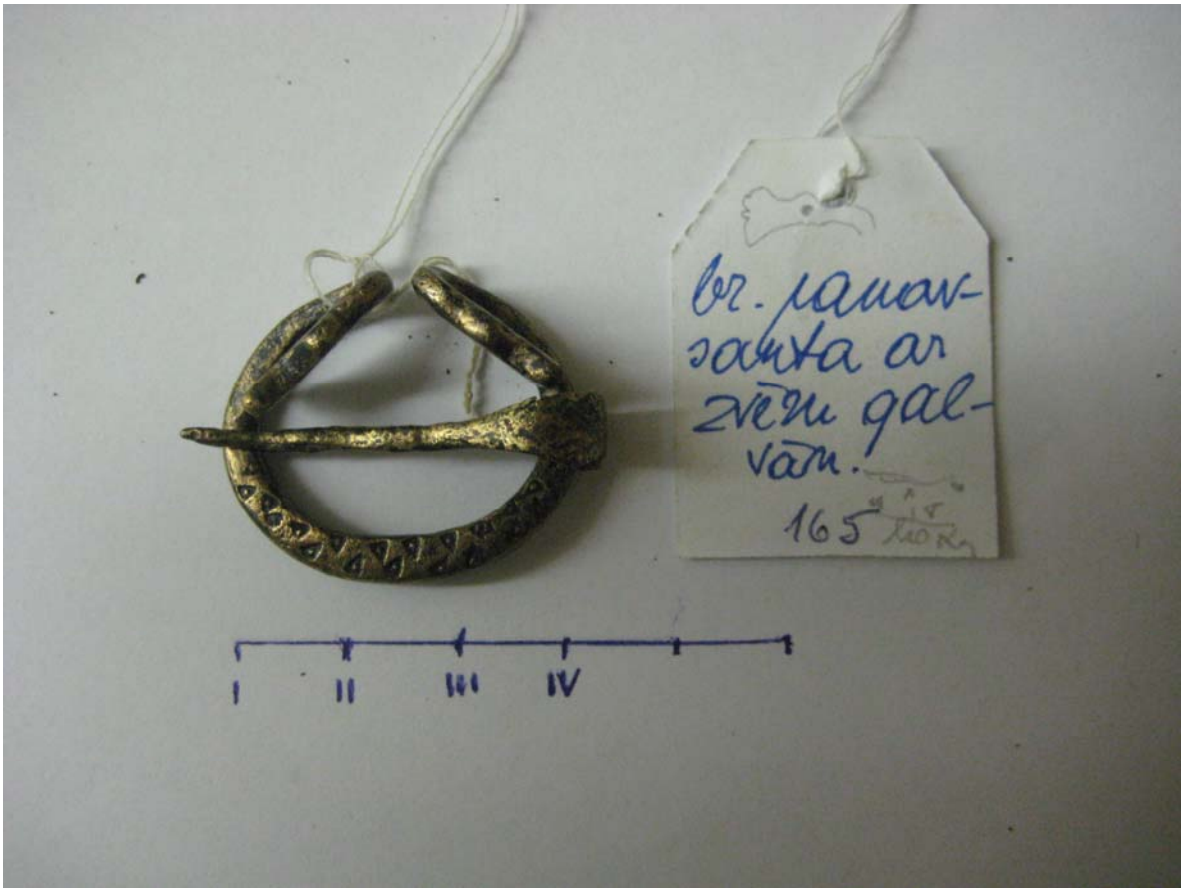

19.att. Br. pakavsakta ar zvērgalvu galiem. VVM 28531/165

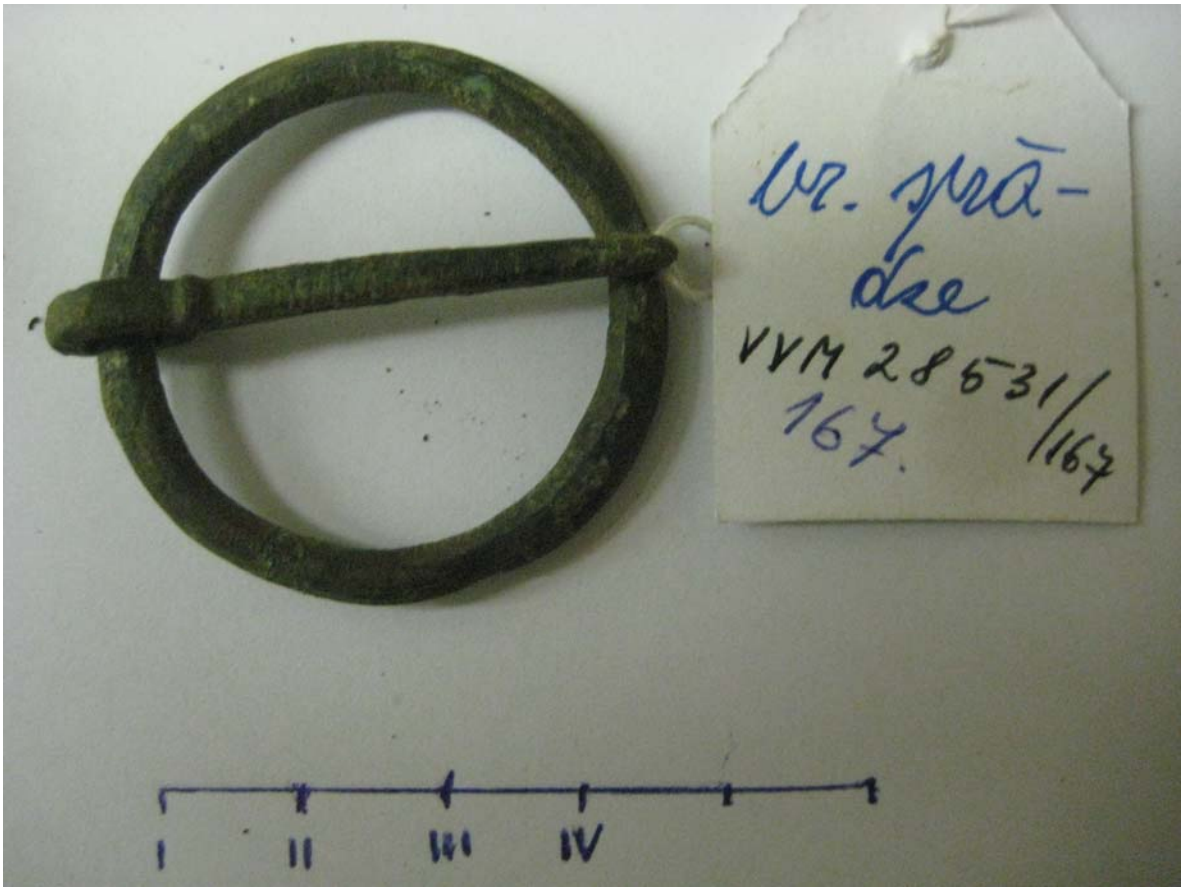

20.att. Br. jostas sprādze. VVM 28531/167

58.kaps.

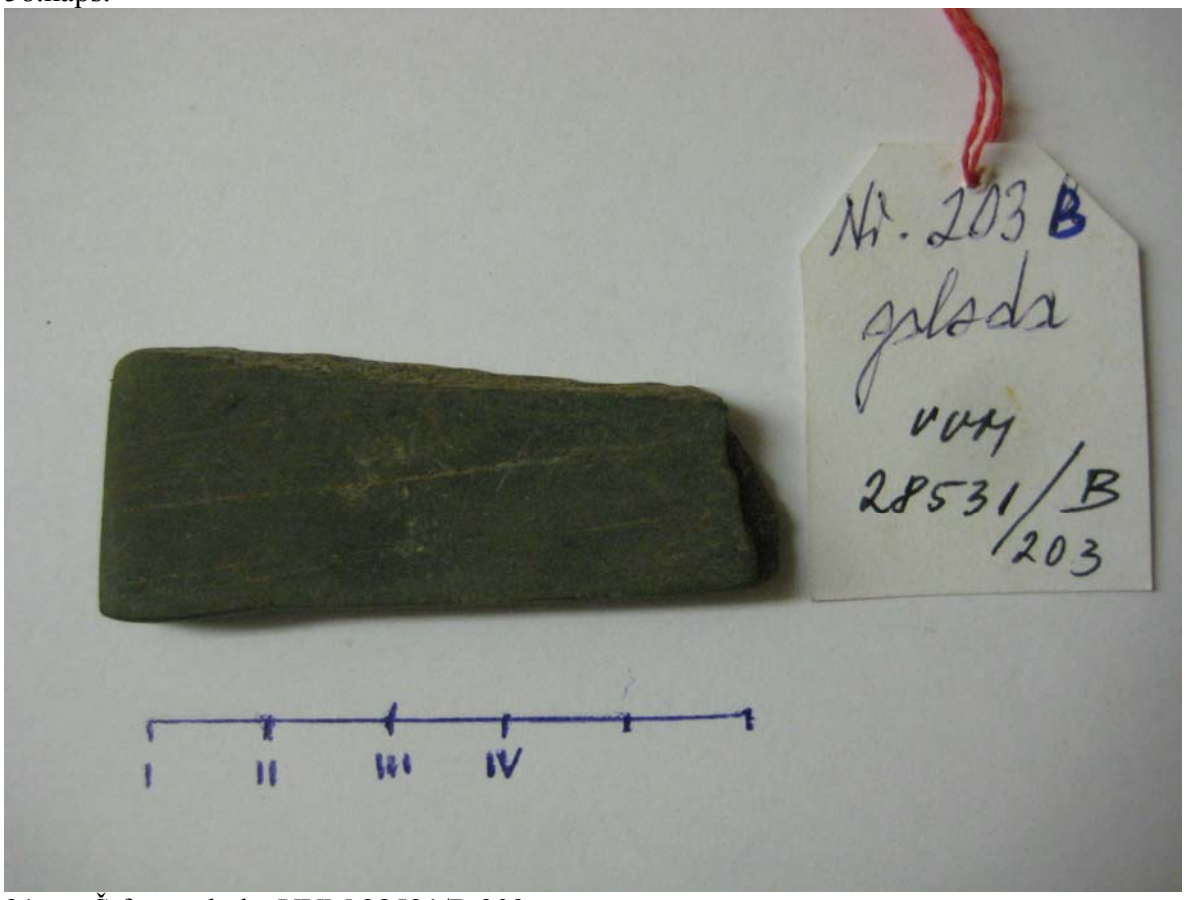

21.att. Šīfera galoda. VVM 28531/B 203

68. kaps.

22.att. Dz. priekšmets (iedzītņa šķēpa gals). VVM 28531/244 B

101.kaps.

23.att. Dz. jostas sprādze. VVM 29022/21

24.att. Dz. uzmavas šķēpa gals. VVM 29022/24

107.kaps.

25.att. Dz. „bārdas” cirvis. VVM 29022/62

26.att. Br. pakavsakta ar daudzskaldņu galiem. VVM 29022/59

27.att. Ādas jostas paliekas ar br. apkalumiem un jostas gredzeniem. VVM 29022/61

112.kaps.

28. att. Dz. iedzītņa šķēpa gals. VVM 29022/112

137.kaps.

29.att. Dz. „bārdas” cirvis. VVM 29022/371

30.att. Br. pakavsakta ar daudzskaldņu galiem. VVM 29022/368

142.kaps.

31.att. Br. gredzenu važiņa ar nagu piekariņiem. VVM 29022/382

32.att. Monētpiekariņš. Rīgas Livonijas ordeņa mestra Bernta fon der Borha sudraba šiliņš. Kalts 1472- 1483. VVM 29022/396 b

33.att. Monētpiekariņš. Rīgas Livonijas ordeņa mestra Bernta fon der Borha sudraba šiliņš. Kalts 1472- 1483. VVM 29022/396 b

34.att. Dz. „bārdas” cirvis. VVM 29022/379

143.kaps.

35.att. Dz. jostas sprādze, ādas josta ar br. apkalumiem, br. jostas gredzeni. VVM 29022/415

36.att. Br. pakavsakta ar daudzskaldņu galiem. VVM 29022/410

37.att. Dz. „bārdas” cirvis. VVM 29022/402

38.att. Dz. uzmavas šķēpa gals. VVM 29022/401

Valgales Veģi.
5.kaps.

39.att. LVM A 8792:1- 4

7.kaps.

40.att. Dz. iedzītņa šķēpa gals. LVM V 8794:2

41.att. Dz. „bārdas” cirvis. LVM V 8794:1

8.kaps.

42.att. Dz. „bārdas” cirvis. LVM V 8795:1

43.att. Dz. uzmavas šķēpa gals. LVM V 8795:2

44.att. Dz. šķiļamdzelzs. LVM V 8795:4

10.kaps.

45.att. Dz. „bārdas' cirvis. LVM V 9156:3

46.att. Dz. iedzītņa šķēpa gals. LVM V 9156:14

47.att. Dz. jostas sprādze. LVM V 9156:4